

NASILJE OSTAVLJA TRAGOVE - ZVONI ZA NENASILJE!

Prikaz rezultata istraživanja o vršnjačkom nasilju i pregled programa prevencije vršnjačkog nasilja

Europska unija

VLADA REPUBLIKE HRVATSKE
URED ZA UDRUGE

Ovaj projekt je financiran sredstvima EU

Ovaj projekt sufinancira Ured Vlade Republike Hrvatske za udruge

*IPA 2010 Potpora naporima organizacija civilnog društva za prevenciju nasilja
među mladima i djecom te za njegovanje volonterstva među mladima*

NASILJE OSTAVLJA TRAGOVE - ZVONI ZA NENASILJE!

**Prikaz rezultata istraživanja
o vršnjačkom nasilju i pregled programa
prevencije vršnjačkog nasilja**

IMPRESUM

Izdavač:

Centar za mirovne studije

Za izdavača:

Iva Zenzerović Šloser, Lana Jurman

Urednice:

Iva Zenzerović Šloser, Lana Jurman

Autorice i autori tekstova:

Anja Zadavec, Maja Uzelac, Eli Pijaca Plavšić, Gorana Hitrec, Ajana Löw Stanić, Dean Ajduković, Sanja Cesar, Natko Gereš, Lana Penezić, Jasenka Pregrad

Prikupljanje i analiza podataka:

IPSOS Puls

Recenzija:

Prof. dr. sc. Dubravka Maleš

Lektura:

Milana Romić

Dizajn:

ACT Printlab d.o.o.

Tisak:

ACT Printlab d.o.o.

Naklada:

200

CIP:

CIP zapis dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 894142

ISBN: 978-953-7729-27-1

Tiskanje ove publikacije omogućeno je temeljem financijske potpore Europske unije.

Ovaj materijal nastao je uz finacijsku podršku Europske unije, u okviru projekta „Nasilje ostavlja tragove - Zvoni za nenasilje“, koji se provodi u sklopu programa IPA 2010 Potpora naporima organizacija civilnog društva za prevenciju nasilja među mladima i djecom te za njegovanje volonterstva među mladima. Za sadržaj je isključivo odgovoran Centar za mirovne studije i ne može se smatrati službenim stavom Europske unije.

Europska unija

Stajališta izražena u ovoj publikaciji ne odražavaju nužno stajalište Ureda Vlade Republike Hrvatske za udruge.

VLADA REPUBLIKE HRVATSKE
URED ZA UDRUGE

prosinac, 2014.

Zahvaljujemo Anji Zadravec i Lani Penezić na pomoći u provedbi istraživanja.

SADRŽAJ

UVOD	6
I. dio – Terminološka određenja i interpretacija rezultata istraživanja	8
1. TERMINOLOŠKA ODREĐENJA	10
1.1. Što je nasilje	10
1.2. Vrste nasilja	12
1.3. Oblici nasilja	13
1.4. Uzroci nasilja	14
1.5. Akteri u nasilju: tko vrši nasilje, a tko ga doživljava?	19
2. UVOD U ISTRAŽIVANJE	24
3. INTERPRETACIJA REZULTATA ISTRAŽIVANJA	32
3.1. Nasilje među vršnjacima: oblici i sudionici	32
3.2. Percepcija uzroka nasilja	47
3.3. Škola i vršnjačko nasilje - praksa rješavanja nasilnih sukoba	61
3.4. Aktivnosti koje se u školama provode s ciljem prevencije nasilja	68
3.5. Zaključak	74
II. dio – Prikaz primjera preventivnih programa prepoznatih kroz istraživanje	80
Prevenција nasilja kroz razumijevanje i transformaciju sukoba	84
Program „Medijacija“: Mogućnosti primjene i dobiti medijacije u školskoj sredini	108
Prevenција zlostavljanja djece i mladih primjenom CAP programa	126
Tko ne djeluje, sudjeluje	146
Prevenција i djelotvorno pristupanje nasilju u vezama mladih putem školskog sustava	160
Nasilne veze su bezveze	
Prevenција nasilja u partnerskim vezama mladih	174
Rad s mladim muškarcima na prevenciji nasilja kroz <i>Budi muško klubove</i>	188
Stop nasilju među djecom	200

PRILOZI	216
Prilog 1: Biografije autora	216
Prilog 2: Primjer upitnika za učenike korištenog u istraživanju	221

UVOD

Publikacija koja je pred vama rezultat je rada na istraživanju iskustava i stavova nastavnika, učenika i stručnih suradnica vezanih uz vršnjačko nasilje. Korištenjem kvalitativne i kvantitativne metodologije kroz istraživanje se analiziralo vršnjačko nasilje, kao direktno, vidljivo nasilje, koje može proizlaziti iz banalnih uzroka vezanih uz razvojnu fazu promatrane populacije, ali i biti manifestacija dubljih problema, nejednakosti i/ili nepravde unutar šireg konteksta strukturalnog ili kulturalnog nasilja prisutnog u društvu.

Prvi dio publikacije donosi terminološka razjašnjenja zbog česte diskrepancije koja se pojavljuje kod različitih domaćih i stranih autora, a nastavlja se interpretacijom istraživanja u kojoj su „isprepleteni“ rezultati kvantitativnog i kvalitativnog dijela istraživanja.

Kroz istraživanje nekoliko se organizacija civilnog društva i različitih programa i pristupa prevenciji pokazalo iznimno vrijednim i cijenjenim u radu škola, zbog čega su njihovi pristupi opisani u **drugom dijelu publikacije** od strane njihovih autora, voditelja, idejnih začetnica.

Publikacija je namijenjena poglavito djelatnicima odgojno-obrazovnih ustanova, ali svakako će dobro doći i svima koji se na izravan ili neizravan način bave djecom i mladima.

Istraživanje je proveo Centar za mirovne studije u sklopu dvogodišnjeg projekta „Nasilje ostavlja tragove – Zvoni za nenasilje¹“, čiji je cilj razvoj kapaciteta za razvoj i provedbu dva mehanizma prevencije nasilja među mladima, promocije ljudskih prava i demokratskog građanstva te edukacije za nenasilje kroz Građanski odgoj i obrazovanje, te poticanje aktivnog angažmana djece i mladih u zajednicama, u suradnji organizacija civilnog društva i škola.

---

¹ Nositelj projekta je Centar za mirovne studije, a suradnici na projektu su: OŠ Milana Brozovića iz Kastva i Istraživačko - obrazovni centar za ljudska prava i demokratsko građanstvo Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Partneri na projektu su: Delfin Pakrac, Miramida Centar iz Grožnjana, Udruga Pokretač iz Korenice i Savjetovalište „Luka Ritz“ iz Zagreba.

Centar za mirovne studije je udruga građana i građanki koja se zalaže za društvenu promjenu na načelima nenasilja, izgradnje mira i poštivanja ljudskih prava. Osnovan je 1997. u Pakracu kao nasljeđe Volonterskog projekta Pakrac. Održivi mir nije idealistično stanje bez sukoba, već proces izgradnje društva s manje nasilja i nejednakosti a više društvene pravde. Podrazumijeva informirane, educirane i osnažene građane koji razumiju društvene sukobe i mogu se boriti s društvenom nejednakošću na nenasilan način. CMS na svojim ciljevima radi povezujući obrazovanje, istraživanje, aktivizam i rad na javnim politikama.

U skladu s organizacijskom misijom i vizijom i ovo je istraživanje na neki način korak prema boljem razumijevanju nasilja i društvene nejednakosti, te pokušaj razumijevanja uzročnika manifestacija direktnog nasilja među djecom i mladima.

Napomena: gramatički rod u tekstovima ne predstavlja rodnu oznaku i ne izražava preferenciju jednog spola u odnosu na drugi. Stoga će se termini poput sudionici, učenici, ispitanici koristiti jednako za oba roda.

I. D.

Terminološka određivanje interpretacija rezultata

*Napisala: Anja Zadravec, Istraživačko-obrazovni centar za ljudska prava
i demokratsko građanstvo Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*

OTIO

enja i
ata istraživanja

1. TERMINOLOŠKA ODREĐENJA

1.1. ŠTO JE NASILJE

Nasilje među vršnjacima često je zastupljena tema istraživanja, stručnih skupova, televizijskih emisija, novinskih članaka pa i svakidašnjeg razgovora onih koji rade s djecom i mladima. Kod definiranja pojma nasilje često nailazimo na teškoće. Naime, nasilje je usko povezano s pojmovima kao što su: sukob i zlostavljanje, no ono nije njihova istoznačnica.

Nerijetko se **sukob** smatra nasiljem iako on to nije. Sukob je posljedica različitosti u mišljenjima, željama, opažanjima, vjerovanjima, stavovima. On sam po sebi, nije ni pozitivan ni negativan. On je svakodnevnik i javlja se na svim mjestima gdje ljudi obitavaju: vrtići, škole, obitelji... (Popović, 2008). Autorice Maleš i Stričević napominju: „Sukobi koji nastanu među učenicima katkad završe nasiljem... Svatko može naučiti kako na prihvatljiv, miran, nenasilan način rješavati sukobe i aktivno pridonijeti boljim odnosima s drugima“ (Maleš, Stričević, 2005: 7). Dakle, sukob se javlja zbog različitosti u mišljenju, a na akterima je da li će on prerasti u nasilje ili će ga riješiti na konstruktivan način.

Dva usko povezana pojma su pojmovi **zlostavljanje** i **nasilje**. Nasilje je oblik agresivnog ponašanja prema drugoj osobi, sebi ili imovini (Popović, 2008). Dakle, nasilje se ne iskazuje samo prema živim bićima i može se dogoditi samo jednom. Zlostavljanje (engl. *bullying*) je posebna vrsta nasilja koja traje dulje vrijeme, opetovano se iskazuje prema istom pojedincu ili grupi od strane pojedinca ili grupe. Može imati oblik prijetnji, tjelesnih ozljeda, odbacivanja, ruganja, zadirkivanja, ogovaranja, otuđivanja stvari, prenesene agresije prema objektima (vandalizam u školama) (Popović, 2008).

Dan Olweus u svojim radovima zlostavljanje (u prijevodu još možemo naići i na termin nasilništvo) povezuje s viktimizacijom, pri čemu oba pojma određuje na sljedeći način: „...učenik je zlostavljan ili viktimiziran kada su ona ili on **opetovano** i **trajno** izloženi **negativnim postupcima** od strane jednoga ili više učenika“ (Olweus, 1998: 19). Pri tome se negativni postupak definira kao postupak kada: „...netko **hotimično** zadaje ili nastoji zadati, ozljeđu ili neugodnost drugome...“ (*ibid.*: 19). Olweus nadalje tvrdi kako se pri ovoj vrsti nasilničkog ponašanja javlja neravnotežan omjer snaga, bilo da se misli na fizičku jačinu/slabost pojedinca, bilo da se misli na broj pojedinaca. Često se događa da dvoje učenika ili čak skupina vrši nasilje nad jednim učenikom. Pritom Olweus naglašava kako kod zlostavljanja, odnosno nasilništva uvijek postoji asimetričan odnos snaga.

Ken Rigby, vodeći australski stručnjak u ovom području, osim ove očite neravnoteže moći koja se temelji na razlici u fizičkim osobinama, spominje i **razliku u moći psihičke prirode**. „Neka se djeca nameću drugima jer imaju jaču strukturu ličnosti. Mentalno su čvršća, odlučnija, katkad i manje osjetljiva. Ponekad imaju vještine koje im omogućuju da čine štetu drugima, a da pritom ne naude sebi samima. To mogu biti vještine tjelesnog obračunavanja, ali i dobro razvijene verbalne sposobnosti, brzina razmišljanja i govorenja koja im omogućuje da druge ismijavaju sve dok ih ne ponize“ (Rigby, 2006: 18). Osim toga, Rigby (2006) spominje da neka djeca mogu biti moćnija od druge jer su stekla položaj grupnog vođe, čime šire svoj sustav podrške.

Kada bi pokušali sve ovo sažeti, kod zlostavljanja je važna **namjera** za povređivanjem, **opetovanost** i uglavnom **neravnotežan omjer snaga**. Kod nasilja elementi opetovanosti i neravnotežnog omjera snaga izostaju.

Prema definiciji iz *Protokola o postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladima* (u daljnjem tekstu *Protokol*), *nasiljem među djecom i mladima smatra se svako namjerno fizičko ili psihičko nasilno ponašanje usmjereno prema djeci i mladima od strane njihovih vršnjaka učinjeno s ciljem povređivanja, a koje se, neovisno o mjestu izvršenja, može razlikovati po obliku, težini, intenzitetu i vremenskom trajanju i koje uključuje ponavljanje istog obrasca i odražava neravnotežan odnos snaga (jači protiv slabijih ili grupa protiv pojedinca).*

U ovoj se definiciji nasilje poistovjećuje sa zlostavljanjem. Isto tako, može se uočiti da ni autori, a ni prevoditelji ponekad ne rade razliku između ova dva pojma te koriste termin nasilje. **U ovoj se publikaciji koristi termin nasilje, odnosno vršnjačko nasilje** zbog prethodno spomenutog, a i zbog toga što predmet istraživanja, čiji opis slijedi u drugom poglavlju, nije bilo utvrđivanje postojanja samo sustavnog zlostavljanja, već općenito nasilja među vršnjacima.

1.2. VRSTE NASILJA

U literaturi postoje mnoge podjele nasilja prema vrstama i oblicima, no mi ćemo na početku spomenuti podjelu na razini: **izravno** i **neizravno** nasilje (Olweus, 1998). Izravno nasilje se prepoznaje po razmjerno otvorenim i direktnim napadima na žrtvu (ruganje, ponižavanje, vrijeđanje, kritiziranje, naređivanje, naguravanje, udaranje, čupanje...), a u neizravno spadaju oblici poput: društvene izolacije, ignoriranja, ogovaranja, nagovaranje drugih da nekome naude (Bilić, 2003).

1.3. OBLICI NASILJA

Postoje dva glavna oblika nasilja, a to su **fizičko** i **verbalno** nasilje (Bilić, 2003). Fizičko je nasilje ono koje se najlakše uočava, a uključuje udaranje, štipanje, čupanje, naguravanje i slično. Verbalno nasilje često prati fizičko, a uključuje: vrijeđanje, širenje glasina, zadirkivanje, ismijavanje i sl.

Uz ova dva osnovna oblika nasilja, mogu se izdvojiti i četiri podvrste, odnosno četiri podoblika nasilja. Slijedeći su podoblici definirani u užem smislu, odnosno u kontekstu **direktnog nasilja** koje je i bilo predmet istraživanja.

- **Psihičko i emocionalno nasilje** uključuje namjerno isključivanje žrtve iz zajedničkih aktivnosti razreda ili grupe, nazivanje pogrđnim imenima, širenje glasina s ciljem izolacije, oštećivanje djetetovih stvari. Ovim se postupcima djetetu nanosi duševna bol i sramota.
- **Seksualno nasilje** podrazumijeva neželjeni fizički kontakt, spolno uznemiravanje i dobacivanje, uvredljive komentare.
- **Kulturalno nasilje** podrazumijeva vrijeđanje na nacionalnoj, religijskoj i rasnoj osnovi.
- **Ekonomsko nasilje** podrazumijeva krađu i iznuđivanje novca (Bilić, 2003).

1.4. UZROCI NASILJA

Kada se govori o uzrocima nasilnog ponašanja nužno je sagledati vrlo široku sliku, jer je samo nasilno ponašanje veoma složen fenomen. U širu sliku spadaju faktori koji utječu na djetetovo odrastanje, odgoj i obrazovanje te ponašanje. To su svakako **individualne karakteristike ličnosti, obitelj, škola, vršnjaci...** „Uzroci nasilničkog ponašanja među učenicima rezultat su obilježja ličnosti svakog pojedinog učenika, kvalitete obiteljskih odnosa (stil odgoja, roditeljska – posebno majčina ljubav i privrženost djetetu i sl.), kvalitete školskog okruženja, utjecaja medija, obilježja kulture i društvenog okruženja u kojemu dijete živi. Upravo je zbog te složenosti za uspješno rješavanje nasilja među učenicima potrebna suradnja svih čimbenika u zajednici te sustavna podrška države. S obzirom na uzroke, prevencija nasilja bi se trebala provoditi na tri razine – na razini društvene zajednice, na razini institucije (npr. obitelji i škole) te na razini pojedinca“ (Maleš, Stričević, 2005: 10).

Individualne karakteristike ličnosti

Djeca koja su živahna, koja se teže nose s frustracijama, koja imaju problem s kontrolom bijesa, viškom energije, manjkom strpljenja, koja su impulzivna ali i traumatizirana, svakako su podložnija nasilničkom ponašanju (Bilić, 2003).

Obitelj

Nedostatak pažnje i topline u obiteljskim odnosima, svjedočenje djeteta nasilnom ponašanju kod kuće, nedovoljan nadzor i briga roditelja o djetetu rizični su faktori razvoja nasilničkog ponašanja kod djece (Bilić, 2003). Također, prakticiranjem fizičke kazne i verbalne agresije djetetu se šalje poruka da se ovim sredstvima dobiva ono što se želi dobiti. Vrlo je vjerojatno da će dijete, kada doživi nabrojana iskustva i samo prakticirati ta iskustva u svom ponašanju s vršnjacima (Bilić, 2003).

Prema Olweusu (1998), stilovi odgoja koji su rizični u razvoju nasilničkog ponašanja su permisivni stil (nepostavljanje granica dječjoj agresivnosti), te autoritaran stil u kojem dominira tjelesno kažnjavanje i emocionalno nasilje prema

djetetu. „Premalo ljubavi i pažnje, a previše ‘slobode’ u djetinjstvu okolnosti su koje uvelike pridonose razvoju agresivnog obrasca reakcija“ (Olweus, 1998: 48).

Rigby je kroz istraživanje među australskim adolescentima došao do zaključka da „će dijete, neovisno o njegovom spolu, koje živi u loše funkcionirajućim obiteljima, vjerojatnije zlostavljati drugu djecu“ (Rigby, 2006: 68). Lošije se funkcioniranje obitelji opisivale kroz tvrdnje poput: *Moja obitelj ne suosjeća sa mnom i ne razumije me kad sam tužan/na; U mojoj obitelji poštenje i iskrenost nisu važni; Članovi moje obitelji nisu skloni zajedničkom rješavanju obiteljskih problema; U mojoj obitelji ne osjećamo se slobodnima izraziti svoje mišljenje i sl.* Autor se osvrće i na obitelji žrtava koje su suprotnih osobina „...da su njihovi članovi previše ‘isprepleteni’ zbog čega se ne uspijevaju naučiti uspješne načine odnošenja prema vanjskom svijetu. Za članove takvih obitelji obično se kaže da su međusobno ‘zapleteni u mrežu’ i u njima su djeca obično prezaštićena“ (Rigby, 2006: 70). Rad na samopouzdanju, asertivnosti i načinima zauzimanja za sebe mogao bi pomoći učenicima koji su izloženi nasilju da krug nasilja jednostavnije prekinu.

Barbara Coloroso naglašava važnost *demokratske obitelji* koju definira kao onu strukturu koja omogućuje djeci da „...mogu slobodno izražavati svoje osjećaje, činiti pogreške i učiti iz tih pogrešaka te znaju da mogu činiti stvari koje su u njihovom interesu i boriti se za sebe i svoja prava poštujući, pritom, prava i potrebe drugih“ (Coloroso, 2004: 155).

Kada se govori o vezi između obiteljske situacije i vršnjačkog nasilja, često se može čuti da djeca koja vrše nasilje dolaze iz nesređenih obitelji, iz obitelji s lošijim ekonomskim statusom i slično, no potrebno je spomenuti da Buljan Flander i sur. (2005) navode kako **„Obiteljske varijable kao što su razina naobrazbe roditelja, socio-ekonomski status te cjelovitost obitelji, prema dosadašnjim nalazima, nisu značajni predikatori za nasilničko ponašanje prema vršnjacima“** (Dake 2003; prema Buljan Flander, Marijanović, Ćorić Špoljar, 2005). Ovo još jednom potvrđuje stav da je vršnjačko nasilje vrlo kompleksna pojava i da se svakom slučaju nasilja treba pristupiti individualno, upoznati se sa situacijom i sukladno tome ciljano djelovati.

Škola

Ozračje u školi također može pospješiti pojavu nasilnog ponašanja. Nedostatak bliskosti, osjećaja prihvaćenosti svih učenika te međusobnog poštovanja između nastavnika i učenika i obrnuto može biti rizičan faktor nasilja u školi. Također, ignoriranje nasilja od strane odraslih u školi i loš nadzor na cjelokupnom području škole (hodnici, toaleti, igralište, sportska dvorana) može doprinijeti učestalosti nasilja u školi (Bilić, 2003).

Maleš i Stričević (2005) navode kako bi školsko ozračje trebalo biti toplo i prihvatljivo svim učenicima, te kako trebaju postojati jasna pravila ponašanja i između učenika i u odnosu učenika i učitelja.

Društvo

Društvo ima utjecaj na nasilno ponašanje mladih kroz kulturu ponašanja, utjecaja vršnjačkih skupina i medija. Među mladima, ono se odvija unutar vršnjačkih skupina, u vidu iskazivanja pripadnosti određenoj skupini (ponekad supkulturnoj), u vidu sudjelovanja na nekim sportskim (neredi na stadionima) i glazbenim (koncerti određenih glazbenih žanrova) manifestacijama (Lalić, 1999). Osim navedenog, nasilno ponašanje se može i naučiti, a ukoliko dijete živi u sredini u kojoj postoji nasilje koje se ne sankcionira, dijete može vrlo lako usvojiti takav, nasilni obrazac ponašanja.

Mediji

Utjecaj medija na pojavu nasilnog ponašanja uvijek je bio pod povećalom znanstvene zajednice. Mnoga istraživanja (Kirsh, 2006; Trend, 2007; National Center for Children Exposed to Violence, 2003 i drugi) bavila su se odnosom medija i odgoja djece, vremenom koji djeca provedu gledajući TV, igrajući videoigrice i sl. Podaci tih istraživanja pokazuju kako su novi mediji, a prije svega TV, novi odgajatelji današnjih generacija djece (Ciboci, Kanižaj, 2011). Gledanjem nasilnih sadržaja na televiziji, djeca su izložena riziku razvoja takvog ponašanja. Coloroso (2004) primjećuje da kad su djeca „zasićena sa živim slikama u medijima koji veličaju nasilje kao legitimno rješenje za probleme, ne uče mirne načine rješavanja sukoba“ (Coloroso, 2004: 137).

Osim u crtanim filmovima, videospotovima, dramskim filmovima, u novinama, djeca su izložena nasilnim sadržajima i putem interaktivnog medija: Interneta. Tu spadaju i videoigre. Opaženo je da djeca, uživljavajući se u igru, svojim ponašanjem kopiraju likove iz igara u kretanjima, izrazima i karakteru, dajući svojim prijateljima njihova imena. Postoje brojni argumenti o utjecaju video i računalnih igara na djecu. Bilić ističe načine utjecanja računalnih igara na nasilno ponašanje djece (Bilić, 2010; prema Bilić, Buljan Flander, Hrpka 2012):

- **identifikacija** - djeca su aktivni sudionici, donose odluke i njihov lik u igri u potpunosti ovisi o njihovim postupcima;
- **nagrađivanje** - agresivni postupci i nasilno ponašanje se nagrađuju bodovima ili verbalnim pohvalama;
- **učenje ponavljanjem** - oduvijek se smatralo učinkovitom pedagoškom metodom. U slučaju videoigara, djeca su usmjerena na neprestano ponavljanje obrazaca agresivnog ponašanja, a ponavljanjem tih ponašanja povećava se vjerojatnost njihova usvajanja;
- **cjelovit slijed agresivnih postupaka** - od igrača se očekuje čitav niz agresivnih i nasilnih postupaka. Ukoliko ih ne učine, budu poražena;
- **kontinuitet nasilja** - u video i računalnim igrama djeca su kontinuirano izložena nasilju i poticana na neprestane nasilne akcije.

Danas je međutim sve veći trend **elektroničkog nasilja** (eng. *cyberbullying*) među mladima. Njega Willard definira kao „slanje ili objavljivanje povređujućih tekstova ili slika posredstvom Interneta ili drugih digitalnih komunikacijskih sredstava“ (Willard, 2004; prema Ciboci, Kanižaj, 2011). Belsey (u Bilić, Buljan Flander, Hrpka, 2012) pak elektroničko nasilje definira kao „svaku zlonamjernu i ponavljanu uporabu informacijskih i komunikacijskih tehnologija kako bi se nekome nanijela šteta. Ono može uključivati poticanje grupne mržnje, nasilne napade na privatnost, uznemiravanje, uhođenje, vrijeđanje, nesavjestan pristup štetnim sadržajima, širenje nasilnih i uvredljivih komentara“ (Bilić, Buljan Flander, Hrpka, 2012). Ovdje se može primijetiti da Willard za razliku od Besleya nema u svojoj definiciji „ponavljajući moment“, odnosno elektroničko nasilje prvi autor smatra nečim što se može dogoditi jednom, a drugi ono što se ponavlja.

Elektroničko nasilje predstavlja veliki izazov, kako za djelatnike škole, tako i za obitelj. Budući da se događa u virtualnom prostoru (na Internetu ili preko SMS/MMS poruka), teško se otkriva i sankcionira, a sveprisutno je. Slijedi prikaz usporedbe „klasičnog“ nasilja i elektroničkog nasilja:

Tablica 1: Razlike između klasičnog i elektroničkog nasilja (Bilić i suradnici, 2014)

	Klasično nasilje	Elektroničko nasilje
Gdje se događa	Najčešće u školi	Nepoznato/može se događati svugdje
Kada se događa	Za vrijeme boravka u školi	Non-stop
Dostupnost žrtve	Kada je u školi	Bilo kada
Posljedice nasilja	Sporo se razvijaju i ograničene su	Brze su i lako se šire
Mogućnosti da se žrtva zaštiti ili brani	Poveće	Minimalne
Identitet nasilnika	Poznat, lako ga se identificira	Nepoznat, teško ga je identificirati
Vidljivost štetnih informacija/postupaka	Vidljive su manjem broju ljudi u kraćem vremenskom periodu	Vidljive su široj skupini ljudi, na duže vrijeme
Vjerojatnost da će nasilnik biti kažnjen za postupke ili da će okolina moći reagirati na nasilje	Poveća	Minimalna

Willard (u Coboci, Kanižaj, 2011.) navodi više vrsta elektroničkog nasilja:

1. elektroničke poruke koje sadržavaju vulgarnosti i uvrede,
2. prijeteće poruke,
3. ocrnjivanje ili optuživanje druge osobe slanjem glasina i laži,
4. lažno predstavljanje,
5. iznošenje osobnih tajni, podataka, slika koje nisu namijenjene javnosti,
6. namjerno izbacivanje nekog iz *online* grupe i sl.

Studije provedene na temu elektroničkog nasilja pokazuju kako posljedice izloženosti istome mogu biti vrlo ozbiljne (Patchin i Hinduja, 2006; Hinduja i Patchin, 2009; 2008; 2007; prema Bilić, Buljan Flander, Hrpka, 2012). Među najčešćim posljedicama su: sniženo samopoštovanje, povećane suicidalne ideje, upuštanje u provođenje elektroničkog nasilja prema drugima te brojne emocionalne teškoće poput: straha, frustracija, bijesa te depresije. Osobe izložene elektroničkom nasilju mogu početi i izbjegavati druženje s prijateljima (Bilić, Buljan Flander, Hrpka, 2012).

1.5. AKTERI U NASILJU: TKO VRŠI NASILJE, A TKO GA DOŽIVLJAVA?

Prepoznati dijete nad kojim se vrši nasilje ponekad je teže nego prepoznati dijete koje vrši nasilje. To je posebno kompleksno kada se radi o nasilju koje nije fizičkog tipa. U nastavku slijedi prikaz nekih osobina i znakova, prema Olweusu, po kojima se može zaključiti da dijete trpi nasilje ili pak vrši nasilje nad nekim.

Tablica 2: Karakteristike žrtve i nasilnika

Karakteristike djeteta nad kojim se vrši nasilje	Karakteristike djeteta koje vrši nasilje
Tjelesno slabije od vršnjaka	Tjelesno snažnije od vršnjaka, fizički uspješno u igrama, sportovima i borbama
Pati od „tjelesnog straha“- boji se da ga drugi ne ozljede ili da se samo ne ozljedi, fizički je nesposobno za igre, sportove, borbe	Ima snažnu potrebu za prevlašću i podčinjavanjem ostalih učenika, želi se potvrditi snagom i prijetnjama te provoditi svoju volju
Oprezno, osjetljivo, mirno, povučeno, pasivno, sramežljivo, lako zaplače	Nagle je čudi, razdražljivo, impulzivno i teško podnosi neuspjeh, otežano se prilagođava pravilima i teško podnosi zapreke i odgađanja
Bojažljivo, nesigurno, utučeno, ima negativan stav o sebi	Prkosno, drsko i agresivno prema odraslima, sklono i zastrašivanju odraslih
Teško se potvrđuje u skupini vršnjaka (fizički, verbalno ili drugačije)	Tvrdokorno i okrutno: slabo suosjeća sa zlostavljanim učenicima

Često u boljem odnosu s odraslima nego s vršnjacima	Nije strašljivo ni nesigurno te ima razmjerno dobar sud o sebi
Obično dobiva slabije ocjene u srednjoj školi- utjecaj puberteta i adolescencije	U razmjerno ranoj dobi (u odnosu na vršnjake) počinje s različitim oblicima antisocijalnog ponašanja (vandalizam, krađa, opijanje...) te upada u „loše društvo“
	Može biti prosječno, iznad ili ispod prosjeka, omiljeno među učenicima iz razreda, ali često dobiva podršku barem malog broja učenika u razredu
	Obično dobiva slabije ocjene u srednjoj školi

Iz Tablice 2 vidljivo je da je dijete koje vrši nasilje obično dominantnije i najčešće ekstremno drugačijeg ponašanja od djeteta nad kojim se vrši nasilje. Zajednička im je karakteristika školski uspjeh u srednjoj školi. U osnovnoj školi ta distinkcija po ocjenama nije toliko vidljiva. Djevojčice i dječaci su podjednako žrtve nasilja, no različitih vrsta. Dječaci su češće žrtve fizičkog, a djevojčice verbalnog nasilja (Bilić, Buljan Flander, Hrpka, 2012).

Prema Olweusu tipične žrtve su plašljive i nesigurnije od svojih vršnjaka. Oprezne su, osjetljive i tihe. Kada ih se napada reagiraju plakanjem ili odstupanjem (povuku se). Imaju vrlo nisko samopoštovanje. Ovakav tip žrtve Olweus definira kao **pasivnu** ili **podložnu žrtvu**. To su osobe koje imaju *plašljiv* ili *podložan obrazac reakcija* koji je nerijetko spojen s tjelesnom slabošću (Olweus, 1998). Druga skupina žrtava koja je ujedno i manja je, kako je Olweus naziva, **provokativna žrtva**.

Provokativna žrtva

Provokativna žrtva je termin koji označava osobe koje posjeduju spoj *ustrasjenih*, a istodobno *agresivnih obrazaca reakcija*. Često imaju teškoće s koncentracijom, a ponašaju se tako da mogu izazvati razdraženost i napetost oko sebe. Neke od njih mogu biti i hiperaktivne. Svojim ponašanjem izazivaju negativne reakcije dijela ili čitavog razreda (Olweus, 1998). Bilić, Buljan Flander i Hrpka (2012) te osobe nazivaju **reaktivnim žrtvama**. To su osobe koje su s jedne strane zlostavljane od stra-

ne svojih vršnjaka, ali isto tako svojim nasilnim ponašanjem izazivaju ili provociraju drugu djecu da reagiraju na njihove provokacije. Nakon što se nasilna reakcija s druge strane dogodi, ove se osobe *opravdavaju samoobranom*. S druge strane, to su osobe koje više nisu mogle izdržati razinu poniženja od strane vršnjaka pa su reagirale nasilno na nasilje (Bilić, Buljan Flander, Hrpka, 2012).

Provokativne žrtve razlikuju se i od nasilnika i od pasivnih žrtava po *socijalnoj neprihvaćenosti i negativnom samopoimanju* (Andreou, 2000; prema Profaca, Puhovski, Mrđen, 2006). Olweus tako u svojim istraživanjima naglašava njihov spoj agresivnog i anksioznog ponašanja. Ono što je važno kod raspoznavanja pasivnih i provokativnih žrtava jest da provokativne žrtve češće reagiraju agresivno na nasilje ili pak to zadrže za sebe, dok pasivne žrtve češće traže pomoć i zaštitu odraslih osoba (Profaca, Puhovski, Mrđen, 2006).

Promatrači

Kada govorimo o nasilju, uglavnom govorimo iz dvije perspektive: jedna je perspektiva osobe nad kojom se vrši nasilje, a druga je perspektiva osobe koja vrši nasilje. Međutim, postoje i oni koji promatraju nasilje. Promatrači mogu biti aktivni, tako da se priključe nasilju, ili pasivni, oni koji odbijaju pružiti pomoć žrtvi, što je također znak podržavanja nasilja (Juvonen, 2005; prema Bilić, Buljan Flander, Hrpka, 2012). Zašto učenici ne reagiraju na nasilje na način da stanu u obranu djeteta koje je u ulozi žrtve? Neki se boje da bi tako samo pojačali bijes onoga tko vrši nasilje, a moguće da je uzrok nedjelovanju i difuzija odgovornosti koja se javlja kada govorimo o psihologiji grupa (Bilić, Buljan Flander, Hrpka, 2012).

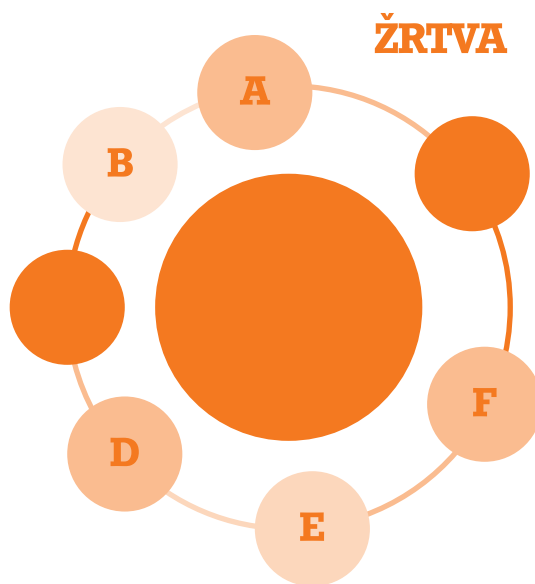
Prema Rigbyju (2006) kod promatrača se može zapaziti nekoliko reakcija: nekima je *zabavno* kada se događa nasilje, dok su neki u *strahu* jer se boje da bi oni mogli biti sljedeći. Neki su *ljuti*, neki se osjećaju *postidjenima ili krivima* jer samo stoje, gledaju i ne reagiraju, a neki jednostavno *ne mare*.

Olweus (Coloroso, 2004) je naveo kako između svakog počinitelja (A) i trpitelja nasilja (*vidi Sliku 1*) postoji i šest tipova promatrača:

- **sljedbenici (B)** - preuzimaju aktivnu ulogu, ali ne započinju nasilje;

- **pasivni počinitelji (C)** - oni čine publiku ili se smiju te na taj način potiču počinitelja nasilja;
- **pristaše (D)** (pasivni počinitelji) - podržavaju nasilnička ponašanja, ali ne sudjeluju aktivno;
- **promatrači (E)** - oni stoje daleko, ali gledaju nasilje i zauzimaju stav;
- **mogući branitelji (F)** - ne vole nasilje i misle da treba pomoći, ali ne pomažu žrtvi;
- **branitelji (G)** - brane i tješe žrtvu.

Slika 1: Sudionici u nasilju prema Olweusu²

Uzmemo li u obzir sve što smo naveli o temi vršnjačkog nasilja do sada, lako možemo zaključiti da je nasilje među vršnjacima vrlo destruktivna pojava za sve aktere u njemu. Ono je štetno i za onoga tko vrši nasilje i za onoga nad kime se

² Preuzeto i prevedeno sa: http://lifeasahuman.com/2012/parenting/bullying/attachment/httpwww-google-caimgresqacceptancebullyingstart350um1hlenbiw1280bih685tbmischtbnid1q7_sk-7bs96umimgrefurlhttpwww-ksde-orgdefault-asp%3Ftabi/ (9. kolovoza 2014.)

nasilje vrši, ali i za sve između, prethodno spomenute promatrače. Budući da je tema vršnjačkog nasilja vrlo zastupljena u medijima, među teoretičarima i među praktičarima koji se svakodnevno susreću s njime, važnost istraživanja koje će dati uvid u oblike, uzroke nasilja i načine njegove prevencije je vrlo velika. Ono će nam pomoći da uvidimo koji problemi postoje i kako se s njima nose oni koji su svakodnevni svjedoci vršnjačkog nasilja. Upravo će njima ova publikacija biti najkorisnija u smislu boljeg uočavanja nasilnog ponašanja u njihovoj okolini, ali i u smislu smjernica za preventijsko i kurativno djelovanje na vršnjačko nasilje.

2. UVOD U ISTRAŽIVANJE

Centar za mirovne studije je 2014. godine u suradnji s partnerima proveo istraživanje³ o percepciji nasilja u osamnaest osnovnih i srednjih škola s područja Grada Zagreba, zapadne Slavonije i Like (šest škola iz svake regije). Sastojalo se od kvantitativnog (upitnici za učenike 8. razreda osnovne škole i 2. razreda srednje škole) i kvalitativnog dijela u obliku *dubinskih intervju*a sa stručnim suradnicima te *fokus grupa*⁴ s učiteljima, profesorima istih škola. Partnerske škole odabrali su lokalni partneri, Savjetovalište „Luka Ritz“ u Zagrebu, udruga Delfin u Slavoniji te udruga Pokretač u Lici, prema iskustvu prijašnje suradnje, te iskazanoj volji za daljnjom suradnjom u provođenju programa prevencije nasilja. Provođenje istraživanja odobreno je od Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta.

Kvantitativni dio istraživanja

Anketni upitnik korišten u kvantitativnom dijelu istraživanja temeljio se na instrumentu koje je za potrebe Centra za mirovne studije u sklopu publikacije *Učiti za mir*⁵ napravio Centar za istraživanje i razvoj obrazovanja Instituta za društvena istraživanja Zagreb 2010. godine. Dijelovi upitnika koji se odnose na opću ocjenu ponašanja škole i njezinih aktera, atmosferu u školi, samoefikasnost u konstruktivnom rješavanju sukoba ili sporova, pojavnost i učestalost agresivnog ponašanja učenika, zastupljenost tema mirovnog obrazovanja u nastavi te osnovnim demografskim podacima preuzeti su gotovo u cijelosti iz navedene studije. Uz već spomenuta pitanja u upitnik⁶ su uvrštena pitanja koja mjere pojavnost nasilja vezanog uz nove tehnologije, skala socijalne distance, pitanja koja ispituju uzroke nasilja iz perspektive učenika te prijedloge učenika kako poboljšati odnose u školi.

³ Istraživanje je provedeno u sklopu projekta „Nasilje ostavlja tragove - zvoni za nenasilje!“.

⁴ Metode dubinskog intervju a i fokus grupa objašnjene su malo kasnije, u dijelu koji govori o kvalitativnom istraživanju.

⁵ Zenzerović Šloser, I. (ur.) (2010): *Učiti za mir - Analitička i normativna podloga za uvođenje vrijednosti, sadržaja i metoda mirovnog obrazovanja u formalni obrazovni sustav*, Centar za mirovne studije: Zagreb.

⁶ Primjerak anketnog upitnika nalazi se u prilogima.

Anketni su upitnik ispunjavali učenici osmih razreda (*dva razredna odjeljenja po školi*) u osnovnim školama, te učenici drugih razreda u srednjim školama (*dva razredna odjeljenja po školi*), ukupno njih 700. Anketiranje učenika svih škola provedeno je tijekom veljače 2014. Roditeljski pristanci prikupljeni su za sve sudionike. Struktura uzorka prikazana je kroz sljedeće tri tablice.

Tablica 3. Škole koje su sudjelovale u istraživanju

		N	%
Grad Zagreb	OŠ Frana Galovića, Zagreb	45	6%
	OŠ Žitnjak, Zagreb	44	6%
	OŠ Stenjevec, Zagreb	32	5%
	Grafička škola, Zagreb	52	7%
	18. Gimnazija, Zagreb	46	7%
	Centar za odgoj i obrazovanje Slava Raškaj, Zagreb	12	2%
Lika	SŠ Otočac	41	6%
	Strukovna škola, Gospić	39	6%
	Opća gimnazija, Gospić	35	5%
	OŠ Dr. Jure Turića, Gospić	42	6%
	OŠ dr. Franje Tuđmana, Korenica	29	4%
	OŠ Zrinskih i Frankopana, Otočac	19	3%
Slavonija	OŠ fra Kaje Adžića, Pleternica	47	7%
	OŠ braće Radića, Pakrac	45	6%
	OŠ Lipik	36	5%
	Obrtnička škola, Požega	47	7%
	SŠ Pakrac	46	7%
	Ekonomska i turistička škola, Daruvar	43	6%
Ukupno:	18 škola	700	100%
Regija	Lika	205	29%
	Slavonija	264	38%
	Zagreb	231	33%
Škola	OŠ	339	48%
	SŠ	361	52%
Ukupno:		700	100%

Tablica 4. Demografska obilježja učenika koji su sudjelovali u istraživanju

		N	%
Spol	Ženski	383	55%
	Muški	283	40%
	Bez odgovara	34	5%
Ukupno:		700	100%
S kim žive	S oba roditelja	561	80%
	S jednim roditeljem	112	16%
	Nešto drugo	21	3%
	Bez odgovora	6	1%
Ukupno:		700	100%
Odnosi u obitelji	Izrazito loši	9	1%
	Loši	18	3%
	Osrednji	40	6%
	Dobri	237	34%
	Izrazito dobri	395	56%
	Bez odgovora	1	0%
Ukupno:		700	100%
Najviši stupanj obrazovanja roditelja	OŠ	34	5%
	SSS	358	51%
	VS	279	40%
	Nepoznato	29	4%
Ukupno:		700	100%
Obiteljski životni standard	Mnogo lošiji od drugih	13	2%
	Nešto lošiji od drugih	47	7%
	Jednak kao i kod drugih	374	53%
	Nešto bolji od drugih	173	25%
	Mnogo bolji od drugih	86	12%
	Bez odgovora	7	1%
Ukupno:		700	100%
Pripadnik nacionalne manjine	Da	77	11%
	Ne	610	87%
	Bez odgovora	13	2%
Ukupno		700	100%

Tablica 5. Obilježja učenika koji su sudjelovali u istraživanju s obzirom na školski uspjeh i vladanje

		N	%
Uspjeh u prethodnom razredu	Dovoljan ili niže	6	1%
	Dobar	209	30%
	Vrlo dobar	308	44%
	Izvrstan	141	20%
	Bez odgovora	36	5%
Ukupno:		700	100%
Ocjena iz vladanja	Uzorno	592	85%
	Dobro	94	13%
	Loše	12	2%
	Bez odgovora	2	0%
Ukupno:		700	100%
Broj neopravdanih sati	Niti jedan	373	53%
	1	94	13%
	2-4	88	13%
	5-10	42	6%
	Više od 10	41	6%
	Bez odgovora	62	9%
Ukupno:		700	100%
Izrečene mjere	Niti jedna	538	77%
	Opomena	115	16%
	Ukor ili strože	44	6%
	Bez odgovora	3	0%
Ukupno:		700	100%

Ciljevi kvantitativnog dijela istraživanja:

- Utvrditi opću sliku učenika o školi i njezinoj zajednici (učenici i nastavnici);
- Analizirati percepcije odnosa između učenika i odnosa između učenika i nastavnika kao sastavnica školske klime;
- Utvrditi mišljenja učenika o zastupljenosti i potrebi uvođenja mirovnih tema u nastavne sadržaje;
- Utvrditi pojavnost i učestalost agresivnih obrazaca ponašanja u školskom okruženju među vršnjacima;
- Utvrditi pojavnost i učestalost nasilja uz nove tehnologije među učenicima;
- Utvrditi socijalnu distancu učenika prema pojedinim učeničkim skupinama;
- Utvrditi što učenici percipiraju kao uzroke nasilja među vršnjacima;
- Utvrditi učeničke prijedloge kako poboljšati odnose u školi.

Kvalitativni dio istraživanja

Kvalitativni dio istraživanja provodio se metodom dubinskih intervju sa stručnim suradnicima, te metodom fokus grupa s nastavnicima (učitelji i profesori) prije navedenih škola.

Dubinski intervju je metoda kvalitativnog istraživanja koja omogućuje slobodan protok razgovora o unaprijed određenim temama. Forma razgovora je otvorena kako bi se ispitaniku omogućilo osobno izražavanje mišljenja i vizije. Metoda *fokus grupa* je oblik istraživanja koji uključuje grupnu diskusiju na neku zadanu temu. Osnovni je cilj fokus grupe potaknuti dubinsku diskusiju kojom će se istražiti stavovi ili vrijednosti sudionika o nekom problemu ili temi.

U sklopu istraživanja održane su tri fokus grupe, svaka u jednoj od regija uključenih u istraživanje i osamnaest dubinskih intervju (jedan stručni suradnik iz svake škole)⁷.

---

⁷ Detalji o provođenju kvalitativnog dijela istraživanja nalaze se u Tablici 6.

Kvalitativni dio istraživanja za cilj je imao ispitati mišljenje stručnih suradnika i nastavnika o slijedećim temama:

- Vršnjačko nasilje;
- Oblici vršnjačkog nasilja u školama;
- Mjesto i sudionici nasilja;
- Uloga obitelji i društva;
- Mogući uzroci nasilja;
- Uobičajena školska praksa i preventivni programi;
- Primjeri uspješnog rješavanja slučajeva nasilja u školama;
- Primjeri manje uspješnih situacija rješavanja slučajeva nasilja u školama;
- Poteškoće i izazovi u radu na suzbijanju i prevenciji vršnjačkog nasilja;
- Preporuke za daljnji rad na suzbijanju i prevenciji vršnjačkog nasilja.

Tablica 6. Sudionici kvalitativnog istraživanja

Datum	Škola	Područje	Sudionik	Metoda ⁸
21.1.2014.	OŠ	Zagreb	Stručna suradnica – psihologinja	INI
23.01.2014.	OŠ	Zagreb	Stručna suradnica – socijalna pedagoginja/defektologinja	INI
27.01.2014	SŠ / Strukovna*	Zagreb	Stručna suradnica – rehabilitatorica	INI
28.01.2014.	SŠ / Strukovna	Zagreb	Stručni suradnik – pedagog	INI
28.01.2014.	OŠ	Zagreb	Stručna suradnica – socijalna pedagoginja	INI
3.2.2014.	SŠ/ gimnazija	Zagreb	Stručna suradnica – socijalna pedagoginja	INI
22.1.2014.	SŠ/ gimnazija	Gospić	Stručna suradnica – pedagoginja	INI

⁸ INI – dubinski intervju (in-depth intervju); FGD – fokus grupa (focus group discussion).

22.1.2014.	SŠ / Strukovna	Gospić	Stručna suradnica - pedagoginja	INI
22.1.2014.	OŠ	Gospić	Stručna suradnica – socijalna pedagoginja/defektologinja	INI
13.2.2014.	OŠ	Korenica	Stručna suradnica – pedagoginja	INI
13.2.2014.	SŠ Strukovna	Otočac	Stručna suradnica – pedagoginja	INI
13.2.2014.	OŠ	Otočac	Stručna suradnica – psihologinja	INI
4.2.2014.	OŠ	Lipik	Stručna suradnica – pedagoginja	INI
4.2.2014.	OŠ	Pleternica	Stručni suradnik – knjižničar	INI
4.2.2014.	SŠ / Strukovna	Požega	Stručna suradnica – pedagoginja	INI
5.2.2014.	SŠ / Strukovna	Pakrac	Stručna suradnica – pedagoginja	INI
5.2.2014.	SŠ / Strukovna	Daruvar	Stručna suradnica – pedagoginja	INI
5.2.2014.	OŠ	Pakrac	Stručna suradnica – psihologinja	INI
29.1.2014.	OŠ/SŠ	Zagreb	Nastavnici/Profesori(ce)	FGD
4.2.2014.	OŠ/SŠ	Zapadna Slavonija	Nastavnici/Profesori(ce)	FGD
13.2.2014.	OŠ/SŠ	Lika	Nastavnici/Profesori (ce)	FGD

Dubinske intervjuje i fokus grupe je na terenu proveo CMS s partnerima Savjetovalištem „Luka Ritz“ i Istraživačko obrazovnim centrom za ljudska prava i demokratsko građanstvo, a obradu podataka (oba dijela istraživanja) je izvršila agencija Ipsos Puls. Prikupljeni podaci obrađeni su deskriptivnom statistikom i kvalitativnom interpretacijom.

Potrebno je napomenuti kako kvalitativna metoda ima “spoznajna ograničenja”. To se prije svega odnosi na činjenicu da rezultate fokus grupa i dubinskih inter-

vjua nije moguće generalizirati na čitavu populaciju. Bez obzira koliko sudionika koristimo u jednom istraživanju – dva ili dvadeset, rezultati istraživanja nisu niti reprezentativni, niti generalizirajući za čitavu populaciju. Primjerice, ukoliko istražujemo mišljenje sudionika ili stručnjaka o određenoj tematici putem fokus grupa i dubinskih intervjua može se ostvariti razumijevanje pojedinih izvora pozitivnog ili negativnog razmišljanja o toj tematici, može se iz prve ruke čuti koje probleme sudionici percipiraju u odnosu na tematiku, ali se rezultati ne mogu generalizirati, u smislu zaključivanja da je većina građana pozitivno ili negativno orijentirana prema određenoj tematici.

3. INTERPRETACIJA REZULTATA ISTRAŽIVANJA

Cjeloviti rezultati istraživanja provedenog među učenicima te stručnim suradnicima i nastavnicima prikazani su u dva zasebna izvještaja koje je izradila agencija Ipsos Puls, a koji su u pdf formatu dostupni na internetskim stranicama Centra za mirovne studije⁹. U ovoj publikaciji rezultati anketiranja učenika te rezultati fokus grupa i dubinskih intervjuja prikazani su zajedno kroz sljedeća poglavlja:

- *Nasilje među vršnjacima: oblici i sudionici;*
- *Percepcija uzroka nasilja;*
- *Škola i vršnjačko nasilje - praksa rješavanja slučajeva nasilja i/ili nasilnih sukoba;*
- *Prevenција nasilja u školama.*

3.1. NASILJE MEĐU VRŠNJACIMA: OBLICI I SUDIONICI

Na početku, sudionici fokus grupa i dubinskih intervjuja upitani su kako oni definiraju nasilje. Neki su nasilno ponašanje definirali kao agresivno ponašanje usmjereno na ugrožavanje pojedinca, bez obzira dogodi li se ono jednom ili više puta. Neki smatraju da je nasilno ponašanje ono koje se ponavlja prema jednoj ili više osoba, koje ugrožava tuđi fizički ili psihički integritet te odražava nesraz-

⁹<http://cms.hr/gradanski-odgoj-i-mirovno-obrazovanje/rezultati-istrazivanja-o-vrsnjackom-nasilju-i-skup-nasilje-ostavlja-tragove>

mjer snaga. Ovakva definicija nasilja, kao što je već spomenuto, stoji u *Protokolu o postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladima*, čiji su problemi s terminološkom neujednačenosti s relevantnom teorijom problematizirani u prvom dijelu publikacije. Važno je napomenuti kako su stručni suradnici i nastavnici svjesni postojanja razlike u pojmovima **zlostavljanje** i **nasilje**, međutim nisu je u potpunosti mogli utvrditi.

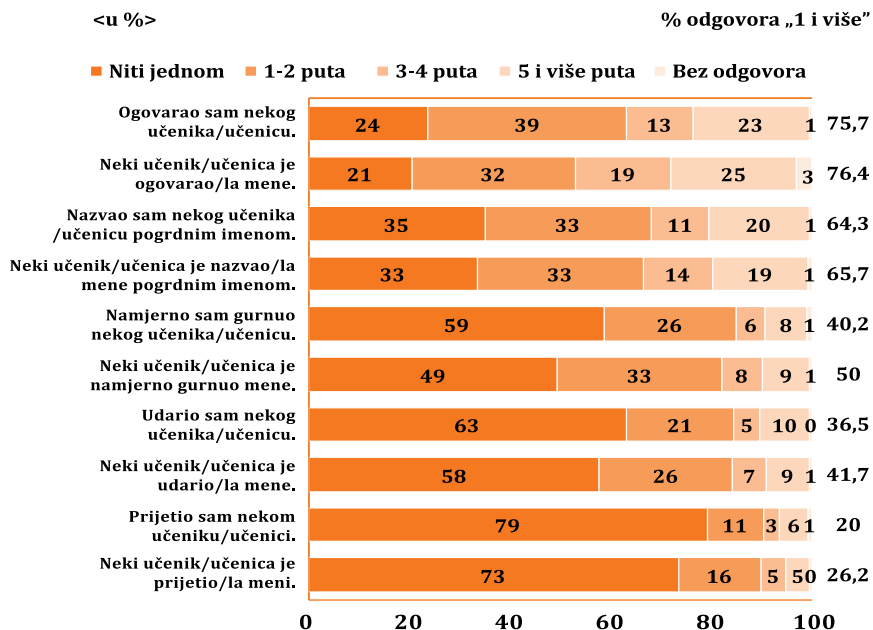
„Nasilje je zapravo kad ostavlja nekakve posljedice. Postoji isto razlika između nasilja i zlostavljanja, s tim da je zlostavljanje isto nasilno, da ima psihičke, fizičke, bilo kakve druge aspekte, da se treba nekako intervencija poduzeti i da su uključene najmanje dvije strane.“ (Zagreb, OŠ)

„Čim dođe vrijeđanje, to je meni već nasilje.“ (Slavonija, SŠ)

„Nasilno ponašanje smatram kada predstavlja obrazac ponašanja koje se ponavlja prema istim ili različitim učenicima. Ukoliko se dogodi jedanput, to smatram sukobom.“ (Slavonija, OŠ)

Rezultati anketiranja učenika pokazali su da su neverbalni oblici nasilja po pojavnosti češći od fizičkih oblika. Anketnim upitnikom ispitivala se pojavnost različitih oblika nasilja u posljednjih mjesec dana u dvije uloge: u ulozi *počinitelja* i *trpitelja* određenog nasilnog ponašanja. Skala odgovora sastojala se od četiri intervala (niti jednom; 1-2 puta; 3-4 puta; 5 i više puta u posljednjih mjesec dana). Najčešći oblik nasilja među verbalnim nasiljem je **ogovaranje**. Ogovaranje kao takvo se može okarakterizirati kao nasilno ponašanje ukoliko je usmjereno namjernom nanošenju psihičke boli i patnje izricanjem neistine o osobi. Coloroso (2004) ga definira kao *nasilništvo kroz odnose*, koje se odnosi na sustavno smanjivanje djetetovog samopoštovanja kroz ignoriranje, izolaciju, isključivanje ili izbjegavanje. Ogovaranje neizravnim/posrednim putem dovodi upravo do ovakvih situacija, dijete o kojem se šire glasine ne treba ih ni čuti, ali će patiti radi njihovih učinaka. Maleš i Stričević (2005) ogovaranje smještaju u kontekst socijalnog zlostavljanja – kada netko drugoga uporno ignorira, odbacuje, isključuje iz društva, odnosno o njemu širi zlobne tračeve. Slijedi prikaz odgovora na pitanje „U zadnjih mjesec dana, koliko ti se često dogodilo sljedeće?“ u anketnom upitniku za učenike.

Grafikon 1: Pojavnost određenih oblika nasilja

Oko tri četvrtine učenika našlo se u situaciji da su bili ogovarani ili da su oni sami ogovarali. Oko četvrtine učenika je navelo kako nije ogovaralo drugog učenika, a njih petina navodi kako u posljednjih mjesec dana nitko nije njih ogovarao. Sljedeće po pojavnosti i učestalosti slijedi **nazivanje drugog učenika pogrđnim imenom**, što je učinilo oko 2/3 učenika. Gotovo identičan broj učenika bio je žrtva takvog ponašanja.

Što se tiče fizičkih oblika nasilja, oni su rjeđi, no i dalje dosta zastupljeni; oko 40% učenika navodi kako je gurnulo drugog učenika, a njih polovina je pretrpjela **guranje. Udaranje** je još rjeđe, to je učinilo oko 37% učenika, a pretrpjelo 42% učenika. Iako rjeđe nego emocionalno nasilje, fizičko nasilje je ipak počinio, a i pretrpio znatan broj učenika te ga se ne smije ignorirati.

Najrjeđi oblik nasilnog ponašanja su **prijetnje** drugim učenicima. Petina učenika navodi kako je prijetila drugim učenicima, a njih četvrtina navodi kako im je

drugi učenik prijetio. Što se tiče učestalosti, svi promatrani oblici nasilja (bilo da je učenik počinitelj ili žrtva) najčešće su se dogodili jednom ili dva puta u posljednjih mjesec dana. Sljedeći odgovor po pojavnosti je zabilježen 5 ili više puta. Potrebno je napomenuti kako (kada se gledaju **razlike prema spolu**) rezultati pokazuju da su fizički oblici nasilja ili prijetnje češći među učenicima, dok učeniце češće ogovaraju i sklonije su verbalnom, odnosno psihičkom i emocionalnom nasilju. Ovaj se nalazak podudara s relevantnim istraživanjima. Coloroso (2004) to objašnjava razlikama koje proizlaze iz socijalizacije dječaka i djevojčica. „Dječaci se obično igraju u velikim, slabo definiranim skupinama, okupljeni oko zajedničkih interesa. Uspostavljaju snažnu hijerarhiju koja je jasno definirana i poštovana. Fizičke sposobnosti se poštuju više od intelektualnih... Djevojčice jednostavno imaju moćnije oružje u svom arsenalu koje koriste protiv drugih – nasilje kroz odnose. U usporedbi s dječacima, djevojčice se igraju u manjim, intimnijim krugovima s jasno definiranim granicama, čime je lakše povrijediti drugu djevojčicu kroz jednostavno isključivanje iz socijalnog kruga“ (Coloroso, 2004: 34-35).

Učenici srednjih škola rjeđe navode kako su žrtve fizičkih oblika nasilja nego učenici osnovnih škola. Učenici koji nemaju izrečenu mjeru ponašanja rjeđe su vršili fizičko nasilje i prijetili. Ovaj podatak, koji se odnosi na razliku u dobi kod fizičkog nasilja, je vrlo zanimljiv. Istraživanja u SAD-u navode kako nema razlike prema dobi, no istraživanja u RH su pokazala kako su dječaci i mlađa djeca češće žrtve fizičkog nasilja, isto kao i djeca s kroničnim bolestima i kognitivnim deficitima (Bilić, Buljan Flander, Hrpka, 2012).

Navedeni rezultati anketiranja učenika poklapaju se s mišljenjem stručnih suradnika i nastavnika izrečenim na fokus grupama i intervjuima. Naime, stručni suradnici i nastavnici također primjećuju da psihičko i emocionalno nasilje dominira nad fizičkim. Primjećuju i da su djevojčice i djevojke sklonije psihičkom nasilju, dok su dječaci, i to mlađi, u osnovnoj školi, skloniji fizičkom nasilju, što pokazuju i druga istraživanja iz ovog područja koja su se provodila u Hrvatskoj (Bilić, Buljan Flander, Hrpka, 2012). Ovo upućuje na dobar uvid u stanje u školama među učenicima od strane nastavnika i stručnih suradnika. Budući da svijest i upućenost o problemu postoji, u tom bi se smjeru trebali kretati i napori u prevenciji.

„Kada nastane tuče između dva učenika, najčešće su to muški učenici, rjeđe učenice, ali nasilje također može biti i verbalno, što je češće kod učenica, koje u većem broju, njih 3-4 i više ogovaraju, ismijavaju, omalovažavaju, izbjegavaju jednu-dvije učenice. Nasilje je kad se događa duže vrijeme, dva tjedna i duže, iako to oni zaista namjerno rade, to tako i u razredima iznosim.“ (Lika, OŠ)

„Što se tiče dječaka, manji dječaci, znači ovi do šestog razreda, su skloni tome da se recimo, kako ja to kažem, malo počerupaju.“ (Slavonija, OŠ)

„Najviše ima psihičkog vrijeđanja, emocionalnog. Imamo u malom broju fizičkoga.“ (Slavonija, SŠ)

Osim već spomenutog fizičkog i psihičkog nasilja, nastavnici/ce i stručni suradnici u praksi se susreću i s **ekonomskim, elektroničkim i seksualnim nasiljem**. O vrstama nasilnog ponašanja s kojima se školski djelatnici susreću dobro govori sljedeći citat:

„To znači fizičko nasilje, verbalno nasilje, Internet bullying, bullying općenito. Cijela lepeza, seksualno nasilje isto. Mislim kada dečki počnu pipkati curice, to je meni čisto seksualno nasilje, definitivno sa svime se susrećemo.“ (Nastavnici, Zagreb)

„Sve vrste nasilja, psihičko, fizičko, sve više psihičkog, odnosno internetskog nasilja, dakle tog tipa vrijeđanja. Ima nažalost i seksualnog nasilja. Dakle, to je ono strogo povjerljivo, ali ako do mene dođe onda možete misliti koliko ima i te vrste nasilja. Stvarno apsolutno svih vidova i oblika.“ (Slavonija, SŠ)

Stručni suradnici su govorili i o postojanju seksualnog nasilja, no ono je vrlo rijetko i na njega se reagira odmah kada se sazna za njega. Također, nastavnici i stručni suradnici na fokus grupama su izrazili zabrinutost zbog težeg uočavanja seksualnog nasilja. Smatraju da je tome tako zbog stava društva prema seksualnosti, odnosno zbog tabuiziranja teme seksualnosti. Međutim, sudionike kvalitativnog dijela istraživanja sve više zabrinjava elektroničko nasilje. Ono se događa u virtualnom prostoru kojeg je teško kontrolirati, a zadire i u vrijeme provedeno u školi i u vrijeme provedeno kod kuće.

Elektroničko nasilje je nasilje koje se događa na Internetu (društvene mreže i portali) ili preko SMS ili MMS poruka. Specifičnost Internet i mobilne komunikacije je neprestana dostupnost, što problematiku ovog oblika nasilja čini posebno kompleksnom. Internet se pokazao kao poveznica između privatnog vremena i školskog vremena te se neke razmirice (nevezane uz samu nastavu) iz virtualnog prostora (Interneta) prenose u prostor škole. Ujedno je to i „prostor“, a i „vrijeme“ na koji škole imaju najmanje direktnog uvida i gotovo nikakvu mogućnost kontrole situacije, a time i uočavanja nasilnog ponašanja ili ponašanja koje može prerasti u nasilno.

Elektroničko nasilje je oblik nasilja koji je više prisutan kod djevojčica, koje su ujedno češće i žrtve, mišljenje je stručnih suradnika i nastavnika. Internet kao prostor interakcije, pa i ove društveno neprihvatljive, počinje biti važan u višim razredima osnovnih škola te u srednjim školama, ali su stručni suradnici naveli kako elektroničko nasilje kroz posljednjih nekoliko godina počinje u sve ranijoj dobi.

„Zatim slijedi ovo Internet nasilje, to je preko Facebooka, tih društvenih mreža. Mislim jako je teško tome ući u trag jer mi na tom Asku¹⁰ uopće ne možemo vidjeti tko je to objavio. Hajde na Facebooku se još može vidjeti - objavio taj i taj, pisao taj i taj. To mi je najveći problem jer ja to ne mogu spriječiti.“ (Slavonija, OŠ)

„U biti Internet nasilje je sve prisutnije i sve moćnije u osnovnoj školi jer se sve više i više prave grupe zbog određene osobe i ta izolacija, ne samo u razredu, nego se događa izolacija i na Internetu i onda svi nahrupе na određenu osobu.“ (Nastavnici, Zagreb)

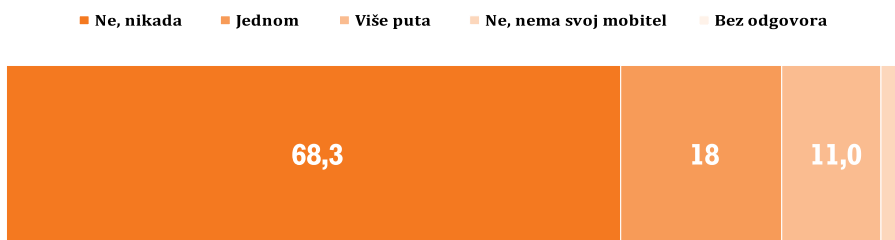
Elektroničko nasilje specifičnost je i posljedica suvremenog društva, kroz virtualnu umreženost i brzo razvijajuću tehnologiju. Tako tehnologija, kao danas neizostavan prostor komunikacije, uz prednosti koje nudi, postavlja i posebne zahtjeve. Potrebno je uz vještine i znanja usvojiti i određene stavove o novim tehnologijama koji se, kada bismo to sveli pod zajednički nazivnik, nazivaju **informatičkom i medijskom pismenošću**. Uz obrazovanje učenika u ovom području, potrebno je provesti i obrazovanje roditelja, kako bi postigli cjeloviti pristup rješavanju postojećeg, sve većeg problema.

---

¹⁰ Sudionica misli na ask.fm društvenu mrežu, sve popularniju među mladima.

Rezultati anketiranja učenika vezani uz elektroničko nasilje pokazuju da većina učenika, njih 2/3 nije nikada dobila uvredljivu ili prijeteću poruku na **mobitel**. Oko petine ih je takvu poruku dobilo jednom, a više puta njih 11%. Samo 8% učenika je navelo kako sa sigurnošću zna nekog tko šalje takve poruke, a njih 17% sumnja na nekoga. Velika većina (75%) ne zna nikoga tko šalje takve poruke. Oko 36% učenika nije nikada dobilo poruku koja govori loše od drugima, njih petina navodi kako je takvu poruku primila jednom, a njih 43% kako su takvu poruku primili više puta. Grafikon 2 prikazuje odgovore učenika na pitanje: " Jesi li ikada dobio/la uvredljivu ili prijeteću poruku na mobitel?".

Grafikon 2: Učestalost primanja uvredljivih ili prijetećih poruka preko mobitela

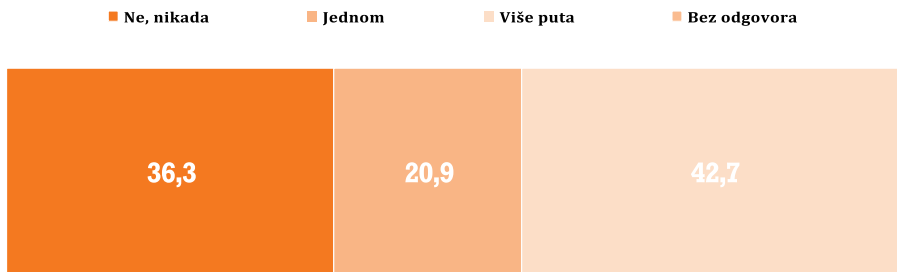

Podaci anketiranja učenika pokazuju da su djeca više izložena negativnim utjecajima kroz korištenje **Interneta** nego korištenjem mobilne komunikacije. Razlog tome može biti to što je Internet vrlo „*a personalan*“ medij koji dopušta veću anonimnost, čime se ostavlja više prostora i za negativne sadržaje i poruke koje mogu naštetiti onome kome su usmjerene.

Rezultati anketiranja pokazuju da nešto manje od trećine učenika navodi kako je više puta primilo neki sadržaj putem Interneta koji ih je uznemirio, oko četvrtine njih navodi kako je takav sadržaj dobilo jednom, a 43% ističe kako nije nikada dobilo takav sadržaj.

Grafikon 3: Učestalost primanja poruka preko Interneta koje govore loše o drugima

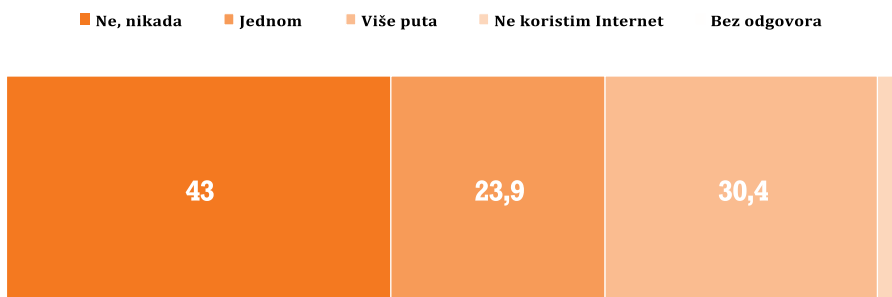

Rezultati pokazuju da je više od 60% učenika primilo poruku preko Interneta koja govori loše od nekom drugom, što je zabrinjavajući podatak.

Ovaj podatak potvrđuje iskaze da prevladava emocionalno i psihičko nasilje nad fizičkim, ali i podatak da je elektroničko nasilje vrlo prisutno među djecom i mladima. Upravo su ovakvu situaciju opisivali i stručni suradnici i nastavnici što ukazuje na njihovu dobru upućenost u problematiku elektroničkog nasilja. Što se u ovakvim slučajevima može učiniti? Već je spomenuto da je elektroničko nasilje vrlo kompleksan problem što zbog njegove rasprostranjenosti što zbog njegove (ne) vidljivosti. Informiranje djece o štetnosti neoprezne elektroničke komunikacije i elektroničkog nasilja svakako je dio rješenja problema. Međutim, isto tako i informiranje odraslih (i obrazovnih stručnjaka i roditelja) igra važnu ulogu u borbi protiv elektroničkog nasilja.

Što se izloženosti neprimjerenim sadržajima tiče, rezultati su također zabrinjavajući: **više od 50% učenika je primilo sadržaj putem Interneta koji je kod njih izazvao nelagodu ili ih je uznemirio.** Stručni suradnici i nastavnici su uočili, kako dio roditelja nije upoznat i nema nikakvu vrstu kontrole nad djetetom vezano uz korištenje Interneta, djelomično zbog nedostatka vremena, a djelomično zbog nedovoljnog znanja o Internetu i načinu funkcioniranja društvenih mreža.

Grafikon 4: Učestalost primanja uznemirujućih sadržaja ili sadržaja koji izazivaju nelagodu (preko Interneta)

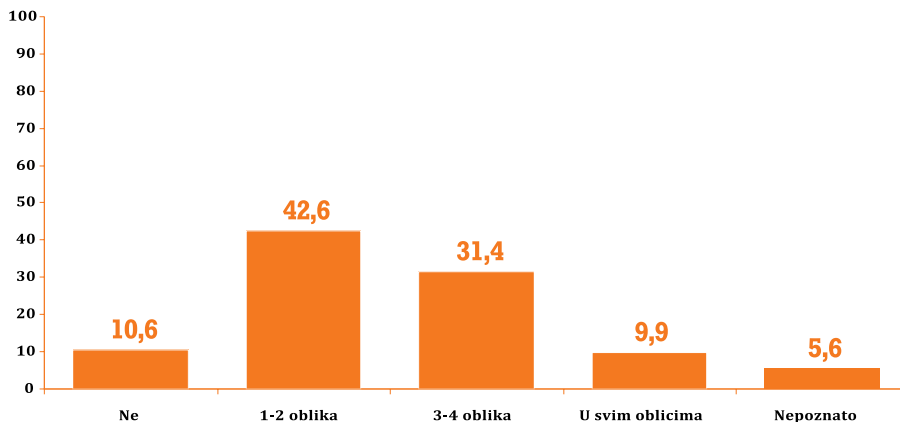
Istraživanjem je Internet prepoznat kao vrlo rizično mjesto gdje mladi vrše ali i doživljavaju nasilje. On je dostupan velikom broju mladih. Glavni rizici upotrebe Interneta za djecu su: izlaganje seksualnim ili nasilnim sadržajima, direktna komunikacija s osobom koja traži neprimjerene odnose, izloženost uznemirujućim, neprijateljskim ili nepristojnim *e-mail* porukama te pretjerana izoliranost djeteta koja proizlazi iz prečestog/dugotrajnog korištenja računala/Interneta (Buljan-Flander, G., Karlović, A., Ćosić, I., 2004). Iz ovih razloga, a prema rezultatima koje je pokazalo provedeno istraživanje, potrebno je raditi na prevenciji elektroničkog nasilja.

Sudionici nasilja - učenici koji vrše nasilje

Vratimo li se nakratko na Grafikon 1 (posljednje dvije čestice), možemo uočiti **podjednak broj onih koji vrše nasilje (u obliku prijetnji) i onih nad kojima je nasilje izvršeno (također u obliku prijetnji)**. Na osnovu odgovora koje su učenici naveli na pitanja vezana uz sudjelovanje u nekom obliku nasilja kao počinitelji, konstruirana je nova skala s ciljem da se utvrdi u koliko različitih oblika nasilja su učenici sudjelovali¹¹. Jedan od deset učenika nije izvršio niti jedan oblik nasilja nad drugim učenikom, što je zabrinjavajući podatak. Dakle, **samo 10% učenika u ispitanih mjesec dana nije bilo u poziciji vršitelja nasilja**. Relativna većina je počinila 1 ili 2 oblika nasilja, 3-4 oblika nasilja izvršilo je 31% učenika, a svih pet promatranih oblika nasilja izvršio je jedan od deset učenika.

¹¹ Oblici nasilja navedeni u Grafikonu 1: udaranje, guranje, nazivanje drugoga pogrdnim imenom, ogovaranje, prijetnje.

Grafikon 5: Sudjelovanje u nekom od oblika nasilja kao počinitelj nasilja

Dječaci su ti koji čine većinu onih koji nikada nisu počinili nasilje. Učenice češće sudjeluju u 1 do 2 oblika, a učenici češće u svim oblicima. Oni koji navode kako je životni standard njihove obitelji mnogo bolji od drugih češće ne sudjeluju ni u jednom obliku. Učenici čije je vladanje loše ili dobro češće su sudjelovali u svim oblicima nasilja. Oni koji su naveli da su pripadnici nacionalnih manjina češće su sudjelovali u svim oblicima nasilja kao počinitelji. Ovi podaci govore kako se djeca iz bolje stojećih obitelji rjeđe nalaze u poziciji nasilnika. Također, djeca koja dolaze iz malo slabije stojećih obitelji ili su pripadnici određenih manjina, češće se nalaze u situaciji da vrše nasilje, ali i da se nad njima vrši nasilje. Ovaj se podatak može povezati s pojmom **provokativne**, odnosno **reaktivne žrtve**, budući da su se učenici našli u obje uloge (i trpitelja i vršitelja nasilja).

Percepcija učenika koji vrše nasilje od strane stručnih suradnika i nastavnika na fokus grupama i dubinskim intervjuima pokazala je da se djeca koja vrše nasilje mogu opisati kao djeca s višom razinom samopouzdanja, djeca koja su fizički i/ili mentalno, odnosno verbalno, dominantnija. Ujedno ta djeca češće znaju biti bolje integrirana u društvo ili popularnija. Pri tom su stručni suradnici i nastavnici tvrdili da **nikada nije dobro generalizirati i etiketirati djecu**, no prema svojim iskustvima mogu zamijetiti određene zajedničke karakteristike djece koja iskazuju nasilno ponašanje.

Stručni suradnici i nastavnici su zamijetili da neka djeca koja vrše nasilje nemaju razvijenu empatiju ili je ona izrazito niska. Također je uočeno kako neki učenici koji vrše nasilje nisu svjesni kako je njihov čin djelovanja nasilan. Dio djece nije usvojilo, prema mišljenju stručnih suradnika i nastavnika, osnovna pravila u op-
hođenju s drugima, odnosno socijalne vještine. Doživljaj je stručnih suradnika da je kod nekih učenika koji vrše nasilje, nasilničko ponašanje posljedica agre-
sivnih osobina karaktera. Njih opisuju kao djecu koja brzo i burno reagiraju te kao djecu koja traže pažnju.

Iako su stručni suradnici i nastavnici navodili kako vršitelji nasilja često imaju dobre komunikacijske vještine, za dio njih su ipak uočili suprotno, tj. nedostatak komunikacijskih vještina i njihovu nemogućnost da razgovorom riješe neke svoje nesuglasice. Slično je i sa samopouzdanjem. Naime, stručni suradnici i nastavnici su mišljenja kako djeca koja vrše nasilje često imaju višu razinu samopouzdanja od druge djece, no to nije slučaj kod svih vršitelja nasilja. Ima i onih koji iskazuju vrlo nisku razinu samopouzdanja.

Među djevojčicama, navode sudionici fokus grupa i intervjuja, uočeno je formiranje grupa po uzoru na „klike“ koje se mogu primijetiti u stranim serijama i filmovima, grupe koje grade neku svoju specifičnost (pozdrav ili stil oblačenja). Iako povezivanje u manje skupine nije sporno, ukoliko prema ostalim osobama vodi do opetovanog ili trajnog isključivanja ili zabranjivanja sudjelovanja u različitim aktivnostima s ciljem nanošenja patnje ili boli, može se prema *Protokolu* okarakterizirati kao psihičko i emocionalno nasilje prouzročeno opetovanim ili trajnim negativnim postupcima od strane jednog djeteta ili više djece.

Coloroso spominje udruživanje u skupine ističući pritom i pozitivne i negativne aspekte tih skupina. „Kako bi zadobili osjećaj prihvaćanja i sigurnosti djeca se u predadolesciji i kroz adolescentsko razdoblje uključuju ne samo u skupine nego oblikuju i male skupine koje nazivaju klike, a koje karakteriziraju zajednički interesi, vrijednosti, sposobnosti i ukusi. To je dobro. No, ti procesi uključuju ekskluzivitet i isključivanje. Što nije dobro. Školska kultura koja njeguje klike i uzdiže neke skupine iznad drugih, također njeguje i diskriminaciju, i nasilništvo“ (Coloroso, 2004: 45). One djevojčice koje se nalaze izvan takvih zatvore-

nih grupa su zapravo svakodnevno izložene nasilju jer su ignorirane ili još gore, maltretirane te ne dijele ista prava kao i djevojčice unutar ekskluzivnih grupa (Coloroso, 2004).

Slijede neki od citata sa fokus grupa i dubinskih intervjuua:

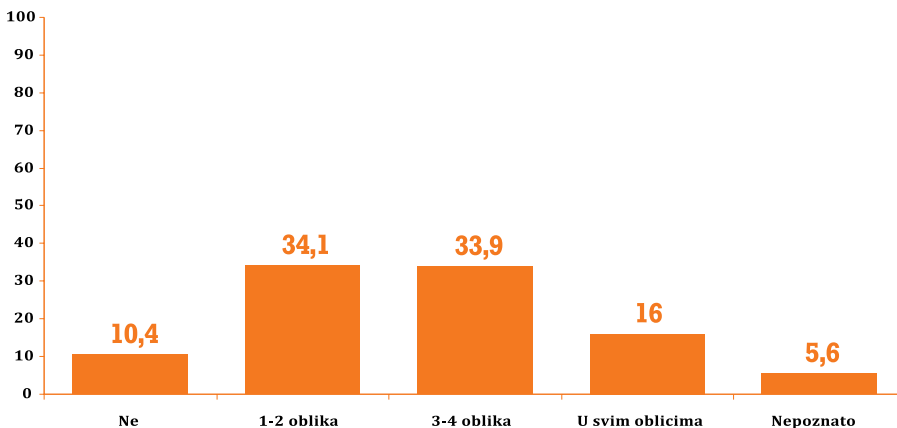
„Koji sudjeluju u nasilju, nemaju empatije. To je nešto što kada mi dođu dvojica od kojih jedan plače, onda ovaj ne može doći do riječi koliko plače, onda ovog drugog pitam zašto on plače. Što ja znam zašto plače razgovor obično ide. Ili zna reći udario sam ga ili gurnuo sam ga. Onda ja kažem kako se on sada osjeća? Što ja pitam, o čemu ja govorim? Mislim da im fali malo tih razumijevanja osjećaja, znači ne razumiju osjećaje, ne znaju se uživjeti, malo te empatije im nedostaje. I općenito im fali socijalnih i emocionalnih vještina.“ (Slavonija, OŠ)

„To su djeca koja nisu prepoznala neka osnovna pravila ponašanja, ne mogu se suzdržati jer vjerojatno se ne suzdržava nitko koga ima za primjer.“ (Slavonija, OŠ)

„... djeca koja su da kažem slabijih mentalnih mogućnosti, oni obično znaju se fizički obračunavati, bez puno razmišljanja i to je intuitivno. Ali ih često zna isprovocirati. Baš su se znali smijati zato što su takvi kakvi jesu. Sada drugi problem, sada ih pratim u mojem razredu, postoje djeca visokih mentalnih mogućnosti koji isto znaju biti zlostavljači, vrlo perfidni i zločesti. Tako što daju naputak, procijene tko je u razredu agresivniji, tko će tako naglo reagirati, ali to još pratim.“ (Nastavnici, Slavonija)

Sudionici nasilja - učenici nad kojima je nasilje počinjeno

Grafikon 6: Sudjelovanje u nekom od oblika nasilja kao žrtva

Anketiranje učenika je pokazalo da samo jedan od 10 učenika u posljednjih mjesec dana nije bio trpitelj nekog od promatranih oblika nasilja, što je zabrinjavajući podatak. S druge strane, 16% učenika se izjasnilo da je nad njima izvršeno svih 5 promatranih oblika nasilja. Oko trećine učenika pretrpjelo je 1-2 oblika, odnosno 3-4 oblika nasilja. Dječaci su češće bili žrtve svih oblika nasilja, što može upućivati na njihovu veću uključenost u nasilna ponašanja. Također učenici koji su se izjasnili kao pripadnici nacionalnih manjina su češće bili žrtve nasilja od onih koji nisu pripadnici nacionalnih manjina. To upućuje na potrebu problematiziranja teme nacionalnosti i različitosti među djecom. Učenici s nižim ocjenama iz vladanja također su češće bili žrtve svih oblika nasilja od onih učenika koji imaju bolji uspjeh u školi.

Stručni suradnici i nastavnici u fokus grupama i dubinskim intervjuima djecu koja su žrtve nasilja opisuju kao nešto povučenije učenike ili one s emocionalnim poteškoćama te učenike nježnije građe, kao i one koji se još nisu prilagodili okruženju. Također se uočilo kako to znaju biti djeca niže razine samopouzdanja, nižih općih socijalnih vještina te djeca s emocionalnim poteškoćama, koja su „osjetljiva“. Navode i kako djeca mogu postati žrtve na osnovu fizičkog izgleda, odnosno neke vanjske karakteristike ili radi osebnog stila kojeg imaju u

oblačenju ili ponašanju, odnosno na osnovi “**različitosti**” u odnosu na većinsku skupinu. Ovo nije neuobičajeno za dob o kojoj se radi jer je za taj uzrast (i starija osnovna i mlađa srednja škola) osjećaj pripadnosti određenoj skupini neizostavna razvojna faza i kao takav izuzetno je važan fokus djeci i mladima.

„A jedino velim, ima fizičkih karakteristika. Može to biti debljina, ruganje, iako se misli da je to samo u osnovnoj školi, na razini nižih razreda, ipak to se nastavlja i ovdje. To podbadaње, kao to nije ništa. Zapravo i dalje se nastavlja...” (Lika, SŠ)

„Često se na udaru toga nađu one djevojke koje su recimo drugačije, koje imaju svoj osebniji stil, oblače se drugačije, imaju frizuru koje su drugačije od drugih. Onda se nađe jedna od njih koju to toliko ne pogađa, međutim neke to strašno pogađa i onda tu nastanu problemi.” (Zagreb, SŠ)

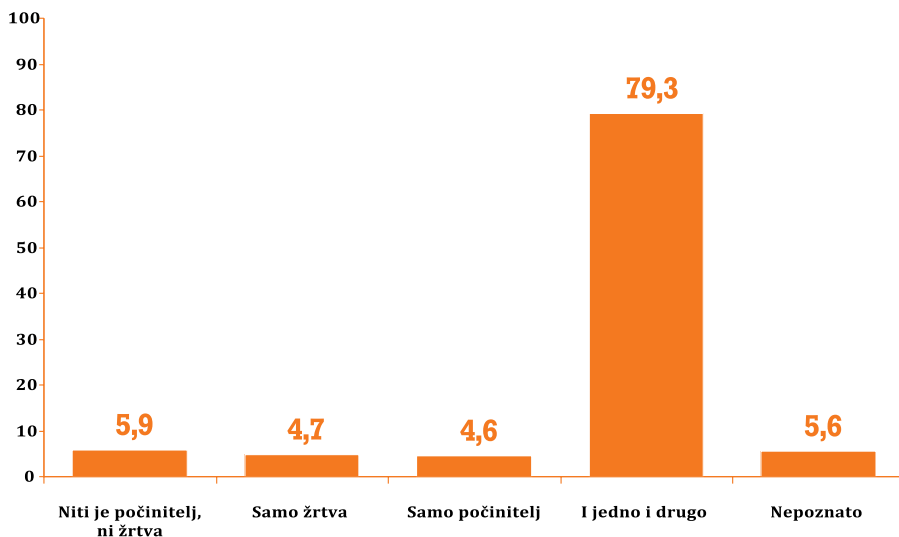
Zanimljivost koja se kristalizirala u razgovorima sa stručnim suradnicima i nastavnicima jest da **postoje situacije kada je teško razlučiti tko vrši nasilje, a nad kim se nasilje vrši, odnosno da ponekad spomenute uloge nisu jasno razdvojene, već se izmjenjuju u različitim periodima nasilja**. Sudionici dubinskih intervjuua uvode pojam **provokativne žrtve**, koji opisuje djecu koja su kontinuirano žrtve nasilja na temelju vlastitih provokacija. Spominje se i kategorija „pseudo-žrtve“ kada nasilnik sebe pokušava prikazati kao žrtvu. Termin „provokativne žrtve“ detaljnije je pojašnjen u uvodnom dijelu teksta. Termin „pseudo-žrtve“ zapravo označava provokativnu žrtvu koja je možda bila dugo izložena poniženju pa je nasilno reagirala jer više nije mogla podnijeti to poniženje. Kada se to dogodilo, zapravo se našla u ulozi nasilnika, ali se branila da je bila izazvana.

„Vrlo često se zna dogoditi da su djeca istovremeno i žrtve i nasilnici.” (Slavonija, OŠ)

„... onda mi je bilo jako teško uopće razlučiti tko je žrtva, a tko je nasilnik. Kada su uglavnom obje strane jednako krive. Jedna ima učenik nad kojim je počinjeno nasilje i učenik koji je počinio nasilje. Pa jesu, počinili su nasilje jedan i drugi. Tko je tu žrtva, žrtve tu nema, ili su obojica žrtve ili su obojica nasilnici. Zapravo jedno i drugo.” (Nastavnici, Zagreb)

Kada bismo željeli zaključiti ovaj dio o sudionicima u nasilju među djecom i mladima, tada bismo morali sagledati koliko je zapravo djece i mladih zahvaćeno nasiljem. Na osnovu sudjelovanja u nasilnim oblicima ponašanja, bilo kao trpitelj ili počinitelj nasilja, prema podacima dobivenim anketiranjem učenika, konstruirana je nova skala s obzirom je li učenik trpitelj, počinitelj ili oboje. Rezultati su pokazali sljedeće: samo 6% učenika nije niti trpitelj niti počinitelj. **Dakle, samo 6% od svih anketiranih učenika nije bilo sudionikom nasilja.** Oko 5% učenika se našlo samo u ulozi osobe nad kojom je nasilje počinjeno, a 5% samo u ulozi počinitelja. **Velika većina učenika (79%) našla se u obje situacije, da vrši neki oblik nasilja ili da je neki oblik nasilja na njima izvršen.** Nisu zabilježene razlike s obzirom na ostale karakteristike učenika što ukazuje da su svi oblici nasilja podjednako zastupljeni među učenicima.

Grafikon 7: Distribucija učenika s obzirom na iskustva vezana uz nasilje

Podaci koji govore da je 79% učenika bilo počiniteljem i žrtvom nasilja idu u prilog rezultatima dobivenima u fokus grupama i intervjuima koji su pokazali kako je nasilje vrlo kompleksan problem među djecom i mladima te kako je odraslima

teško razlučiti tko trpi nasilje, a tko ga vrši. Također, kao što je već navedeno, stručni suradnici i nastavnici primijetili su da ima djece koja su provokativne žrtve. Takva djeca se onda nalaze i u ulozi vršitelja i u ulozi trpitelja nasilja.

3.2. PERCEPCIJA UZROKA NASILJA

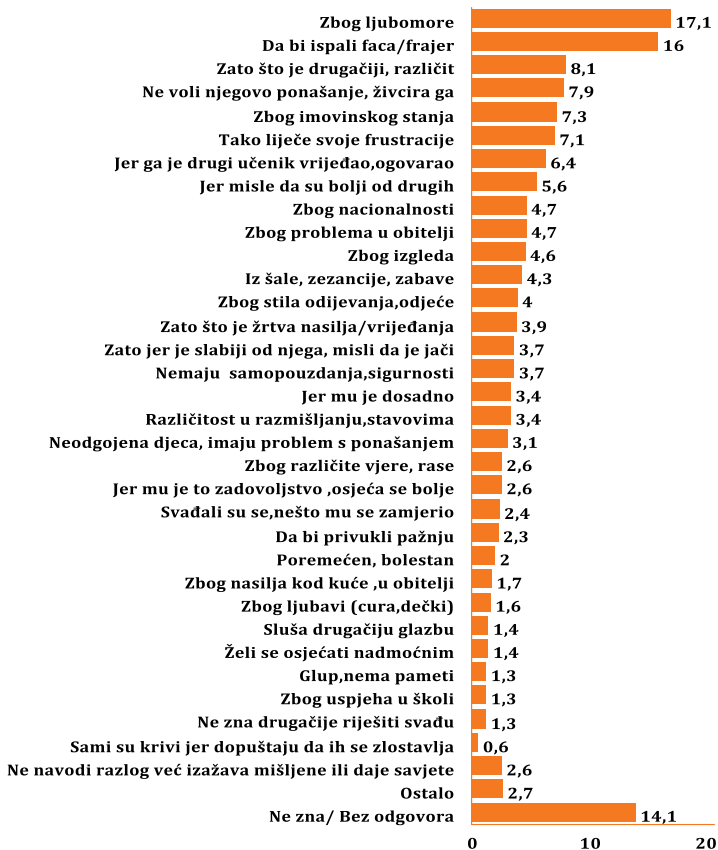
U ovom poglavlju će se razmatrati rezultati vezani uz uzroke nasilja: kako učenici, a kako nastavnici i stručni suradnici vide uzroke nasilja te što se može zaključiti na temelju anketiranja učenika. Ako se nakratko prisjetimo kako se uzroci nasilja opisuju u literaturi, možemo zaključiti da se uzroci generalno mogu podijeliti na dvije skupine: **individualne** (oni koji proizlaze iz pojedinca) i **društvene** (oni koji proizlaze iz okoline u kojoj se pojedinac nalazi). O individualnim uzrocima je bilo riječi u prvom poglavlju interpretacije rezultata istraživanja kada su analizirani rezultati vezani uz sudionike nasilja, ovdje će fokus biti na društvenom okruženju.

Rezultati anketiranja učenika kroz pitanje otvorenog tipa¹² pokazuju da učenici kao najčešće uzroke nasilja izdvajaju **ljubomoru** i potrebu za **samoaktualizacijom** koja je sadržana u odgovoru „želja da se ispadne faca“. Također, u većem postotku učenici smatraju da je uzrok nasilja to što je netko različit od većine i njegov ekonomski status, što se podudara s mišljenjem koje su iznijeli stručni suradnici i nastavnici.

---

¹² Učenici su u anketi bili zamoljeni da sami upišu što oni smatraju, zbog čega netko vrši nasilje. U obradi podataka njihovi su odgovori kategorizirani u čestice ispisane u Grafikonu 8.

Grafikon 8: Percepcija uzroka nasilja od strane učenika

Iz Grafikona 8 može se iščitati nekoliko mogućih uzroka nasilja koji su prikazani u Tablici 7. Uzroci nasilja navedeni su u koloni „kategorija“, a u koloni „odgovor“ navedeni su odgovori učenika. Ova je tablica napravljena kako bi se bolje mogli sagledati uzroci nasilja prema percepciji učenika i radi lakše usporedbe s rezultatima fokus grupa i dubinskih intervjuja.

Tablica 7: Uzroci nasilja prema percepciji učenika

Kategorija (%) ¹³	Odgovor
Individualne značajke (53.3)	Ljubomora
	Da bi ispali faca/frajer
	Tako liječe svoje frustracije

	Nema samopouzdanja, sigurnosti
	Neodgojena djeca, imaju problem s ponašanjem
	Jer mu je to zadovoljstvo, osjeća se bolje
	Da bi privukli pažnju
	Želi se osjećati nadmoćnim
	Ne zna drugačije riješiti svađu
Provokativna žrtva (16.1)	Ne voli njegovo ponašanje, živcira ga
	Zato što je žrtva nasilja/vrijeđanja
	Zato jer je slabiji od njega, misli da je jači
	Sami su krivi jer dopuštaju da ih se zlostavlja
Različitost (34.4)	Zato što je drugačiji, različit
	Jer misli da je bolji od drugih
	Zbog nacionalnosti
	Zbog izgleda
	Zbog stila odijevanja, odjeće
	Različitost u razmišljanjima, stavovima
	Zbog različite vjere/rase
	Sluša drugačiju glazbu
Socio-ekonomski status (7.3)	Zbog imovinskog stanja
Obitelj (5.8)	Zbog problema u obitelji
	Zbog nasilja kod kuće, u obitelji
Nasilni odgovor na nasilje (8.8)	Svađali su se, nešto mu se zamjerio
	Jer ga je drugi učenik vrijeđao, ogovarao
Ostalo (19.2)	Zbog uspjeha u školi
	Glup, nema pameti
	Zbog ljubavi (cure, dečka)
	Ne navodi razlog već izražava mišljenje i daje savjete
	Jer mu je dosadno
	Poremećen, bolestan
	Iz šale, zezancije, zabave
	Ostalo

¹³ Postoci ne odgovaraju jednom cijelom (100%) jer je na ovo pitanje bilo moguće ponuditi više odgovora, oni služe samo za ilustraciju frekventnosti odgovora.

Iz rezultata prezentiranih u Tablici 7 vidi se da se najčešće kao uzrok nasilja navode različite **karakterne osobine učenika**. Međutim, ostale kategorije se mogu svrstati pod društvene čimbenike nasilja, a među njima je vodeća **različkost od većine**. Kategorija „**provokativna žrtva**“ se može svrstati pod karakterne osobine pojedinca, no ovdje je izdvojena samo kako bi se naglasio ovaj pojam koji se pojavio i u razgovorima sa stručnim suradnicima i nastavnicima.

Sudionici fokus grupa i dubinskih intervjuja dali su svoje viđenje uzroka nasilja koji potencijalno proizlaze iz **polarizacije učenika prema različitim obilježjima**, dakle mogućim grupnim karakteristikama učenika koji vrše nasilje i onih nad kojim je nasilje izvršeno. Polarizacija je uočena s obzirom na **socio-ekonomski status učenika, nacionalnost i posebne obrazovne potrebe**. Potrebno je napomenuti kako sve te uzroke spominju i učenici u anketnom upitniku.

Socio-ekonomski status

Rezultati fokus grupa i dubinskih intervjuja pokazuju da u velikom broju škola socijalni status, odnosno neka vanjska obilježja koja izražavaju socijalni status, kao što je npr. markirana roba ili najnoviji mobilni uređaji, mogu biti razlog vršnjačkog nasilja, prvenstveno ne-fizičkog tipa. Djeca koja ne odgovaraju „očekivanom“ vizualnom identitetu mogu postati žrtve. U siromašnijim krajevima gdje se sama djeca međusobno ne razlikuju po gore navedenim karakteristikama, gdje svi pripadaju srednjem ili nižem sloju manifestno raslojavanje na „bogatije“ i „siromašnije“ je rjeđe ili se uopće ne pojavljuje. Neki roditelji, iako im je to možda i preveliko opterećenje za obiteljski budžet, svojoj djeci priušte i skuplje stvari kako se ona ne bi razlikovala (u negativnom smislu) od druge djece. Ekonomsko se nasilje prema iskustvima pojedinih škola podjednako javlja i kod djevojčica i kod dječaka, posebno u starijoj dobi. U nižim razredima osnovne škole to nije izraženo. Pojedini sugovornici navode kako su djevojke češće te koje rade razlike na osnovu socio-ekonomskog statusa. Socio-ekonomske razlike ipak ne moraju nužno biti ključni uzrok nasilja jer se navode primjeri kako unatoč postojanju razlika među djecom ne postoji polarizacija među njima na toj osnovi.

„... što se tiče i socijalnih razlika, socio-ekonomskog statusa, to je prisutno podjednako kod djevojčica i dječaka, zapravo to djevojčice rade češće i koriste to elektroničko da bi izbjegli taj direktan kontakt.“ (Zagreb, OŠ)

„Ali ta manjina djece koja živi u neakvim boljim materijalnim okvirima u principu ne ponašaju se tako da druge zbog toga smatraju manje vrijednima ili nešto u tom smislu.“ (Nastavnici, Lika)

Nacionalnost

Nacionalnost kao uzrok nasilja spominje se kako u fokus grupama i intervjuima, tako i u anketnim upitnicima (4.7% učenika navodi to kao razlog nasilja). Postotak koji se spominje nije velik, no nacionalnost nije jednoznačan pojam, odnosno, nerijetko podrazumijeva različitu vjeru, vrijednosti, stavove, razmišljanja, a to su sve odgovori koji se nalaze u kategoriji različitosti (vidi Tablicu 7).

Sudionici fokus grupa i dubinskih intervjuja navode da se nasilje s obzirom na nacionalnost ili vjerska obilježja javlja u manjem broju slučajeva. Nitko od stručnih suradnika ni nastavnika ne navodi kako se u njihovim školama događa nasilje na osnovu vjere. Nasilje na osnovu nacionalne pripadnosti se javlja rjeđe, u manjem broju škola. Navodi se kako se radi o manjem broju slučajeva i kako je to tema na kojoj se dugoročno radi i prevenira. Veliki dio škola dolazi iz ratom obuhvaćenih područja (Lika i zapadna Slavonija - 12 škola) te je prevencija nasilja na osnovu nacionalne pripadnosti prisutna već duži niz godina. Čini se da nacionalnost više nije toliko u fokusu nastavnika i stručnih suradnika te se u tolikoj mjeri ne izdvaja kao problem i/ili glavni izvor nasilja u školi što ne znači da on kao takav nije prisutan u školama. Iako se takvi incidenti prema navođenju školskih djelatnika rjeđe javljaju, nikako ih se ne smiju zanemarivati niti stavljati u drugi plan prilikom obrazovanja učenika i prilikom provođenja preventivnih programa.

U fokus grupama i dubinskim intervjuima navodi se kako pritisak na pojedine skupine ne dolazi toliko do izražaja radi pripadnosti različitim nacionalnim skupinama već kulturnim razlikama. Može se zaključiti da je detektiranje uzroka nasilja u ovom slučaju stvar percepcije i definiranja pojma „nacionalnost“ i „kultura“ ili pak nešto treće. Odnosno, spominje se nasilje s obzirom na kulturu, dok se riječ nacionalnost spominje potihom i s dozom opreza. Skupine koje se spominju su Romi, osobe iz Bosne, Srbi te osobe koje su doselile s Kosova.

„Mi smo imali, kada smo imali nasilje... imali smo da. Bude iz kojih mjesta dolaze i koje su nacionalnosti. Da, nažalost. Ima područje Đulovca, tamo su djeca koja su naseljena s Kosova. To je bio veliki problem od kada su došli tu. Imali smo učestale tuče. Na početku što sam rekla od vikenda je dolazilo tu, sa područja koja se nisu voljela, to je područje Sirača. Područje Daruvara ili Dežanovca gdje su doseljeni iz Bosne i onda je tu bilo, s te strane je dolazilo.“ (Slavonija, SŠ)

„Imali smo incident da su djevojčice Romkinje vrijeđali. Jedne godine smo i prijavili. Zapravo, to nam je problem još uvijek velik. Trebale bi pratnju neku. Ravnatelj je obavijestio policiju, oni tu prođu, tek toliko. Taj dio nije pokriven.“ (Lika, OŠ)

„Ne bih rekao da ima polarizacije, ne zato što živimo u idealnoj sredini, već zato što je ovo, što se tiče nacionalnog, izrazito jednonacionalna sredina i iznad 90 i nešto posto učenika ide na vjeronauk, Katolici su, s dugom tradicijom i osjećajem za odnose u zajednici kroz crkvu i sve ostalo.“ (Slavonija, OŠ)

Posljednji citat nas potiče na razmišljanje: ako su neke od promatranih zajednica tako uniformne, što se događa s „različitima“ u tim zajednicama? Pripadnost manjinskoj skupini prema bilo kojem kriteriju (vjera, nacionalnost, imovinsko stanje, izgled...) pokazala se kao čest uzrok nasilja među djecom i mladima u sredinama u kojima je istraživanje provedeno. Dakle, oni koji su različiti od većine u sredini u kojoj se nalaze češće trpe nasilje.

Učenici s posebnim (obrazovnim) potrebama

Žrtve mogu biti kako nadarena djeca, tako i djeca koja imaju poteškoća u učenju. I učenici koji stignu kao „novi“ učenici u školu ponekad budu žrtve nasilja dok se ne uklope i integriraju u skupinu. Takve rezultate je pokazalo i anketiranje učenika (Grafikon 8).

Djeca s poteškoćama u razvoju su prema iskustvima stručnih suradnika rijetko žrtve nasilja. U gotovo svim školama stručni suradnici ističu kako ne postoji polarizacija učenika kada je riječ o djeci s posebnim potrebama. S druge strane, među nastavnicima se češće moglo čuti kako se događa polarizacija i izdvajanje djece s teškoćama u razvoju. Dobivene razlike u percepciji mogu ukazivati na nedovoljnu uključenost stručnih suradnika u sam nastavni proces ili na pomalo manjkavu komunikaciju stručnih suradnika i nastavnika kada je riječ o ovoj populaciji učenika.

U kontekstu vršitelja i trpitelja nasilja kao specifična skupina su se javila djeca s ADHD-om koja predstavljaju izazov u radu stručnim suradnicima, nastavnicima i ostalim učenicima. Djecu koja imaju dijagnosticiran ADHD često nastavnici označavaju terminom **provokativne** žrtve zbog njihovog reagiranja u slučaju nasilja. Oni su i žrtve nasilja, ali ga i vrše jer na taj način reagiraju na nasilje. U razgovorima se spomenulo da ovi učenici često svojim ponašanjem iritiraju ostalu djecu i izazivaju nasilne reakcije kod druge djece.

„Ovo je bilo darovito dijete, oni su to zvali štreber, znači on je sve uvijek znao. On je uvijek bio spreman, sam po sebi, ne kažem da je tu i škola, je, ali je tu i talent i radio je. Tako da je taj dio bio presudan, on nikada nije htio s njima markirati, svi su pobjegli, on je ostajao.“ (Lika, SŠ)

Ostali oblici polarizacije učenika

Od ostalih oblika polarizacije koje spominju sudionici fokus grupa i dubinskih intervjuja spominju se **mjesto stalnog boravka** (selo-grad) zbog različitih stilova života, **vrsta škole** (strukovna-gimnazija) gdje su djeca iz strukovnih škola omalovažavana od strane gimnazijalaca te **seksualna orijentacija**. Seksualna orijentacija se navodi u jednoj školi gdje se djecu „proglašava“ pripadnicima seksualne manjine iako to ona sama nisu deklarativno rekla. Taj primjer ukazuje kako je potrebno osvijestiti djeci kako se i tu radi o nasilju te kako seksualna orijentacija ne smije biti povod za nasilje.

„I nasilje pripadnosti, sumnje na pripadnost istospolnoj zajednici. Dakle učenici ne mogu smisliti osobe istospolne privlačnosti. Iako se dosta u školi radi na tome.“ (Slavonija, SŠ)

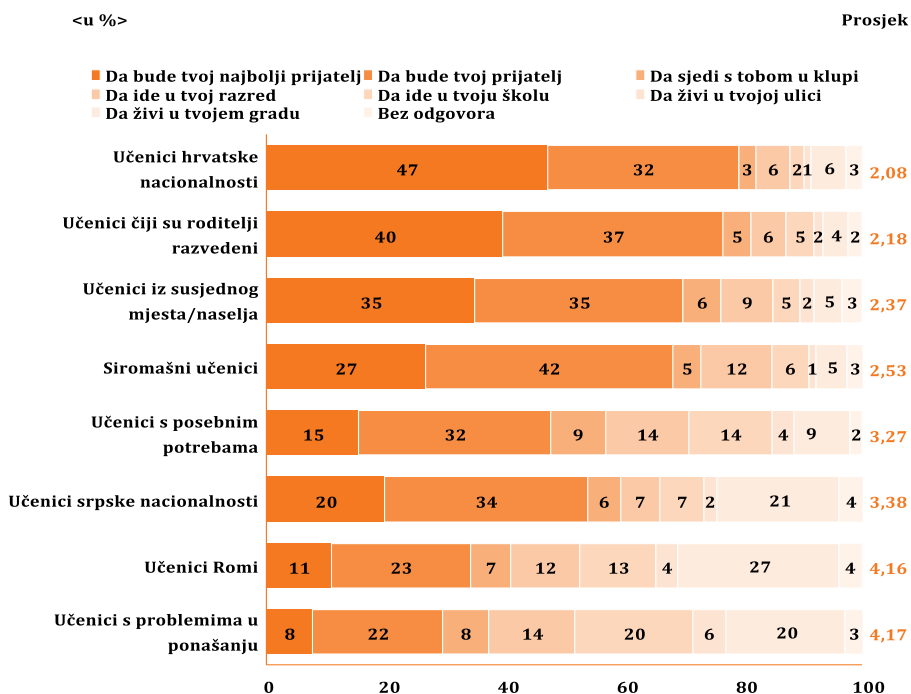
Nasilje prema onom što stručni suradnici uočavaju u svojim školama može proizaći iz određene nesigurnosti, odnosno manjka samopouzdanja i potrebe da se dokaže među vršnjacima. Također, ljubomora je percipirana kao razlog za vršnjačko nasilje, prvenstveno među djevojkama, gdje postaje povod za psihičko nasilje. Sve te uzroke navode i učenici, što još jednom pokazuje da stručni suradnici i nastavnici dobro poznaju stanje u svojim školama, da razgovaraju s djecom, da im je tematika vrlo bliska i da su upućeni u nju.

„Često je to iz ljubomore, jer im se sviđa isti dečko. Na taj način nastoje eliminirati jedna drugu, jer smatraju da će im to pomoći.“ (Zagreb, SŠ)

Socijalna distanca

Jedan od važnih čimbenika našeg ponašanja su predrasude. Stavovi učenika prema različitim, te postojanje predrasuda u upitniku su se ispitali koristeći skalu socijalne distance. Skalom se mjerila spremnost na različite oblike kontakta (od života u istom gradu do bliskoga prijateljstva) s učenicima koji imaju neko specifično obilježje. Skala socijalne distance od sedam stupnjeva (vidi grafikon 9) mjerila je bliskost odnosa prema učenicima koji su siromašni, učenicima hrvatske nacionalnosti, učenicima srpske nacionalnosti, učenicima iz susjednog mjesta, učenicima čiji su roditelji razvedeni, učenicima Romima, učenicima s problemima u ponašanju te prema učenicima s posebnim potrebama.

Grafikon 9: Učenici/ce su bili zamoljeni da navedu najbližiji odnos koji bi imali s učenicom pripadnikom sljedećih grupa

Učenci najvišu socijalnu distancu iskazuju prema učenicima romske nacionalnosti te prema učenicima s problemima u ponašanju. S druge strane najmanje je izražena socijalna distanca prema učenicima hrvatske nacionalnosti te prema učenicima čiji su roditelji razvedeni. Učenice pokazuju manju socijalnu distancu prema siromašnim učenicima, učenicima srpske nacionalnosti te prema učenicima romske nacionalnosti. Učenci koji odnose u svojoj obitelji opisuju kao izrazito dobrima pokazuju također nižu socijalnu distancu prema siromašnim učenicima, učenicima romske nacionalnosti te učenicima s posebnim potrebama. Oni koji navode kako su pripadnici nacionalnih manjina imaju nižu socijalnu distancu prema pripadnicima romske i pripadnicima srpske nacionalne manjine. Učenci iz Like iskazuju veću socijalnu distancu nego učenici iz Slavonije prema učenicima romske nacionalnosti. Učenci iz Like pokazuju nešto višu socijalnu distancu prema učenicima hrvatske i srpske nacionalnost te prema učenicima s problemima u ponašanju. Učenci iz Slavonije iskazuju manju socijalnu distancu prema učenicima s posebnim potrebama. Učenci iz osnovnih škola imaju veću socijalnu distancu prema učenicima srpske nacionalnosti, što je zanimljivo. Moguće da je uzrok tome utjecaj obitelji koji je u mlađoj dobi veći nego u doba adolescencije. Drugo je moguće objašnjenje da su stariji učenici kroz sadržaje u školi razvili pozitivniji stav prema osobama koje nisu iste nacionalnosti kao i oni. Učenci koji imaju dobar uspjeh (ili slabiji uspjeh) pokazuju veću socijalnu distancu prema svim grupama osim prema učenicima romske nacionalnosti i učenicima s problemima u ponašanju.

Kako bi bolje shvatili rezultate socijalne distance, u fokus grupama i dubinskim intervjuima sudionici su bili upitani o utjecaju obiteljskog i društvenog (lokalnog i globalnog) okružja na razvoj nasilnog ponašanja kod djece i mladih.

Obitelj

Obitelj je vrlo važan čimbenik u odgoju i razvoju djeteta, osobito jer dijete prvotnu socijalizaciju proživljava u njoj. Njena se forma mijenja sukladno s društvom i ovisi o društvenim promjenama. Obitelj se može javljati u različitim modalitetima. Ovdje smo se odlučili za definiciju D'Antonia (1983) koji obitelj definira kao

zajednicu dviju ili više osoba koje žive zajedno u dužem periodu i dijele jedno ili više od sljedećeg:

- rad,
- seks,
- brigu i hranjenje djece,
- intelektualne, duhovne i rekreacijske aktivnosti.

Kroz razgovore stručnih suradnika i nastavnika jasno je vidljivo kako oni smatraju da je obitelj i njezina uloga u razvoju i odgoju djeteta od izuzetne važnosti. Tijekom razgovora u većini slučajeva to su samostalno navodili. Obitelj se navodi i kao moguća pozadina nasilja među vršnjacima. Moguć uzrok nasilnog ponašanja kod djece je taj što je nasilje toj djeci **instrument** kojim ona dolaze do svojeg cilja jer ne znaju za drugačiji način ponašanja, ali i **učenje po modelu**, odnosno odrastanje u nasilnoj obiteljskoj okolini, tj. transgeneracijski prijenos nasilja.

Situacija u obitelji, okruženje u kojem dijete odrasta prenosi se i na ponašanje djeteta u društvu, odnosno u školi. Sudionici fokus grupa i dubinskih intervjuva su uočili kako su djeca koja su sudjelovala u nasilju (češće kao nasilnici) upravo djeca koja dolaze iz manje sređenih obitelji. To su obitelji koje se susreću s problemima širokog spektra: alkoholizam roditelja, PTSP, nasilje nad djecom ili u obitelji, obitelji gdje su djeca odgojno zanemarena ili se ne pridaje dovoljno pažnje učenju. Podsjetimo se (Tablica 7), uzrok nasilju u obitelji su prepoznali i učenici što su pokazali rezultati ankete.

„Pa ja stvarno mislim da nasilje, ja sam uvjeren u to, tko god hoće neka me razuvjeri, ali to dolazi od doma, od obitelji, te okoline u kojoj živi, gdje dijete odrasta. Sto posto dolazi od tamo, jer ne vjerujem da ga kroz školu se može ili da uopće da ima itko toliko utjecaja koliko ima obitelj i mjesto gdje odrasta i ti ljudi s kojima odrasta i atmosfera u kojoj živi.“ (Zagreb, SŠ)

„Obitelj je jako bitna. Ako roditelj razgovara s djecom i ako obitelj nije opterećena sama unutar sebe nekakvim problemima mislim da zapravo najviše može tu doprinijeti. Ako sama pruža nekakav model, roditelji ako su suradnički, razvijaju dobre odnose s drugima, sami daju svoj primjer. Mislim da

je to u svakom slučaju najznačajniji faktor, i mi u školi naravno. Obitelj je ta kako bi rekli, stup društva.“ (Lika, OŠ)

„Ima dosta to veze i s tom obiteljskom stranom, ima dosta obitelji gdje su nesređeni odnosi, ali to ne znači da su oni nasilnici. Može se reći da nedostaje ljubavi ili pažnje od strane roditelja, ta djeca su onda nesigurna u sebe i tako znaju djelovati. Gdje postoji ljubav i bolji odnosi u obitelji tu sigurno neće biti nasilnog ponašanja, tako da je to povezano malo. Ima kod kuće tih nesređenih stvari i nekih obiteljskih problema, alkoholizam roditelja i tako.“ (Lika, SŠ)

„Recimo dijete koje nema kod kuće kontrolu ili koje je još odgojno zanemareno da roditelji ne surađuju puno ni sa školom, onda recimo kod takve djece se zna dogoditi da se razviju složeniji oblici ponašanja s kojima se borimo onda 8 godina dok ne dođe do kraja školovanja.“ (Slavonija, OŠ)

Zamijećeno je postojanje razlika u roditeljskim stilovima, tj. povezanost nasilnog ponašanja neke djece sa permisivnim stilom odgoja djece. Kada su djeca prepuštena sama sebi i nemaju jasno postavljene granice (permisivni stil odgoja), imaju tendenciju razvoja nasilnog ponašanja, prema mišljenju stručnih suradnika i nastavnika. Upravo je o tome pisao i Olweus (1998) navodeći da permisivni roditeljski stil odgoja pridonosi razvoju nasilnog ponašanja kod djece. Kao protuteža permisivnim obiteljima, navode se obitelji koje imaju visoka očekivanja od svoje djece pa su djeca pod velikim pritiskom od strane obitelji i/ili okoline. Ono što se može zaključiti, ali nikako generalizirati jest da bilo kakve krajnosti u ponašanju roditelja loše utječu na razvoj i odrastanje njihove djece. Takve krajnosti ne pružaju djeci sigurnost, osjećaj pripadanja i zaštite koji su vrlo važni u odgoju i razvoju djeteta.

„Kada govorimo o roditeljskim odgojnim stilovima, imamo i roditeljske sastanke na tu temu obavezno po generacijama. Oni koji iskazuju ili ne iskazuju puno brige, topline i ljubavi. To sada ovisi, neki su totalno hladni i nezainteresirani. Neki su jako, jako brižni. Ali ono što im je zajedničko jest da su jako popustljivi, da nema granica, da nema kontrole, da nema nadzora i da nema traženja osobne odgovornosti. To su roditelji koji govore uvijek je netko drugi kriv. Jest on je to napravio, on je to rekao, ali nije on kriv nego je netko drugi kriv. To im je nekakva karakteristika.“ (Slavonija, OŠ)

Ono što se u fokus grupama i dubinskim intervjuima vezano uz obitelj spominje kao veliki problem jest nedostatak druženja djece i roditelja, tj. **kratko vrijeme** koje roditelji provode sa svojom djecom. Roditelji su zaposleni, radni se dan sve više produžuje, a slobodno vrijeme skraćuje. Nedostatak vremena može biti uzrok nezadovoljavajućoj i nefokusiranoj komunikaciji između roditelja i djece. Navode se situacije u kojima je vidljivo da djeca kod kuće nisu sretna, da im se ne pridaje dovoljno pažnje, odnosno da su zanemarena.

„Pa mislim da je to isto tako, koji, nemaju roditelji vremena za njih. Odnosno oni nemaju u roditelje na neki način ni povjerenja, jer to su roditelji koji trče za financijama, a saslušati, jer to je njemu, kada kaže, ja kada kažem svojoj mami ona kaže ma to je glupost, bedastoća. Neke životne stvari koje treba saslušati i normalno odgovoriti.“ (Lika, SŠ)

„Uloga obitelji bi trebala biti na prvom mjestu, znači sve ide iz obitelji. Obitelj u zadnje vrijeme ne može izvršiti svoju funkciju jer su roditelji prezaposleni“ (Zagreb, SŠ)

„Može se reći da nedostaje ljubavi ili pažnje od strane roditelja, ta djeca su onda nesigurna u sebe i tako znaju djelovati.“ (Lika, SŠ)

Društvo

Važno je uzroke nasilja potražiti i u društvu. Primjerice, problemi vezani uz obitelj (premalo vremena za druženje roditelja i djece) povezani su direktno s trendovima koji vladaju u društvenom i ekonomskom sektoru.

Uloga društva u percepciji sudionika fokus grupa i dubinskih intervjuja ima važnu ulogu u vršnjačkom nasilju. Stručni suradnici/ce posebno ističu ulogu **medija** jer je kroz njih nasilje prisutno i dostupno djeci. Filmovi, crna kronika, kompjuterske igre, Internet i društvene mreže prepune su nasilja koje prema mišljenju suradnika svakako ostavlja trag i na djecu. Stručni suradnici i nastavnici navode kako je sustav javnog informiranja prepun senzacionalizma, kako prenosi samo loše vijesti iz svakodnevnog života škola, najčešće vezane uz nasilje među vršnjacima, a kako se jako rijetko prikazuju pozitivne priče iz škola. U medijima je prema navodu sudionika sve prisutniji i govor mržnje. Tijekom razgovora naveli su pozitivne priče i situacije iz školskih klupa za koje smatraju da bi se trebale pojavljivati u medijima.

„Pa ja mislim da oni globalno sve to bombastično, samo su senzacije. Kada čitate u novinama, samo bombastično nasilje, škola nije ništa napravila ... Ja mislim da to nije točno, to je površno, senzacija za prodaju novina. Mislim da škole zaista rade, ova naša, a i svaka druga mislim da se brinemo o tome.“ (Lika, OŠ)

„Koliko god da društvo nameće da se radi na tome da se nasilje smanji, imamo te programe i sve, ali da li namjerno ili nekako opet to se nasilje može vidjeti kroz, na primjer, medije: imamo raznih napada, kao govor mržnje i tako dalje, to mediji prikazuju, ne bi trebalo.“ (Lika, SŠ)

Stručni suradnici i nastavnici o društvu kao uzroku nasilja govore s dozom obehtrabrenosti, jer smatraju da se u školama trude raditi na prevenciji nasilja među djecom i mladima, no društvo na neki način podržava **kulturu nasilja i govor mržnje**. Navode da se nasilje u društvu percipira kao „normalno“, kao normalna svakodnevna pojava te kako **raste tolerancija na nasilje**. Također, sukladno tome, kroz razgovore se navodila degradacija morala, društvo koje šalje krive poruke nesankcionirajući nasilje. Prema percepciji nastavnika i stručnih suradnika u društvu postoji **apatija**, odnosno tendencija okretanja glave u drugu stranu i ne sudjelovanja, odnosno ne miješanja u neku situaciju u kojoj je nasilje prisutno ili koja bi mogla prerasti u nasilje. Primjer su obiteljsko nasilje i nasilje u vezama općenito u koje se lokalno društvu ne želi miješati, znajući da takvo nasilje postoji pod argumentom „privatne stvari“. Međutim, primjer su i „promatrači“, djeca koja su svjedoci nasilja, a ne reagiraju na nasilje u smislu njegovog zaustavljanja, već reagiraju tako što im je to zabavno, da se boje, da se osjećaju krivima ili se stide (Rigby, 2006). **Većina nas, ako ne djeluje protiv, zapravo sudjeluje u nasilju.**

„Znate što, ja ne bih uopće izrazila čuđenje zašto su nam mladi ovakvi kakvi jesu s obzirom kakvo nam je društvo. Oni svakodnevno gledaju našu političku scenu što se radi, malo- malo nekoga se optužuje za korupciju, za krađu, za ovo, za ono. I vide isto tako da to nije prihvatljivo sankcionirano. Desi se bilo kakvo kazneno djelo, dobiješ godinu – dvije – tri, a pogotovo za krađe ne dobiješ ništa, osim što si ukrao. I oni sve to gledaju.“(Lika, SŠ)

„Nekako je nasilje postalo normalno, sve je normalnije kao što je recimo u našem društvu alkohol, što je meni onako svakako uvijek veza između jednog i drugog. Alkohol kao droga koja je dopuštena ili u našem društvu tako

opće prihvaćena, koja često rezultira onim nasilnim ponašanjem tih mladih koji piju po tim kafićima.“ (Slavonija, SŠ)

„Da, apsolutno, djeca sudjeluju tu sa svojih 12-13 godina u izradi rakije na jesen. Mislim da većina, ipak 99% učenika ne dolaze pijani u školu.“(Lika, OŠ)

„Uključeni su svi, zato što je društvo, društvo to smo mi, svi skupa lice-mjerni. S jedne strane im braniš do 18 godina da ne mogu alkohol kupovati, da ne mogu duhanske proizvode i sve redom tako. A sve je to njima dostupno.“(Lika, SŠ)

U Lici i Slavoniji je kao jedan od uzroka vršnjačkog nasilja naveden **alkohol**. Iz citata je vidljivo da je proizvodnja alkohola dio tamošnje kulture, a tim događajima prisustvuju i djeca i mladi. Iako se alkohol ne spominje u kontekstu direktnog uzroka nasilja, on svakako nije pozitivan čimbenik razvoja djece, štoviše, zakonom je zabranjeno konzumiranje alkoholnih pića osobama mlađim od 18 godina, s razlogom. Alkohol potiče agresivno ponašanje i šteti zdravlju osobe. Škole su ponekad obeshrabrene jer iako se trude na osvještavanju štetnosti alkohola, nalaze se u sredinama u kojima je alkohol svakodnevica učenika.

Još jedan od problema vezanih uz društvo koji su naveli stručni suradnici i nastavnici, a također se pojavljuje u Slavoniji i Lici jest **nepostojanje kvalitetnih sadržaja** za djecu i mlade u njihovo slobodno vrijeme. Mladi su prepušteni sami sebi, često im je dosadno te svoje vrijeme provode na računalima ili u kafićima. Istaknuto je kako je važno omogućiti i osigurati djeci i mladima da kvalitetno mogu provesti svoje slobodno vrijeme, da im se ponudi alternativa pasivnom provođenja vremena ispred televizora ili računala. Nemogućnost kvalitetnog provođenja slobodnog vremena izraženiji je u manjim sredinama, tj. u Lici i Slavoniji, dok se u Zagrebu taj problem rjeđe ističe jer sam Zagreb nudi mogućnosti, iako je i kod djece i mladih u Zagrebu potrebno razvijati svijest da postoji alternativa pasivnom provođenju slobodnog vremena. Škole nude različite sadržaje mladima, no smatraju da im je potrebna pomoć dionika lokalne samouprave kako bi djeci ponudili što raznovrsnije i kvalitetnije sadržaje. O ulozi škole, načinima prevencije i načinima na koji se nose s vršnjačkim nasiljem više u slijedećem poglavlju.

3.3. ŠKOLA I VRŠNJAČKO NASILJE - PRAKSA RJEŠAVANJA NASILNIH SUKOBA

Osim detektiranja oblika, sudionika i uzroka vršnjačkog nasilja, istraživanjem se željelo utvrditi kako se škole nose s vršnjačkim nasiljem i što o tome misle učenicima. Učenike se o ovoj temi ispitalo kroz nekoliko pitanja koja se bave ozračjem u školi. Ispitivana su tri aspekta razrednog, odnosno školskog ozračja: **odnosi među učenicima, prijavljuju li sukobe ili nasilje nastavnicima te odnos učenika i nastavnika.**

Kada se promatraju tvrdnje koje se odnose na učeničke odnose, 2/3 učenika se slaže da se učenici međusobno ogovaraju. Također se većina učenika (62%) slaže kako se učenici prijateljski odnose jedni prema drugima i da se međusobno pomažu u školskim aktivnostima (58%). Relativna većina učenika se slaže i kako se učenici različitih stilova života međusobno dobro slažu (46%), kako se tijekom razgovora izvan nastave poštuju (45%) te kako se učenici međusobno vrijeđaju i ismijavaju (41%). Najveća polarizacija učenika uočljiva je kod stava da se tijekom rasprave na nastavi međusobno uvažavaju, njih 37% se slaže s tim stavom, njih 29% se ne slaže, a njih 29% niti se slaže ili ne slaže. Relativna većina učenika ima percepciju da se učenici međusobno ne sukobljavaju (45%), dok njih četvrtina ima percepciju da se sukobljavaju. Sličan stav izražavaju i prema tvrdnji da učenici pažljivo slušaju jedni druge prilikom rasprave.

Najmanji broj učenika se slaže da učenici vole biti u školi, njih 9%, Ovaj je podatak problematičan iz više razloga. Prvi je zato što djeca provode puno vremena u školi, a ako ne vole ići u školu, onda su ili pod stresom što moraju ići ili su nezadovoljni pa to nezadovoljstvo iskazuju kroz neprimjereno i nasilno ponašanje. Ovdje škola ima punu odgovornost i napori škole moraju se usmjeriti ka poboljšanju stava djece o školi, odnosno povećanjem njihove volje za školovanjem.

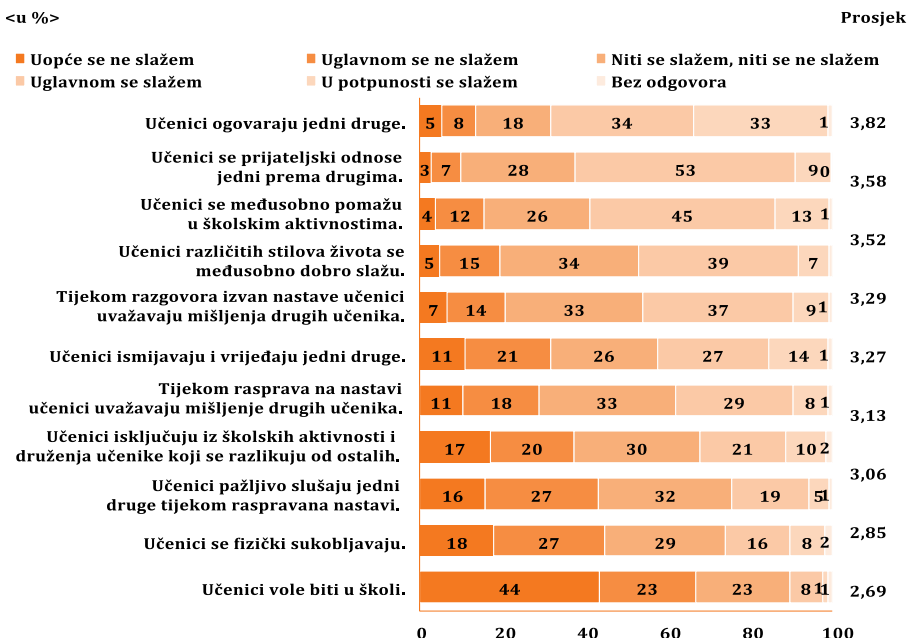
Zanimljivo je da učenici koji smatraju da su odnosi u njihovoj obitelji izrazito dobri na većinu tvrdnja češće izražavaju pozitivne stavove prema odnosima s drugim učenicima i s nastavnicima nego učenici koji navode da su odnosi u obitelji loši ili osrednji. Ovaj podatak naglašava važnost uloge obitelji u prevenciji vršnjačkog nasilja i razvoju dobrih odnosa s drugom djecom i odraslima. Učenici pripadnici neke nacionalne manjine kao i učenici s većim brojem neopravdanih sati rjeđe ističu kako se djeca prijateljski odnose jedni prema drugima. Upravo ovaj podatak problematizira nezadovoljstvo vremenom provedenim u školi. Naime, jedan od načina „nošenja“ s obavezom odlaska u školu kada se to ne želi jest markiranje, odnosno neopravdano izostajanje s nastave.

Nadalje rezultati anketiranja učenika pokazuju da se učenici iz Zagreba više slažu nego oni iz Like; da se djeca različitih životnih stilova međusobno dobro slažu. Učenici iz Slavonije češće nego učenici iz Like navode kako se učenici međusobno ismijavaju i vrijeđaju. Teme vezane uz poštivanje drugog i drugačijeg bi trebale biti uvrštene u prevenciju nasilja u školama, budući da je već nekoliko puta bila naglašavana različitost kao uzrok nasilja među vršnjacima.

Učenici se također razlikuju u pojedinim stavovima s obzirom na dob, odnosno idu li u osnovnu ili srednju školu. Djeca iz osnovnih škola češće navode kako se učenici fizički sukobljavaju te da manje vole biti u školi. To su potvrdili i stručni suradnici i nastavnici, u više slučajeva. S druge strane, učenici srednjih škola češće navode kako se učenici za vrijeme nastave i izvan nastave u razgovoru međusobno uvažavaju, ali i kako se učenici međusobno ogovaraju. Oni kojima je izrečena mjera ukora ili stroža mjera češće ističu, od onih kojima nije izrečena mjera, kako se međusobno fizički sukobljavaju. Dakle, može se zaključiti da se fizičko nasilje konkretno kažnjava, dok je ono verbalno i psihičko, koje je ujedno i teže detektirati, ipak još uvijek manje sankcionirano.

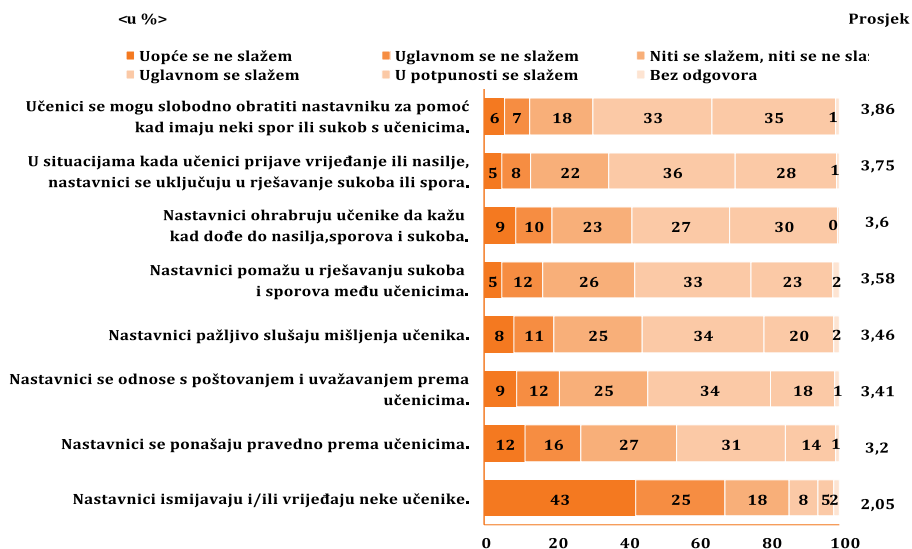

Grafikon 10: Odnosi među učenicima

Što se **odnosa s nastavnicima** tiče, oni, prema percepciji učenika, jesu potpora učenicima kada se dogodi neki sukob, većina učenika se slaže s tvrdnjom da se mogu slobodno obratiti nastavniku ako se dogodi neki sukob (68%), da se nastavnici uključuju u rješavanje sukoba (64%), da ohrabruju učenike da kažu kada dođe do nasilja ili sporova (58%), te da pomažu u rješavanju sukoba (56%). Također, odnose nastavnika prema učenicima učenici u većini slučajeva ocjenjuju dobrima, odnosno (relativna) većina smatra da ih nastavnici pažljivo slušaju (54%), da se odnose s poštovanjem prema njima (53%) te da se ponašaju pravedno (46%). Velika većina učenika se ne slaže s tvrdnjom da nastavnici vrijeđaju ili ismijavaju učenike. Iz rezultata anketiranja učenika se može zaključiti kako su nastavnici potpora učenicima te kako aktivno sudjeluju u rješavanju problema vezanim uz vršnjačko nasilje, no i u tom pogledu ima prostora za poboljšanje.

Grafikon 11: Odnos učenika i nastavnika u slučajevima prijavljivanja nasilnih sukoba

Povjerenje učenika prema nastavnicima te dobre odnose među njima spominju i sudionici kvalitativnog istraživanja. Oni na **povjerenje** gledaju kao na ključnu stvar pri rješavanju slučajeva vršnjačkog nasilja, a očito rade u dobrom smjeru s obzirom na rezultate anketiranja učenika.

„Najbitnije je zapravo da dijete ima u vas povjerenje.“ (Lika, SŠ)

„Mislim da je najvažnije da djeca imaju povjerenje u nas. Ali to se treba zaraditi kod njih. Djeca vide, čuju, usmena predaja još uvijek radi, djeca govore mlađima, stariji govore mlađima kome se mogu obratiti, tko će im pomoći.“ (Nastavnici, Zagreb)

Nastavnici i stručni suradnici na pitanje o uobičajenoj praksi postupanja u slučaju vršnjačkog nasilja uglavnom spominju *Protokol o postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladima*. Većina škola se drži koraka propisanih *Protokolom*, no isto tako ističu i individualizirani pristup. Individualizirani pristup koriste kada

dolazi do lakših oblika nasilja, pod što podrazumijevaju uglavnom verbalno i fizičko nasilje slabijeg intenziteta (guranje), dok se *Protokol* koristi u ozbiljnijim slučajevima nasilja. Ono što većina sudionika fokus grupa i dubinskih intervjua spominje jest da u slučajevima postupanja po *Protokolu* često Centri za socijalnu skrb ne mogu u potpunosti ispuniti svoju ulogu jer su podkapacitirani. Stoga nerijetko škole ostaju same i pokušavaju se snalaziti na najbolje moguće načine.

Pri rješavanju slučajeva nasilja, svi sudionici fokus grupa i dubinskih intervjua naglašavaju ulogu roditelja, ključnih partnera u procesu. Pritom se kristalizira jedan od većih problema vezan uz zapadnu Slavoniju i Liku: brojni roditelji nemaju novaca da bi platili kartu javnog prijevoza i došli do škole kada su pozvani. Budući da se u školama u spomenutim regijama školuju većinom učenici „putnici“, odnosno, škole se nalaze izvan njihovog mjesta boravka, roditelji si ne mogu priuštiti doći do škole. Još jedan od problema koji spominju vezano uz roditelje je slijedeći: sve ih manje dolazi na roditeljske sastanke i individualne sastanke s razrednicima. Oni koji dolaze, njihova djeca nemaju problema u školi, a oni koji ne dolaze su često roditelji čija djeca imaju probleme, bilo vezane uz ponašanje, bilo uz ocjene. Ovo je podatak koji može ukazivati na uzročno posljedičnu vezu, ali i na začarani krug. To je trend koji nastavnike i stručne suradnike jako zabrinjava i otežava im učinkovit rad. Također, spominju i predrasude prema ostalim stručnjacima, a prvenstveno psiholozima. Postoje primjeri nasilja kada učenik ili učenica kontinuirano vrši nasilje nad drugima, kada takvo ponašanje već izlazi iz okvira nadležnosti škole i kada škola ocijeni da učenik treba pomoć psihologa ili psihijatra. Tada se javlja otpor roditelja jer oni to doživljavaju kao sramotu, tj. često smatraju da je društveno neprihvatljivo i potencijalno stigmatizirajuće tražiti pomoć od psihologa/psihoterapeuta/psihijatra.

„Imamo Protokol o postupanju u slučaju nasilja u školi. Najčešće učitelji koji su dežurni priđu, zaustave nasilje i onda ti učenici dolaze stručnim suradnicima, dakle učitelj može i sam obaviti razgovor ako stručni suradnik možda nije u školi, ali se trudimo da je u jutarnjoj i popodnevnoj smjeni bar 1 stručni suradnik u školi. Ja inače, kad mi dođu tako učenici, oni su najčešće jako ljuti jedni na druge, pa čak je bila situacija da su se tu počeli ponovno tući, ali u pravilu se mogu jednostavno pomiriti, znači kad se svi smire ja iniciram pomirbu, da se pomire bez obzira tko je prvi počeo, to je jako teš-

ko utvrditi, da se pomire ako nema nekakvih velikih fizičkih ozljeda, u tom slučaju idu na hitnu i zove se policija, a bilo je i toga, u tom slučaju su svi angažirani, i ravnateljica i policija, djeca idu doktorima, roditelji se zovu, tako da je to čitava procedura saslušanja, puno toga.“ (Lika, OŠ)

„Pravi postupak je ako dijete koji put nešto napravi, možda on hoće pažnju od nekoga starijeg jer mu treba pomoć, onda recimo ići papirom na to dijete je smiješno, profesor gubi potpuno autoritet, ako ga kolektiv podrži, još protiv djeteta, onda i kolektiv gubi autoritet, onda se tu rodi čak i nasilje, dijete postane buntovnik i onda kaže ‘tko vas sve šiša.’

Krivi je postupak ići papirom na dijete. U većini slučajeva. Mislim da svi sami rješavamo na satu odmah, čim nastane problem i dalje o tome ništa, to ostane među nama, problem je nastao, idemo ga riješiti, neka ostane među nama, to većina nas radi, tko bi sve to pisao.“ (G1, Zagreb)

„Roditelji u zadnje, ove tri, četiri godine, sve teže i teže dolaze na sastanke. Dođu na onaj prvi informativni sastanak, kada, što, kako će se raditi. Meni se čini da roditelji sve više zaziru od škole i teško ih je privući, onda mi što se ne bi jako smjelo, ali mi prijetimo, ako ne dođete pa ćemo vas prijaviti i tako.“ (Lika, SŠ)

„... ne mogu ih ni s roditeljima riješiti, jer kad pozovem roditelje problematičnog učenika taj roditelj dođe, ja mu izložim problem on se na mene izviče, to više nije moguće riješiti.“ (Nastavnici, Zagreb)

„A da ne kažem ovo. Ista stvar, mi nemamo, možda se pokušalo tom djetetu pomoći. Ako roditelji ne dopuštaju pomoć, ako ga ono neće odvesti negdje ne može psihologinja ništa. Ja sumnjam da nisu razrednici, ne mogu reći sada, ali vjerujem da u većini slučajeva se trude pomoći, ali nekada ne možeš.“ (Nastavnici, Slavonija)

Stručni suradnici i nastavnici tokom razgovora spomenuli su dva postupka koja često koriste u slučajevima vršnjačkog nasilja, a to su **restitucija** i **medijacija**.

Restitucija je postupak preobrazbe discipline, odnosno pomoć djetetu da svoje neodgovorno ponašanje pretvori u odgovorno (Gossen, 1994). Dijete preuzima odgovornost za svoje neodgovorno ponašanje tako što mu se pruži prilika da ispravi to ponašanje. Ta prilika nije isto što i kazna! Preduvjet za provođenje restitucije je postavljanje jasnih pravila ponašanja i posljedica ukoliko se ta pravila ne poštuju.

Medijacija pak je poznata metoda rješavanja sukoba u kojoj se sukobljenim stranama nudi pomoć treće, nepristrane strane kao posrednika (Spajić-Vrkaš, Kukoč, Bašić, 2001). Medijacija je vrlo popularna metoda koju koristi većina škola u kojima je istraživanje provedeno. Njezina popularnost proizlazi iz njezine učinkovitosti koji su prepoznali ne samo teoretičari, već ponajviše praktičari koji je i koriste u školama ali i šire. Osim nastavnika medijatora, u školama postoje i vršnjaci medijatori što se pokazalo kao vrlo dobra metoda. Djeca međusobno i samostalno pomažu drugoj djeci u rješavanju sukoba. Tako se jačaju socijalne veze među njima, ali i dobivaju potvrdu da su važni i sposobni samostalno riješiti probleme.

„Oni misle kao prvo da je uvijek štitim djecu, to je problem veliki. Veliki problem što uvijek misle da ja štitim djecu i da štitim ja njih. Ja uvijek kažem da svatko ima pravo i potrebu, odnosno ima mogućnost tu da dokaže da će promijeniti svoje ponašanje. Znači da će ići na restituciju. Rijetko kada sam za to da se isključi automatski iz škole. Kao što je sada ovaj učenik koji je napravio, ima tešku tjelesnu povredu, djetetu je otišao nos, pukao mu je.“ (Slavonija, SŠ)

„Ja pokušavam u školi raditi medijaciju, tako da onda imam opet slučajeve koji su mi za medijaciju, koji nisu, ali nije baš nikad isto, onda imamo gdje će djeca biti iskrena, odmah će reći, imamo gdje krenu muljaže, ‘nisam ja, on je meni ovo’, onda ovaj ima neke svoje svjedoke, ovaj ima neke svoje svjedoke, gdje se to stvarno zna začahuriti, tako da mislim da ni policijska postaja nekad ne može pomoći u raspetljavanju priča, tko je kriv, tko je prvi počeo, tko je kome što rekao, to zna biti nezgodno. Znamo stvarno doći na to da ne znamo što je, vidimo da se nešto dogodilo, ali pola razreda će stati u obranu ovog, pola će stati u obranu onog i onda na kraju ne znamo. Po mom iskustvu, uvijek su negdje i jedna i druga strana nešto napravile, ali onda mu malo pridodaju ovo, ovom oduzmu ono, onda ispadne malo nezgodno, jer ni mi ne možemo istražiti. Ima djece koja će zaista odmah reći, ‘jesmo, potukli smo se, on je meni rekao to, ti si meni rekao to’ i brzo se pomire, a ima i djece koja će se opet isto i naljutiti pa će malo duže razmišljati o tome i tako.“ (Zagreb, OŠ)

3.4. AKTIVNOSTI KOJE SE U ŠKOLAMA PROVODE S CILJEM PREVENCIJE NASILJA

Prevenciju nasilja možemo definirati kao kompleksan set teorijskih promišljanja, stručnih razmatranja na temelju iskustva, praktičnih aktivnosti, praćenja i reagiranja zakonske regulative. **Prevenција se trudi pronalaziti adekvatne odgovore na uzroke nasilja**, te onemogućiti njegovo pojavljivanje. Ona se može sastojati od mnogobrojnih aktivnosti i/ili mjera na različitim razinama, tako je svaka aktivnost koja se usmjereno bavi prevencijom – prevencija.

Škole u kojima je provedeno istraživanje, a kako doznajemo od stručnih suradnika i nastavnika, provode različite aktivnosti i mjere prevencije. Najčešće se spominju **predavanja u vezi vršnjačkog nasilja za učenike i za roditelje** (odvojeno i zajedno). **Predavanja za roditelje**, nažalost nisu dobro posjećena, prema iskazima sudionika istraživanja. Osim predavanja, organiziraju se i **radionice za učenike**.

Stručni suradnici i nastavnici također napominju kako oblicima prevencije oni smatraju i različite aktivnosti koje škola nudi izvan nastave, a to su različite **sportske aktivnosti, dramske grupe, likovne i glazbene aktivnosti**. U jednoj od škola pokrenuto je i **savjetovalište za mlade** u sklopu kojeg se onda obrađuju različite teme vezane uz mlade, pa tako i teme vezane uz vršnjačko nasilje.

„Kolegica i ja vodimo komunikacijske vještine do tolerancije, ima toga. I razrednici provode s njima na satu razrednika.“ (Zagreb, SŠ)

„Imali smo mi i razno raznih predavanja za roditelje, na koji se roditelji i nisu u prevelikom broju odazivali. Pa bilo je recimo ovisnost, seksualno nasilje. To su teme na koje roditelji nisu u prevelikom broju došli.“ (Zagreb, SŠ)

„Jedan dio se opet radi kroz slobodne aktivnosti, isto su djeca uključena u slobodne aktivnosti, imamo tu i sportski klub, imamo klub tehničara, oni su isto dosta angažirani, imaju razne sekcije u okviru tog kluba tehničara, tu provode vrijeme tako da su malo angažirani.“ (Lika, SŠ)

„Postoji jako puno izvannastavnih aktivnosti, od fakultativnih jezika, grupa, turističku geografiju, geologiju, sportske aktivnosti. Učenici se mogu uključiti u sve što žele. Na raspolaganju imaju toliko toga.“ (Zagreb, SŠ)

U jednoj od škola pokrenut je **program volontiranja** djece koja će na taj način razviti dodatne socijalne vještine te pomoći svojoj široj zajednici. Škola je učenicima organizirala Dan udruga na kojem su se upoznali s različitim mogućnostima uključivanja u njihov rad. Volontiranjem na različitim mjestima, učenici osim socijalnih, razvijaju i praktične vještine koje im mogu pomoći u budućem radu. Volonterske je projekte važno kvalitetno osmisлити te popratiti od strane škole kako bi se osigurala kvaliteta samog provođenja. Uključivanjem u rad različitih organizacija, učenici imaju priliku upoznati različite dionike svoje zajednice te aktivno sudjelovati u njenom životu.

Vratimo se nakratko temama koje se obrađuju u školama kroz predavanja i radionice, a koje navode stručni suradnici i nastavnici. To su: *prevencija vršnjačkog nasilja, prevencija u vezama, tolerancija na različitost, rodno uvjetovano nasilje, problemi osoba s invaliditetom, ovisnosti, upoznavanje s azilantima, problemi starijih i nemoćnih osoba, elektroničko nasilje* itd. Učenici su u kvantitativnom dijelu istraživanja zamoljeni da kažu koje teme su imali prilike slušati u školi, za koje smatraju da bi trebali slušati u školi i za koje smatraju da ne bi trebali slušati u školi.

Ponuđene teme su bile:

- Zaštita prava osoba s posebnim potrebama;
- Uzroci sukoba i sporova među grupama vršnjaka;
- Ravnopravnost osoba koje pripadaju različitim religijama i/ili narodima;
- Ravnopravnost osoba različitog imovinskog stanja;
- Vrste nasilja među mladima;
- Ravnopravnost žena i muškaraca;
- Posljedice nasilnog ponašanja (fizičkog, verbalnog, psihičkog);
- Ravnopravnost osoba koje imaju različite stilove života ili različite glazbene, modne, sportske i druge odabire;

- Postupci nenasilnog rješavanja sukoba i sporova među učenicima;
- Uzroci sukoba i sporova među pojedincima;
- Jednakost svih ljudi (ljudska i građanska prava);
- Postupci rješavanja sporova između učenika i nastavnika;
- Ravnopravnost osoba različitih seksualnih orijentacija;
- Postupci nenasilnog rješavanja sukoba u obitelji;
- Uzroci i posljedice sukoba između država/naroda.

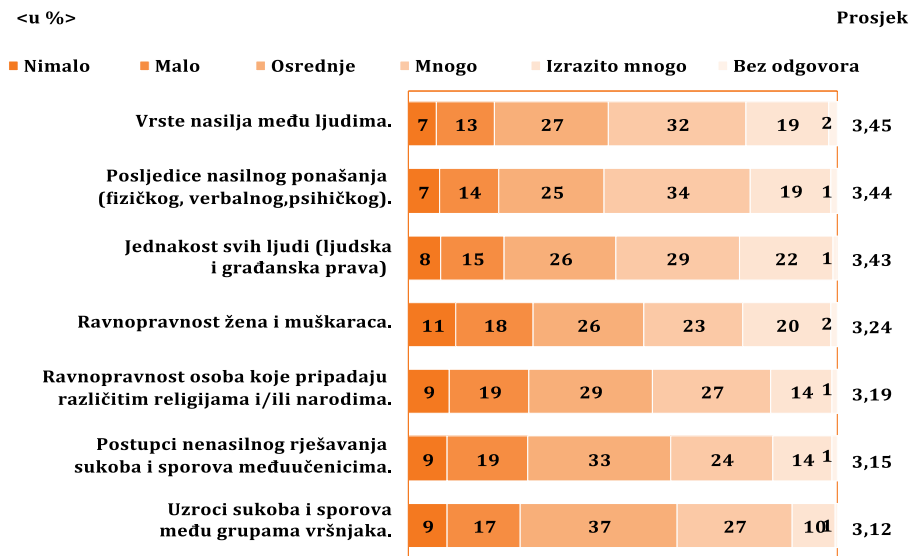
Više od 50% učenika je navelo kako su imali prilike mnogo ili izrazito mnogo učiti o ovim temama. S druge strane, teme o kojima su rjeđe učili su uzroci i posljedice nasilja među državama, te o ravnopravnosti osoba različitih seksualnih orijentacija. O tim se temama prema navođenju učenika nije učilo ili se učilo jako malo. Za polovinu tema manje od trećine učenika je navelo kako su ih učili mnogo ili izrazito mnogo. Podaci ne moraju nužno ukazivati na to da se ove teme u školama nisu obrađivale, međutim, ako jesu, nisu ostavile dubljeg traga, tj. djeca ih se ne sjećaju.

Postoji razlika u percepciji koliko se koje teme obrađuju s obzirom na spol učenika. Učenice u većoj mjeri navode kako se uči o uzrocima sukoba među vršnjacima, o ravnopravnosti osoba različite religijske pripadnosti, o posljedicama nasilnog ponašanja te o jednakosti svih ljudi. S druge strane, učenici češće nego učenice navode kako su učili o uzrocima i posljedicama sukoba između država (naroda). Ovi podaci mogu upućivati i na to da postoje preferencije prema određenim temama s obzirom na spol učenika te se stoga djevojke bolje sjećaju onih tema koje su njima zanimljive, a dječaci onih tema koje su njima više zaokupile pažnju. Razlika postoji i ovisno jesu li iz osnove ili srednje škole. Učenici iz osnove škole češće navode kako su učili o zaštiti prava osoba s posebnim potrebama, o ravnopravnosti osoba druge nacionalne (religijske) pripadnosti, o ravnopravnosti osoba različitog imovinskog statusa, o postupcima nenasilnog rješavanja sukoba, o jednakosti svih ljudi, o postupcima rješavanja sukoba između učenika i nastavnika te o postupcima nenasilnog rješavanja sukoba u obitelji.

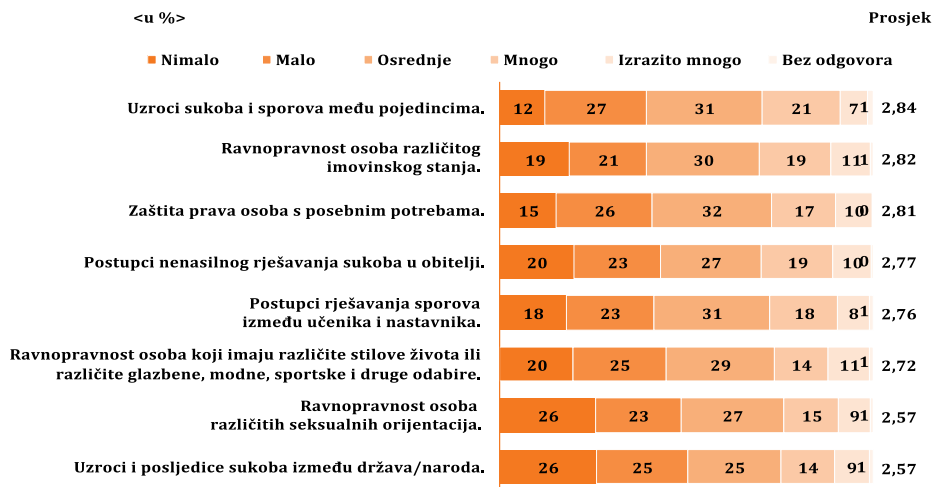

Što se spremnosti na učenje ovih tema tiče, učenici pokazuju **spremnost za učenje o temama vezanima uz mir, toleranciju i rješavanje sukoba**. Za sve teme interes je pokazala barem polovina učenika. Tema koja ih najviše zanima je zaštita prava osoba s posebnim potrebama. Vjerojatno je tome tako jer se u školama provodi integracija djece s posebnim potrebama pa je ta tema vrlo aktualna. Teme za koje najmanje učenika smatra da ih se treba učiti u školi su uzroci sukoba među državama i prava osoba različite seksualne orijentacije. Teme vezane direktno uz sukobe među vršnjacima ili u školi su srednje zanimljive učenicima.

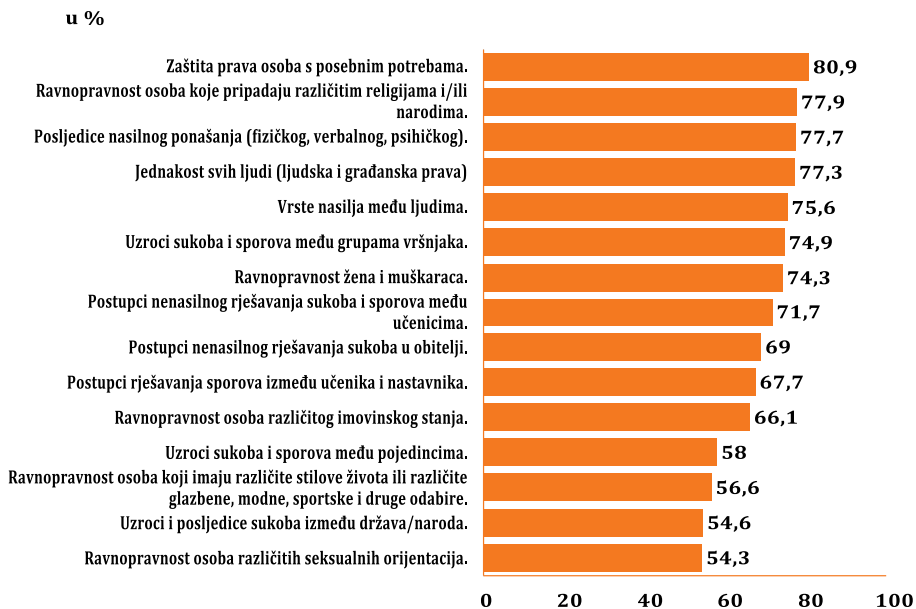
Grafikon 12: Učestalost učenja o određenim temama

Grafikon 13: Učestalost učenja o određenim temama

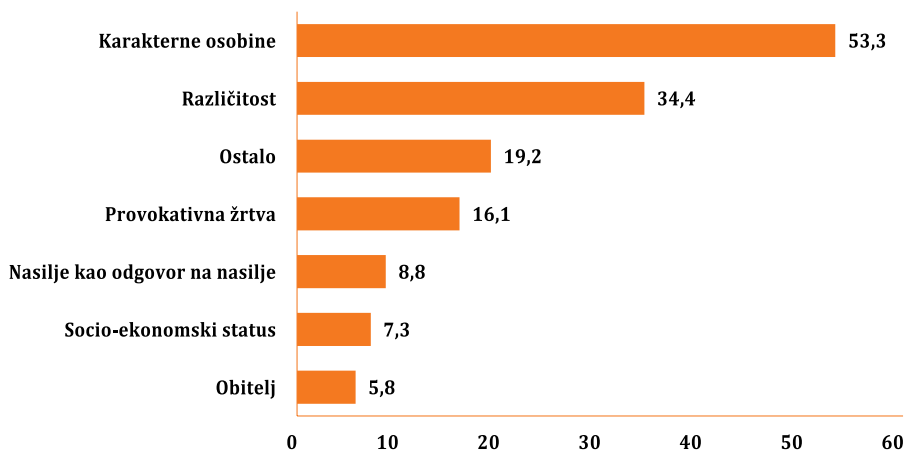

Grafikon 14: Mišljenje učenika treba li o slijedećoj temi učiti u školi

Grafikon 14 jasno pokazuje kako su teme poput uzroka sukoba i sporova među pojedincima, ravnopravnost osoba koje imaju različite stilove života ili različite glazbene, modne, sportske i druge odabire, uzroci i posljedice sukoba između država/naroda i ravnopravnost osoba različitih seksualnih orijentacija najmanje važne učenicima od ponuđenih tema. Kada bi se vratili na Tablicu 7 i prisjetili se uzroka nasilja prema percepciji učenika, uočili bismo povezanost tema s uzrocima koje učenici navode. Za tu je potrebu Tablica 7 pretvorena u grafikon, radi lakše usporedbe (brojevi predstavljaju postotke).

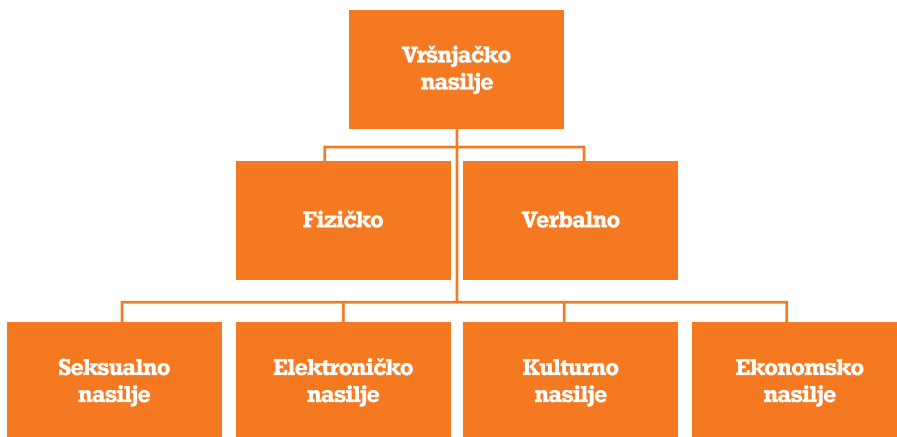
Grafikon 15 Percepcija uzroka nasilja prema učenicima

Iz Grafikona 15 vidi se da su različitosti pri samom vrhu uzroka nasilja po mišljenju učenika, a istodobno, teme za koje smatraju da su najmanje važne za učenje u školi su upravo teme koje se tiču različitosti među ljudima. Moguće da je različitost česti uzrok nasilja među vršnjacima zato što se u školama ne problematizira ova tematika. Ovi podaci su dobra smjernica u daljnjem djelovanju nastavnika i stručnih suradnika u području prevencije vršnjačkog nasilja.

3.5. ZAKLJUČAK

Istraživanje je pokazalo da je percepcija oblika i uzroka vršnjačkog nasilja, kao i sudionika nasilja, među učenicima, stručnim suradnicima i nastavnicima podjednaka. To upućuje na dobru upućenost nastavnika i stručnih suradnika u stanje u školama i među djecom. Isto tako poticaj je za daljnje kontinuirano praćenje i napore u ovom području jer znamo da je škola kao živi organizam, stalno se mijenja, stalno se obnavlja novim učenicima koji dolaze svake godine. Oblici nasilja koji se spominju u istraživanju, prikazani su na slici:

Elektroničko nasilje nalazi se između fizičkog i verbalnog jer se ono događa u virtualnom svijetu, no česti su slučajevi gdje se iz virtualnog svijeta seli u prostor škola ili pak u slobodno vrijeme djece i mladih. Ono zahtjeva zajednički rad svih dionika: škole, obitelji i društva da reagiraju na pojavu elektroničkog nasilja, da informiraju djecu i odrasle o štetnosti istoga te da ga osuđuju i aktivno se bore protiv njega.

Sudionici nasilnih sukoba se mogu podijeliti u određene skupine na temelju njihovih osobina ponašanja ili njihovog „zaleđa“, no ono što je ovo istraživanje pokazalo jest činjenica da je sve **teže odrediti tko je vršitelj nasilja, a nad kime se nasilje vrši**. Tu su zabrinutost podijelili nastavnici i stručni suradnici, no to su pokazali i rezultati anketiranja učenika koji su se izjasnili da ih se **79.3% naš-**

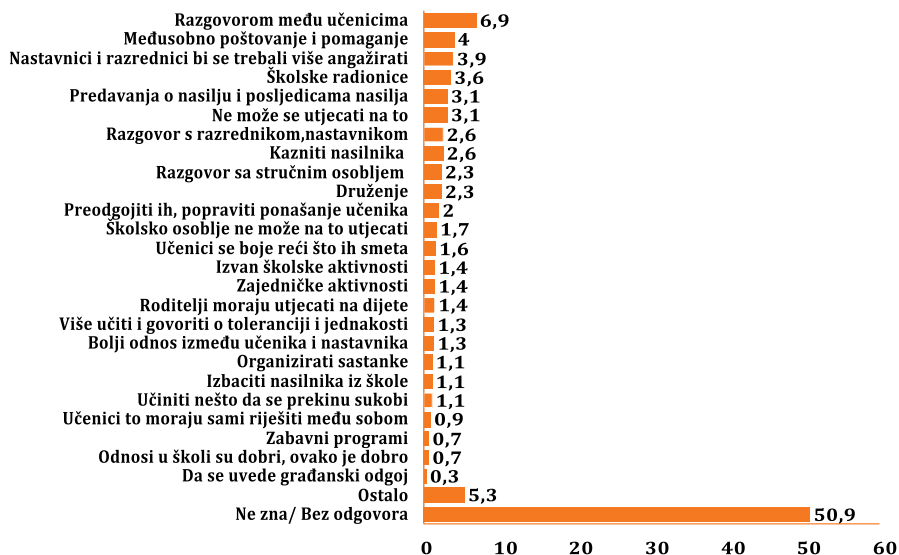
lo u situaciji i žrtve i nasilnika. Spominje se i izraz „provokativne žrtve“, kao osobe koja svojim ponašanjem izaziva druge i potiče ih na nasilno ponašanje.

Rezultati istraživanja su pokazali i da se u školama s velikom ozbiljnošću pristupa slučajevima vršnjačkog nasilja, da se najčešće intervenira individualnim pristupom, a kada je potrebno, slijedi se i *Protokol*. Kada se radi o individualiziranom pristupu, najčešće se koriste **metode restitucije i medijacije**. Također, odnosi učenika s nastavnicima su ocijenjeni kao dobri, većina učenika smatra da su nastavnici brižni, da im posvećuju dovoljno vremena te da su spremni na pomoć u slučajevima nasilja. Nastavnici i stručni suradnici pak tvrde kako je **povjerenje učenika** ključno pri rješavanju nasilnih sukoba. **Suradnja s roditeljima** je također jedan od ključnih faktora, no nastavnici izražavaju nezadovoljstvo s navedenim jer postoji trend sve rjeđeg dolaženja roditelja u škole na roditeljske sastanke; najviše se ovaj podatak odnosi na Liku i zapadnu Slavoniju.

Od preventivnih programa, ono što je posebnost jest **volontiranje**, no to je samo jedan primjer od 18 škola koje su sudjelovale u istraživanju. Ostale škole navode kako se održavaju **radionice i predavanja** na temu vršnjačkog nasilja i srodnih tema (i za učenike i za roditelje) te kako postoje mnogobrojne izvannastavne aktivnosti. U Lici i zapadnoj Slavoniji spominje se problem kvalitetnog provođenja slobodnog vremena učenika. Nedostaju **kvalitetni sadržaji** za djecu i mlade u tim sredinama. Također, slabija prometna povezanost predstavlja problem i u komunikaciji s roditeljima i u ponudi sadržaja za djecu i mlade.

Za kraj, učenici su pitani, što oni misle, što bi pridonijelo poboljšanju odnosa u školi pa time i smanjenju nasilja među vršnjacima. Zamoljeni su da upišu svoje prijedloge. Pri obradi podataka ti su prijedlozi kategorizirani u kategorije vidljive u Grafikonu 16. Neki od učenika su upisivali više odgovora.

Grafikon 16: Prijedlozi za poboljšanje odnosa među učenicima

Pomalo je zabrinjavajuće što **više od 50% učenika ne zna što bi pomoglo u poboljšanju odnosa među njima**. Oni koji su ipak nešto naveli, u najvećoj mjeri su se opredjeljivali za razgovor među učenicima, međusobno poštivanje i pomaganje, te bolje uključivanje i veći trud nastavnika/ca. Upravo je ova „nemaštovitost“ u pronalazanju rješenja polazna točka za poboljšanje i traženje načina kako djeci i mladima pomoći u borbi protiv nasilja. Važnim u ovoj misiji smatraju i predavanja i radionice, razgovor s nastavnikom i stručnim osobljem. Među češćim odgovorima bio je i odgovor „ne može se tu ništa“, što je svakako alarm da se djeci osvijesti mogućnost aktivnog mijenjanja trenutne situacije, osnaži ih se na borbu protiv nasilja i za izlazak iz uloge „promatrača“.

Ovo je istraživanje pokušalo ilustrirati cjelokupnu situaciju u području vršnjačkog nasilja tako što je obuhvatilo ovaj problem iz dvije perspektive: učeničke te perspektive nastavnika i stručnih suradnika. Vidjeli smo da se rezultati i mišljenja svih sudionika u većini slučajeva podudaraju, što ukazuje na osviještenost nastavnika i stručnih suradnika o ovoj temi te njihov uvid u situaciju u njihovim školama.

Kada bi pokušali definirati smjernice za daljnje djelovanje na temelju rezultata ovog istraživanja, morali bi se fokusirati na sljedeće:

- osigurati kontinuiran rad na osvještavanju učenika o postojanju različitih oblika nasilja među vršnjacima;
- osigurati financijska i materijalna sredstva za povećanje broja preventivnih programa;
- unaprjeđenje medijske i informatičke pismenosti (i roditelja i učenika);
- osiguranje više sadržaja za kvalitetno provođenje slobodnog vremena djece i mladih, osobito u Slavoniji i Lici;
- osvještavanje učenika o potrebama „drugih“ i „drugačijih“;
- poboljšanje suradnje škola s roditeljima;
- kontinuirani rad na poboljšanju školskog ozračja i demokratizaciji škole.

POPIS KORIŠTENE LITERATURE

- Bilić, V. (ur.) (2003) *Nasilje među djecom*. Zagreb: Ministarstvo prosvjete i športa i Poliklinika za zaštitu djece Grada Zagreba.
- Bilić, V., Buljan Flander, G., Hrpka, H. (2012) *Nasilje nad djecom i među djecom*. Zagreb: Naklada Slap.
- Bilić, V. et al. (2014) Life Satisfaction and Bullying. *Coll. Antropol.* (38) 1, str. 21-29.
- Buljan-Flander, G., Karlović, A., Ćosić, I. (2004) Izloženost djece zlostavljanju putem interneta, *Medix- specijalizirani medicinski dvomjesečnik* (54/55) 10, str. 159-161.
- Buljan Flander, G., Durman Marijanović, Z., Ćorić Špoljar, R. (2005) Pojava nasilja među djecom s obzirom na spol, dob i prihvaćenost/odbačenost u školi. *Društvena istraživanja*, Vol.16 No.1-2 (87-88), str. 157 – 174. Dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/18925?lang=en> (9. kolovoza 2014.)
- Ciboci, L., Kanižaj, I., Labaš, D. (ur.) (2011) *Djeca medija*. Zagreb: Matica Hrvatska.
- Coloroso, B. (2004) *Nasilnik, žrtva i promatrač*. Zagreb: BIOS.
- Gossen, D.C. (1994) *Restitucija: Preobrazba školske discipline*. Zagreb: Alineja.
- Lalić, D. (1999.): Neki socijalni aspekti nasilničkog ponašanja među mladima, u: *Agresivnost (nasilje) u školi*, ur. Vrgoč, H., Zagreb: Hrvatski pedagoško književni zbor.
- Maleš, D., Stričević, I. (2005) *Zlostavljanje među učenicima može se spriječiti: priručnik za učitelje i stručne suradnike*. Zagreb: Udruženje Djeca prva.
- Olweus, D. (1998) *Nasilje među djecom u školi*. Zagreb: Školska knjiga.
- Popović, G. (2008) *Nasilničko ponašanje među mladima*. Đakovo: Tempo.
- Profaca, B., Puhofski, S., Luca Mrđen, J. (2006) *Neke karakteristike pasivnih i provokativnih žrtava nasilja među djecom u školi*. Zagreb: Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba.

- *Protokol o postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladima* izdan je od strane Ministarstva obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti 2004. godine
- Rigby, K. (2006) *Zlostavljanje u školama i što možemo učiniti?*. Zagreb: MOSTA d.o.o.
- Spajić- Vrkaš, V., Kukoč, M., Bašić, S. (2001) *Interdisciplinarni rječnik*, Zagreb: Hrvatsko povjerenstvo za UNESCO.

III. I

**II. dio – Prikaz primj
programa prepoznat**

DIO

**jera preventivnih
tih kroz istraživanje**

Prevenciju nasilja možemo definirati kao kompleksan set teorijskih promišljanja, stručnih razmatranja na temelju iskustva, praktičnih aktivnosti, praćenja i reagiranja zakonske regulative. **Prevenција se trudi pronalaziti adekvatne odgovore na uzroke nasilja**, te onemogućiti njegovo pojavljivanje. Kroz provedeno istraživanje, ponajprije kroz intervjuje sa stručnim suradnicima, te fokus grupe s nastavnicima, identificirano je nekoliko preventivnih programa koje su škole prepoznale kao kvalitetan dodatak vlastitim aktivnostima u okviru suzbijanja nasilja i/ili promocije nenasilja.

Autorice i provoditelji osam programa zamoljeni su da u nekoliko kartica teksta opišu svoje pristupe prevenciji nasilja u odgojno-obrazovnom sustavu prema sljedećim smjernicama:

- Kako ste detektirali potrebu za radom na prevenciji nasilja među mladima?
- Kako sami definirate pristup koji ste razvili? Na koja teorijska i/ili koja praktična iskustva se oslanja? Na kojim teorijskim i/ili praktičnim iskustvima počiva?
- Što je cilj vašeg programa? Kome je namijenjen/koja je ciljna skupina?
- Koje su glavne aktivnosti? Koji rezultati?
- Od koga dolazi podrška? Koga biste voljeli vidjeti kao glavne suradnike?
- Literatura kojom se koristite i koju preporučate!

Na kraju svakog teksta autori su davali svoje preporuke školama za rad na prevenciji nasilja. Maja Uzelać u prvom tekstu donosi vrijednu **analizu nasilja u širem smislu (nadilazeći pojam direktnog nasilja)**, definira pojmove **prevencija/provencija, nasilje/nenasilje, rat/mir, odlike mirovnog obrazovanja**, te objašnjava teorijske pretpostavke i smjernice razvitka programa organizacije Mali korak. Eli Pijaca Plavšić (Forum za slobodu odgoja) opisuje **moćnosti primjene i dobiti korištenja medijacije u kontekstu škole** kao drugačijeg pogleda na sukob i komunikaciju općenito. Gorana Hitrec (Korak po korak) opisuje nam svjetski poznat **Child Assault Prevention (CAP) program**, osmišljen u SAD-u, a u hrvatske škole uveden 1999. godine. Lana Penezić opisuje nam rad

Savjetovališta „Luka Ritz“, mlade organizacije osnovane početkom 2010. kao **direktna reakcija građana** na tragičnu smrt mladića nakon slučaja vršnjačkog nasilja. Ajana Löw Stanić i Dean Ajduković govore o projektu **prevencije nasilja u mladenačkim vezama** koji je Društvo za psihološku pomoć vodilo od 2009. do 2011. godine. Na njihov se tekst nastavlja priča o **rodno uvjetovanom nasilju i feminističkom pristupu** koji nam kroz projekt „Nasilne veze su bezveze“ opisuje Sanja Cesar za CESI. Natko Gereš naglašava **važnost rada s mladim muškarcima** kroz *Budi muško klubove*, te opisuje rad udruge Status M. Posljednji tekst, tekst Jasenke Pregrad, opisuje projekt koji je u području prevencije nasilja u Hrvatskoj ostavio možda i najdublji trag kroz velik broj uključenih učenika i škola, projekt UNICEF-a **„Za sigurno i poticajno okruženje u školama“** praćen javnom kampanjom **„Stop nasilju među djecom“**. Zahvaljujemo se svim autoricama i autorima što su opisom svojih pristupa obogatili ovu publikaciju.

Centar za kulturu mira i nenasilja
Zagreb

Prevensija nasilja kroz razumijevanje i transformaciju sukoba

MAJA UZELAC

OCD Mali korak,

Centar za kulturu mira i nenasilja Zagreb

WEB: www.malikorak.hr

1. UVOD: RAZUMIJEVANJE OSNOVNIH POJMOVA

OCD¹⁴Mali korak nastao je u okviru Antiratne kampanje Hrvatske prije 20 godina. Veliki broj programa i projekata tijekom tog perioda bavio se prevencijom nasilja, a ona je nužno podrazumijevala rad na sukobima. Prije prikaza programa (koji su se provodili i još se uvijek provode u jednom dijelu osnovnih i srednjih škola Hrvatske i Bosne i Hercegovine), najprije bih razdvojila naše razumijevanje ključnih pojmova od svakodnevnog poimanja: tako **vršnjačko nasilje** stavljamo pod strukturalno nasilje (a ne vidimo ga samo u formi direktnog fizičkog ili psihičkog nasilja), kao što **pojam sukoba**, koji se shvaća vrlo često kao opreka „stanju normalnosti“ (kao ratno stanje) ili kao nešto zloćudno i destruktivno - razumijevamo kao svakodnevnu pojavu koja ima upravo obratni učinak - da kroz procesiranje izazove nužno potrebne promjene. Konflikti ili sukobi su nužan, sastavni dio svakodnevnog života. Postoje na različitim razinama i različitih su svojstava, već s obzirom na predmet ili intenzitet, pa navodimo ovdje za primjer samo neke, vrlo svakodnevne: obiteljski sukob, susjedski, navijački, sukobi roditelji-djeca, učenici-nastavnici, politički - stranački sukobi, nacionalni - Srbi-Hrvati, sukobi interesa, sukobi identiteta, rasni, vjerski, ideološki, socijalni (bogati-siromašni) i još mnogi, tzv. smrznuti, skriveni ili latentni sukobi. U prikazu naših programa bavit ćemo se fenomenom društvenih sukoba i analizirati njihovu vezu sa slijedećim ključnim pojmovima: **nasilje/nenasilje, prevencija/provencija, rat/mir**.

Sukob je interaktivni proces s jakom unutarnjom dinamikom i doživljajem neslaganja, gdje osim napetosti i neprijateljstva među sukobljenim stranama postoji i **potencijal promjene**, gdje se mijenjaju odnosi sukobljenih strana mije-

¹⁴ OCD (Organizacija civilnog društva) je prihvaćeni službeni termin i kratica, za razliku od termina udruga.

njajući tako i obrasce komunikacije i međusobnog razumijevanja, tako da strane postaju sposobne za zajedničko rješavanje problema.

Starije definicije pokazuju posve drugačije razumijevanje sukoba: to je borba u kojoj je cilj svake strane da neutralizira, povrijedi ili eliminira drugu stranu, kao protivnika. Samo jedna strana pobjeđuje na račun druge.

Tri su pojma u uporabi u vezi s praksom sukoba:

1. **Rješavanje sukoba** (engl. *conflict resolution*) – je najčešće i najšire korištena fraza, koja implicira shvaćanje da je sukob nešto loše i da ga treba što prije likvidirati. Sukob se shvaća kao incident - prolazni, kratkotrajni fenomen.
2. **Upravljanje sukobom** (engl. *conflict management*) – smatra da su sukobi dugoročniji procesi koji se ne mogu brzo, tehnički rješavati. Pojam "upravljanje" sugerira da se ljudima može dirigitirati ili da mogu biti nadzirani kao da su fizički objekti. Cilj „rješavanja“ je redukcija ili kontrola eksplozivnosti, a ne suočavanje sa stvarnim izvorom problema.
3. **Transformacija sukoba** (engl. *conflict transformation*) - podrazumijeva da je sukob strukturalna komponenta društva. Društvene sukobe prirodno stvaraju ljudi upleteni u različite vrste i razine odnosa. Sukobi mijenjaju događaje, ljude i odnose koji su stvorili inicijalni sukob. Gledano dugoročnije – mijenjaju i institucije društva, stvarajući nove modele suživota.

Temelj rada na sukobima je **procesni rad (fokus na procesu)**. Svi imamo problema sa sobom i drugim ljudima, ali vrlo mali broj nas ih doista proradi, procesira.

Duboka demokracija¹⁵ je pak filozofska osnova procesnog rada. Za razliku od klasičnog pojma demokracije koji je usmjeren na načelo većine, duboka demokracija uzima da su SVI glasovi, sve razine svjesnosti i svi okviri realnosti važni. Duboka demokracija je iskustvo procesa koji teče i u kojem je većina aktera na povijesnoj sceni svjesna svog položaja, privilegija i moći - te potencijala tih sila da marginaliziraju pojedince i grupe.¹⁶

¹⁵ Pojam „duboke demokracije“ je filozofski pristup koji koristi Arnold Mindell za procesni rad na društvenim sukobima (prvi put se spominje u knjizi Mindell, A. (1992) *The Leader as Martial Artist*. San Francisco: Harper). On naglašava važnost razvoja svjesnosti.

¹⁶ *Ibid.*, str. 78.

Nadalje, postoje različiti pristupi i razlike u razumijevanju sljedećih pojmova:

nasilje, rat i mir.

*“Ja **nasilje** promatram kao *smetnju osnovnim ljudskim potrebama koja se može izbjeći*, ili je to *ometanje kvalitete života koje spušta stupanj zadovoljenja ljudskih potreba ispod stupnja koji bi potencijalno bio moguć.*”¹⁷*

Takvo shvaćanje pojma “nasilje” nadilazi **direktno nasilje** koje jedna ili više osoba mogu nanijeti drugim osobama. Osim direktnog nasilja, Galtung naglašava postojanje i **strukturnog nasilja** koje ne potječe od osoba, nego je skriveno u strukturama (primjerice slabije obrazovne šanse djece iz ruralnih područja čiji su roditelji siromašni ili pripadaju romskoj populaciji; ta djeca imaju malo izgleda da dosegnu više i visoko obrazovanje).

Norveški znanstvenik predložio je da se o nasilju govori uvijek kada su povrijeđene osnovne potrebe čovjeka: preživljavanje, opće zdravo stanje tijela i duha, osobni identitet ili sloboda izbora. Nasilje se upotrebljava svaki put kada se na ljude utječe tako da se ometa njihov razvoj, odnosno da se oni **ne razvijaju** onako kako bi se mogli razvijati. Galtung je krajem šezdesetih godina 20. stoljeća napravio razliku između osobnog ili direktnog nasilja s jedne i strukturnog nasilja s druge strane, a danas ide i korak dalje: uvodi trokut - direktno, strukturno i **kulturalno nasilje**. Pod kulturalnim nasiljem se podrazumijevaju ideologije, uvjerenja, predaje i razrađeni sistemi znakova (simbola) putem kojih se omogućuje i opravdava personalno i strukturno nasilje. Mnogo je kritičara proturječilo pojmu strukturnog nasilja (preširok pojam, utopijski pojam). Oni uzroke nasilja usmjeravaju na nedostatke i mane u osobnim karakteristikama počinitelja i na nedostatke socijalnih odgojnih institucija (obitelj, škola, dom). Na taj način se često analizira vršnjačko nasilje. Takva perspektiva onemogućuje da se nasilje promatra kao strategija djelovanja onoga koji je svojim položajem već doživio nasilje na svojoj koži te da se nasilje analizira kao reakcija na nasilje.

Pojam prevencije također je dobio kritičko osvjetljenje u sintagmi koju je konstruirao John Burton, kada je umjesto **„prevencije sukoba“** odlučio upotrijebiti termin **„provencija“ sukoba**. John Burton (1990) pod prevencijom vidi strate-

¹⁷ Johan Galtung, *Kulturelle Gewalt*; in: *Der Bürger im Staat* 43, 2/1993, 106.

gije manipulacije u tzv. sigurnosnim politikama i međunarodnim odnosima gdje se planira pobjeda i podjela moći u svijetu, a provencija je promocija uvjeta koji stvaraju suradničke odnose (ne misli se niti na arbitražu niti na medijaciju). Provencija podrazumijeva socijalno učenje kao učenje višeg reda, t.j. meta-razinu.¹⁸ Meta-razina je svjesnost o tome da se u pojedinim pojmovima skrivaju strategije manipulacije, odnosno svjesnost da postoji planirana manipulacija radi održavanja postojeće podjele moći.

Što je **rat**? Prvi veliki teoretičar rata bio je Karl Philipp Gottlieb von Clausewitz (1780. –1831.), pruski general, danas često citiran, poznat je kao prvi teoretičar totalnog rata i autor teze da rat nije ništa drugo nego nastavak državne politike drugim sredstvima. U djelu *O ratu* (2010) on izvodi i krajnji smisao rat – mir, ali politika, kao nadređena vojsci, određuje ciljeve. Clausewitz smatra obranu jačim vidom borbe od napada, jer po njemu rat počinje obranom, a ako se napadnuti ne brani ne može doći ni do rata.

Prije ozbiljnog govora o modernom ratu, navest ćemo tzv. najbolju definiciju rata koju je dao Albert Einstein: „Rat se sastoji u tome da se ljudi, mada jedni druge ne poznaju, međusobno ubijaju na zapovijed ljudi koji se vrlo dobro poznaju, a uzajamno se ne ubijaju.“

„Za razliku od svojih tradicionalnih parnjaka, moderni društveni poreci čvrsto odvajaju rat od drugih oblika kolektivnog nasilja: ozljeđivanje ili ubijanje drugog građanina predstavlja grozan i oštro kažnjiv prijestup, a ubijanje velikog broja neprijateljskih boraca u vrijeme rata znak je iznimnog junaštva.“¹⁹ Ratovi u moderno doba pretpostavljaju oružje koje utjelovljuje strukturalnu neravnopravnost stroja naspram čovjeku pojedincu. Strojica ruši sve tradicionalne vojne kodekse poštenja, suosjećanja s drugim vojnikom, borbe pojedinca s pojedincem iz predmodernog doba. Ona je pravo utjelovljenje **birokratizacije nasilja** u moderno doba. Ona je savršen simbol instrumentalne racionalnosti. Moderno nasilje je neosobnije, bešćutnije, omogućava okrutnost neviđenih razmjera, jer se moderno ratovanje oslanja na tehnologiju daljinskog upravljanja, ne vide se žrtve koje pogađa bombardiranje, ne čuju se jauci niti vidi krv - učinak se depersonalizira.

¹⁸ „potreba da se sukob preokrene u suradnju zahtijeva uključivanje učenja drugog-reda /meta-razinu/, a najuspješniji način da se proizvede takvo socijalno učenje jest putem planiranja participativnog procesa. (Ramsbotham, 2001: 132).

¹⁹ Malešević, Siniša (2011), *Sociologija rata i nasilja*, Naklada Jesenski i Turk: Zagreb.gb

2. IDEJA MIRA I MIROVNE EDUKACIJE

Programi mirovnog obrazovanja pojavili su se 80-tih godina prošlog stoljeća paralelno s cijelim nizom novih, inter ili transdisciplinarnih programa u okviru novog pristupa obrazovanju i učenju. Ti su programi izazov tradicionalnome učenju i znanju, a podjednako se provode u neformalnom kao i u formalnom obrazovanju (kao kroskurikularna ili integrirana nastava, odnosno kao slobodne i izvannastavne aktivnosti). Kako naši programi koje ovdje prezentiramo potpadaju pod mirovno obrazovanje – pojasnit ćemo još na kojoj se koncepciji mira i mirovne edukacije zasnivaju naši programi.

Prema Johannu Galtungu (1976), **glavni problemi** u vezi s mirom (**lijevi stupac**) i njima nasuprotne pozitivne **vrednote** (**desni stupac**) su:

1. nasilje i rat
2. nejednakost
3. nepravda
4. narušavanje/uništavanje okoliša
5. otuđenje

nenasilje
ekonomsko blagostanje
socijalna pravda
ekološka ravnoteža
participacija

U poimanju mirovne edukacije (*peace education, Friedenserziehung*) postoji cijeli niz pristupa, od kojih nisu svi kompatibilni. **Prvi počiva na ideji mira kao snage/sile** koja se održava ravnotežom moći, odnosno **naoružanja**. Tu se u programu mirovnog obrazovanja stavlja naglasak na suvremenu ili bližu povijest i potrebu da se unutar neke podjele svijeta zadrži vojna prevlast. **Drugo shvaćanje** mirovne edukacije ima u središtu **analizu sukoba**, od osobnog do globalnog, te različite **strategije kako da se ti sukobi riješe** (pregovaranjem, diplomatskim dijalogom, procesiranjem, nagodbom, sporazumima, medijacijom). **Treće shvaćanje** mirovnog obrazovanja polazi **od koncepcije osobnog mira**, a usredotočeno je na potrebu za empatijom i suradnjom, oprostom i vjerom. To je najčešće pristup vjerskog odgoja i religijske kulture.

I na kraju, edukacija za mir može biti shvaćena kao **proces rekonstrukcije postojećih odnosa moći – što onda ima težište na podizanju svjesnosti o strukturalnom nasilju**. Takvo bi obrazovanje podrazumijevalo pružanje otpora bilo kojoj vrsti nasilja. Taj najširi pojam mirovne edukacije koju bismo mogli nazvati i **politikom svjesnosti** (Mindell, 1995) polazi od sljedećeg: svi postupci vode računa o tome **da se osvijeste socijalne, političke, ekonomske i kulturne kontradikcije u vlastitoj i široj zajednici zajedno s osvještavanjem posljedica svojih vlastitih izbora i odluka** i da se vide opcije za nenasilnu akciju za društvene promjene institucija opresivnog karaktera.

“Ideja mira povezana je s tim kako ljudi djeluju među sobom i koji tip strukture društva omeđuje taj proces interakcije. Takvi procesi i strukture mogu se analizirati na svim razinama interakcije, od interpersonalne do transnacionalne.” (Haavelsrud, 1996)

Riječ je o koncepciji mira koja nadilazi binarnu opoziciju mir-rat i uvodi termin “kultura mira”. Kultura mira je transformacijski proces koji pretpostavlja promjenu koja zahvaća sve vrste i razine odnosa, promjene obrazaca komunikacije i društvene organizacije. Upravo ta transformacijska snaga ili potencijal je ono što određuje pojam “kulture mira”. U tom smislu, mirovno obrazovanje nastoji biti pokretač globalne transformacije koja podrazumijeva najprije najdublju moguću promjenu osobnih stavova i ponašanja šireći se na različite prakse društvenog i političkog vladanja i razvoja.

Sljedeću shemu razvio je David Hicks u svojoj knjizi Education for Peace (1988), na temelju Galtungova povezivanja nasilja sa strukturom društva, gdje se tzv. strukturalno nasilje vezuje uz pojam negativnog mira – na kojem se temelji većina istraživanja mira (koje je u skladu s potrebama održavanja postojeće diobe moći u društvu). Tako niz autora koji se bave tematikom mira upozoravaju da, budući da je pozitivni mir lišen konkretnog sadržaja, a negativni služi svrsi vlastodržaca, koncepti ove vrste nisu djelotvorni. Naše dvadesetogodišnje iskustvo rada na sukobima i miru proturječi ovoj tvrdnji.

Shema 1: Definiranje mira i nasilja (Hicks, 1988)

A većina mirovnih istraživanja je u službi postojećih struktura vlasti. Čak je i odgoj za mir ili mirotvorno obrazovanje zbog toga osuđeno na nepostizanje svog cilja. Ono se smješta pod različita druga interdisciplinarna područja – ekologiju, sociologiju razvoja, teoriju sukoba i sl.

Galtung je još 1981. iznio argument da je pojam mira, koji dominira suvremenom teorijom i praksama mira, rimski „pax“ koji služi interesima moćnih da održe *status quo* u društvu. Stoga je on prešao na mnogo širi koncept mira reflektirajući o tzv. socijalnoj kozmologiji svijeta. Ovdje je još 1988. iznio tezu da se mir mora postići samo mirnim sredstvima²⁰, a pojam o tzv. pravednom ratu je posredovan redovno nasiljem koje započinju samozvani politički lideri svijeta. To nasilje započinje kao kulturalno i putem strukturalnog se pretvara u direktno nasilje.

²¹ Johan Galtung: *Peace by Peaceful Means* – knjiga koja je započeta još 1988., a objavljena 1996. u SAGE Publications, London - New Delhi, prevedena je u Beogradu, Službeni glasnik, 2006. pod naslovom *Mirnim sredstvima do mira*.

Kako definiramo pristup²¹ koji smo razvili? Na koja teorijska i koja praktična iskustva se on oslanja?

Prema Mindellu i Galtungu najteže posljedice koje ostavlja strukturalno nasilje su one na duhu i sjećanju. Eksploatacija ima posebne komponente, koje **sprečavaju obrazovanje i osvješćivanje**, a time se postiže zaborav otpora. Mindell stoga smatra da je potrebna **politika svjesnosti**, a ona se postiže **procesnim radom** na sukobima.²² Svi postupci u radu vode računa da se osvijeste socijalne, ekonomske, političke i kulturne kontradikcije u vlastitoj i široj zajednici.

Drugi način objašnjenja našeg pristupa je **pedagogija mira**. To je **integralni pristup koji povezuje teoriju, pedagogiju i akciju**. Teorija istražuje **dominantne paradigme, pedagogija se zalaže za razvoj sposobnosti i potencijala (i odgovornosti za zajednicu), a akcija za osobnu, strukturalnu i političku transformaciju**. Tu je Galtungovo shvaćanje mira i mirovnog obrazovanja gdje je cilj i srž mirovne edukacije sposobnost stupanja u sukob.

Osnova našeg pristupa je **radionički način rada**, a to znači da je riječ o interaktivnoj i participativnoj metodi gdje je onaj koji sudjeluje **izravno uključen** u neki događaj (situaciju, proces, aktivnost) i iz njega **sam izvodi zaključke**. To je **model iskustvenog ili doživljajnog** učenja. Iskustveno učenje usmjereno je na **proces**, a ne na neposredni ishod (učinak, rezultat); na **osobno izgrađeno**, a ne

²¹ Budući da sam unutar mirovnog pokreta 1990. razvila autentičan, naš/svoj model mirovne edukacije i mirovnih radionica s autorskim priručnicima pogodnim za rad u našim školama, ovdje govorim u prvome licu. Sve što za mene ima teorijsku i praktičnu (profesionalnu i osobnu) vrijednost naučila sam kroz vlastiti rad. Ali koncept mirovnog obrazovanja razvila sam oslanjajući se na ideje, shvaćanja i metode rada nekoliko značajnih eksperata. To su Marshall B. Rosenberg PhD, Arnold Mindell, PhD, Betty Reardon, PhD te Johan Galtung, PhD, čije sam neke od ideja već navela u Uvodu pri objašnjenju ključnih pojmova. Prvi koji nas je uveo u „jezik žirafe“ i „jezik zmije“ bio je veliki majstor praktičar – Marshall B. Rosenberg PhD. S njim smo radili 1993. u Peci, u Mađarskoj, gdje nas je tjedan dana trenirao u nenasilnoj komunikaciji. Druga osoba od koje sam najviše naučila o pedagogiji mira je Betty Reardon, PhD, profesorica na Učiteljskom fakultetu Sveučilišta Columbia (SAD), gdje je sa studentima osnovala Centar za mir. Boravila sam na njenom seminaru na njen osobni poziv 2002. godine. Treći je čovjek poznat po integralnom pristupu sukobima i tzv. procesnom radu - Arnold Mindell kojeg sam slušala dva puta u Zürichu i jednom na treningu u Grčkoj. Galtunga znam preko njegovih knjiga.

²² Prema Arnoldu Mindellu.

preuzeto znanje. Ova metoda učenja **formira vrijednosnu orijentaciju (stav)** i ono što zovemo **moralno djelovanje** te je najdjelotvornija **metoda socijalnog učenja**. Tu su sadržaj i metoda isto. „Ne postoji put prema miru. Sam mir je put.“ – rekao je Gandhi.

3. PREZENTACIJA PROGRAMA

OPIS PROGRAMA, CILJEVA, NOSITELJA I CILJNE SKUPINE, GLAVNIH AKTIVNOSTI, TIJEKA PROVEDBE I REZULTATA

U periodu od 1993. do 2003. godine razvijena su tri autonomna programa prevencije nasilja koja su međusobno dobro povezana i iskušana u radu s djecom/mladima i odraslima u neformalnom i formalnom obrazovanju. Sva tri programa imaju zasebne priručnike, počinju edukacijom učitelja (treningom trenera), praćena je njihova provedba s učenicima ili mladima van škole i dobiveno je njihovo pozitivno vrednovanje. Programi su provodeni u izvannastavno ili nastavno vrijeme kao izborna nastava ili slobodna aktivnost, najprije u ratom stradalim područjima, kasnije u područjima tzv. dvostrukog povratništva, **prvo s ciljem olakšavanja posljedica ratnih trauma i prevencije nasilja među djecom**, a onda **s ciljem pospješivanja prosocijalnog ponašanja i proaktivnog djelovanja (razvoja kulture mira i nenasilja), stjecanja različitih psihosocijalnih vještina te pospješivanja osobnog razvoja** (osobito razvoja samopouzdanja i pouzdanja u druge, te odgovornosti i brige za sebe naporedno s odgovornošću i brigom za druge). Iako su se programi oblikovali i etablirali u prvih deset godina na prijelazu iz 20. u 21. stoljeće, ostali su jednako aktualni i sljedećih deset godina. Nema zapreke da i nove generacije učitelja i profesora (koje „otkrivaju“ ove edukacijske resurse) ne počnu raditi na toj ili sličnoj prevenciji nasilja u školi.

KAKO SMO DETEKTIRALI POTREBU ZA RADOM NA PREVENCIJI NASILJA MEĐU MLADIMA?

Nasilje među mladima nije bilo fokusirano kao naša zasebna tema, nego prije nasilje među starima, odraslima. Mi smo kao organizacija počeli djelovati kao mirovni aktivisti. Svi naši programi su od početka polazili od međudjelovanja svih aktera unutar određenog socijalnog konteksta. Uvijek nas je jedan te isti fenomen (koji je poprimao različite oblike) stavljao u nedoumicu, a ujedno podsticao da djelujemo. To je fenomen nasilja i pitanje zašto ljudi muče, omalovažavaju i vrše nasilje jedni nad drugima.

Ratna, pa poslije poratna i danas, dvadeset godina poslije, krizna ekonomska i politička zbivanja, imaju za djecu i mlade najžalosnije konzekvence. Djeca koja su svjedoci i sudionici gospodarskih, migracijskih i kulturnih promjena u kojima su odrasli (njihovi roditelji, rodbina, susjedi) sučeljeni s krizom osobnih vrijednosti i promjenom svog unutrašnjeg modela svijeta – direktno osjećaju kaos i nesigurnost. Prvo rat, a uz to tranzicijske promjene (ekonomske, privatizacijske) cijelog ustrojstva društva, učinile su život provizornim i nesigurnim. **Djeca i mladi su u toj atmosferi i takvom okruženju bila – i još uvijek jesu - najdirektnije pogođena u svom emocionalnom, intelektualnom, socijalnom i moralnom razvoju.** I u današnjoj situaciji opće nesigurnosti, gdje je sve manje proizvodnog rada, sve više nezaposlenih i siromašnih, sve veća jagma za osobnim probitkom ili prolaznim užitkom – **mladi su izloženi onim obrascima ponašanja koji se temelje na uzajamnom nepovjerenju, neprijateljstvu, netolerantnosti i nasilju.**

Promjena koja se sada može još dodatno predvidjeti dolazi ne samo od situacije u kojoj živimo, nego od promjena koje smo već sami doživjeli, **MI smo se promijenili:** ličnost ili osobnost je nevažna, uništena, nastaje novi oblik subjektiviteta. „U novom obliku subjektiviteta – autističnom, ravnodušnom, emocionalno neangažiranom – neosjetljiva psiha doživljava olakšanje kad joj kažu da je bolesna, jer nije više odgovorna“ (Žižek, 2001). Nasilje je u načinu na koji se odsijeca subjekt od njegovih rezervi sjećanja.

Prvi program “Budimo prijatelji” (razrađen u istoimenom priručniku Bagić, A., Bognar, L. i Uzelac, M., 1994) smjerao je **na stvaranje socijalne osjetljivosti i svijesti o nasilju, predrasudama, nejednakosti, isključenosti i diskriminaciji uz vježbanje razumijevanja situacija sukoba u obitelji, školi i susjedstvu**. Osnovna struktura programa reflektira ne samo ratno okruženje, nego i ono tranzicijsko. Autori/ce su htjele pokazati da nije više polazište kolektivizam, nego da se respektira pojedinac: počinjemo s njegovim osobnim potrebama i prioritetima, pa se onda okrećemo drugome/drugoj, a potom k zajednici, uzajamnim odnosima i odgovornostima.

Zato je prvi program, slično svima koji su nastajali netom poslije rata i pod utjecajem edukacija iz Zapadnog svijeta – započeo s tematom JA, pa prešao na TI, zatim na MI ili odnose Ja protiv TEBE i JA s TOBOM, itd. Riječ je o preuzimanju liberalno-demokratske koncepcije društva s idealom nove tržišne ekonomije i individualizma kao polazišta. Za razliku od doslovnog prenošenja doniranih programa iz SAD-a, Velike Britanije ili neke druge zemlje u našu sredinu - mi smo uzeli osnovni okvir (ali niti njega ne u potpunosti), no scenariji za radionice su naši, naš je izbor aktivnosti, igara, radnih listova, pitanja za razgovor i refleksiju. Oni su dolazili iz naših glava, naših ranijih pedagoških afiniteta i iskustava u radu s djecom ove kulturne sredine i njihovih novonastalih životnih uvjeta. Primjerice, prof. pedagogije Ladislav Bognar je i prije „novih“ metoda Simulacije situacija i igre uloga, koristio sadržaje priča iz naše sredine (primjer Šume Striborove Ivane Brlić Mažuranić). Učitelji su izvijestili da je postigao osnaživanje djece i njihovu bolju komunikaciju s vršnjacima i školom.

Drugi i treći program – „Za Damire i Nemire“ i „Za Svemire“ - koji su implementirani kroz duže vrijeme u većem broju škola, **sustavno supervizirani** te svake godine – sve od pilot faze 1996. pa do 2001. godine - **evaluirani** – imaju vjerodostojnije pokazatelje o učinku. Instrumentarij za evaluaciju razvilo je Društvo za psihološku pomoć, a njihovo je i evaluacijsko izvješće. Program „Za Damire i Nemire“ osim u Hrvatskoj (6 godina), implementiran je, uz naš angažman i na poziv Danskog Crvenog križa, u BiH (3 godine), u osnovnim školama u području Bihaća i Bosanske Krupe, te je također evaluiran od vanjskog evaluatora, nizozemske psihologinje Inger Aggar. Cijeli je projekt nakon toga uz našu suglasnost prenesen za provedbu u palestinskim i izraelskim školama.

Program je kombinirao rad na sukobima i suočavanje s traumatskim iskustvima, te je primijenjen nakon pilot faze u velikom broju škola istočne i zapadne Slavonije, odmah nakon reintegracije. Uz stalne dorade i modifikacije s obzirom na različite potrebe djece (urbana i ruralna sredina, djeca povratnici i djeca izbjeglice, različite nacionalnosti i vjere) taj je program doživio najširu i najkonkretniju primjenu u našim školama, pa o njemu i njegovim učincima - zahvaljujući potpori UNICEF-a - imamo i najviše konkretnih podataka.

Program je obuhvatio sljedeće aktivnosti:

1. pripremu instrumenata za evaluaciju programa i samog procesa provedbe;
2. pripremu priručnika i drugih radnih materijala za model edukacije nastavnika;
3. sustavno stručno usavršavanje (kroz dva rezidencijalna seminara) učitelja razredne i predmetne nastave, te stručnih suradnika (pedagoga, psihologa) u vođenju jednogodišnjeg programa. Dio koji se odnosio na traumatska iskustva bio je glavna tema na početku provedbe programa (neposredno nakon rata), zatim je stavljen na drugo mjesto, a postupno su ga učitelji integrirali u program prema svojoj procjeni potreba djece;
4. jednogodišnji grupni rad učitelja ili stručnih suradnika s djecom koji je podrazumijevao kontinuiranu prorađu programa od najmanje 20 radionica (10 + 10) tijekom dva polugodišta (kao izvannastavna aktivnost, sat razrednog odjela ili projektna nastava);
5. superviziranje provedbe programa dva puta godišnje;
6. razmjenu iskustava kroz susrete svih nositelja programa - učitelja (forum);
7. praćenje i evaluaciju programa (kvalitativnu i kvantitativnu);
8. radionice s roditeljima i kolegama.

U projektu „Miroljubivo rješavanje problema i sukoba u školi i ublažavanje trauma“ od školske godine 1995./1996. do 1999./2000. sudjelovalo je 87 različitih škola (od kojih najveći broj s područja posebne državne skrbi). 2821 dijete (8 – 15 godina starosti) prošlo je jednogodišnji program, a 331 učitelj i stručni suradnik sustavno su educirani za provođenje programa. Brojke su mnogo veće

uzmu li se u obzir edukacije koje su po istoj knjizi ili programu radili sami prosvjetni djelatnici iz škola, kao i niz drugih nevladinih organizacija (Centar za mir iz Osijeka, Crveni križ Hrvatske i drugi).

Projekt se tijekom vremena najviše rukovodio potrebama djece i karakteristikama okruženja: od prvotnog cilja koji nastoji olakšati traumatska iskustva, prešao je na probleme socijalne adaptacije djece povratnika/prognanika i ostalog ratom pogođenog stanovništva, te na puteve kako pospješiti međusobno razumijevanje. Danas, kada je sve više onih bez zaposlenja i onih koji zbog potrage za poslom zanemaruju djecu, ovaj rad na prevenciji nasilja jednako je aktualan. S obzirom da se temelji na jednoj drugačijoj obrazovnoj paradigmi (Freire, 1970) no što je ona tradicionalna, u naš školski sustav unosi ne samo inovacijske metode rada, nego i drugačiju pedagogiju (pedagogiju kulture mira) te drugačije, demokratičnije ozračje.

Program „Za Svemire“ namijenjen je učenicima viših razreda osnovne i srednje škole koji - ili kao posrednici u nesporazumima i sukobima pomažu svojim vršnjacima da sami pronađu rješenja i izlaz iz svojega problema (“Medijacija u školi”) ili educiraju svoje vršnjake kako bi ih ohrabрили u jednostavnijoj i bržoj artikulaciji njihovih problema, aspiracija, te vještini zagovaranja aktivnog nenasilja (edukacija među vršnjacima). Program je uz podršku UNICEF-a ponuđen najprije nastavnicima i stručnoj službi (koji su htjeli raditi program dobrovoljno).

Programi su kreirani u okviru dva projekta koja su dobila potporu UNICEF-a: prvi je bio **“Medijacija u školi” (započeo 1998.,** a radi se kontinuirano do današnjeg dana, 2014.) a drugi, **“Mladi protiv nasilja” (2000/2001)** se kao kampanja mladih (srednjoškolaca) provodio na razini lokalnih zajednica. Iskustva iz provedbe vršnjačke medijacije i vršnjačke edukacije zajedno s novim idejama za rad objavljena su u **priručniku Za Svemire** (Uzelac, 2000) u kojemu su razrađeni detaljni koraci i upute za **trening učenika-medijatora** s kratkim vodičem za same učenike-medijatore.

Projekt „Medijacija u školi“ je obuhvatio redom ove aktivnosti:

1. detaljnu razradu akcijskog plana, izbor škola i metodologije izbora učenika za tečaj medijacije;

2. izradu INFO-materijala/brošure *Medijacija u školi* namijenjene učiteljskom vijeću i roditeljima;
3. snimanje situacije u izabranim školama (3 osnovne škole iz 3 različite županije/grada: Vukovar, Pakrac, Zagreb) i priprema svake škole za provedbu programa nazvanog "Spajalice" (uz pomoć INFO-brošure);
4. izobrazbu manjeg broja učitelja u vještinama medijacije prema pripremljenom materijalu/priručniku *Za Svemire*;
5. anketiranje učenika izabranih odjeljenja u ciljanim školama kojim se dobio izbor učenika i učenica prema kriteriju tzv. pozitivnih i negativnih vođa;
6. tečaj za učenike-medijatore u kojoj učitelji koji su prošli izobrazbu medijacije zajedno s projektnim timom treniraju djecu koja postaju posrednici drugoj sukobljenoj djeci (educirano oko 50 učenika od kojih je oko 24 htjelo dragovoljno preuzeti ulogu medijatora - posrednika pri tučnjavama i drugim sukobima svojih vršnjaka);
7. tiskanje priručnika *Za Svemire* – s razradom programa i opisom provedbe, kao i iskustava svih sudionika: učenika, učitelja, roditelja, supervizora i drugih članova projektnog tima.

REZULTATI

Sumirajući ovdje, na temelju rezultata evaluacije putem mjernih instrumenata na kraju provedbe programa 2001., što je doživljeno kao glavni učinak projekta "Miroljubivo rješavanje problema i sukoba u školi" (kroz 20 radionica), zajednička i iznova ponavljana tvrdnja je *promjena* koju podjednako percipiraju obje grupe glavnih direktnih korisnika projekta kod sebe samih i kod onih drugih, a to su učenici i učitelji-voditelji mirovnih radionica. Učitelji navode kao glavne elemente promjene kod učenika: porast samopouzdanja i samopoštovanja, empatiju prema vršnjacima, veću autonomiju i inicijativu u radu u školi, bolje suočavanje s problemskim situacijama i njihovo rješavanje, bitno povećanu moti-

vaciju za učenje (bolji školski uspjeh), bolji odnos i povjerenje prema učenicima i učiteljima, veći prag tolerancije i uzajamnog razumijevanja (među vršnjacima u školi i van škole), veću prisebnost i svjesnost pri odlukama, bolje prihvaćanje drugih, više solidarnosti te želju za suradnjom.

Kako su učenici percipirali sebe i kako su doživjeli mirovne radionice? Društvo za psihološku pomoć je napravio instrumente za procesnu evaluaciju, te kvantitativnu i kvalitativnu evaluaciju programa.

**„Djeca/učenici izuzetno su visoko ocijenili i prihvatili ovaj program: u grupi se osjećaju ugodno, prihvaćeno, opušteno, spremni su surađivati i dopri-
nositi radu, teme/cjeline su im zanimljive i osjećaju se važnije zbog toga
što sami donose zaključke o međusobnim odnosima, ponašanju i postupci-
ma tijekom aktivnosti, a uključeni su u ocjenjivanje simulacijskih situacija
sukoba među vršnjacima i sukoba na relaciji učenik-učenik.“**²³ Velik dio njih ima dojam da im je škola postala privlačnija. Djeca također svoj školski uspjeh, odnos s drugom djecom i roditeljima vide boljim, kao i ukupno svoje osjećanje otkad idu na mirovnu grupu.

Zanimljivo je da su i nastavnici i roditelji izrazito pozitivno ocijenili program i njegovo djelovanje na djecu. I izjave učitelja jasno govore da vide kako su se sami promijenili u odnosu prema djeci i roditeljima, a također i u percepciji vlastite uloge i metoda rada. Osjećali su **napredak u profesionalnom razvoju i posebno zadovoljstvo svojim radom**. Počeli su sami tražiti i dizajnirati nove scenarije za rad u razredu, nisu više imali problema s disciplinom, premda su djeca tijekom rada bila glasna. Navikli su se na drugačiji način rada, demokratsnije odnose i više su vremena ulagali u pripremu radionica. Imali su također svijest o cijelom procesu i značenju socijalnih vještina za dječji i njihov vlastiti razvoj. Počeli su jasnije izražavati svoje potrebe i osjećaje i oslušivati osjećaje i potrebe učenika. “Sada vidim djecu, čujem njihove strahove i radost, volim s njima razgovarati.” **Najveći uspjeh za učitelje je povjerenje koje osjećaju da se razvilo između njih i djece, njih i roditelja**. Promjene su bile i u njihovoj

²³ *Ajduković, Marina, Ph.D. (1997), Evaluation Report, UNICEF/CARE, Ministry of Education and Sports: Zagreb, str. 33.*

percepciji roditelja Roma ili Janjevaca, roditelja druge vjeroispovijesti; općenito su bolje i češće surađivali s roditeljima.

Svi ovi učinci i promjene nastaju, međutim, jedino kroz sustavnu primjenu određenog broja mirovnih radionica, a trajanje susreta nije 45 minuta nego 1,5 sat. Mozaik ili slijed preporučenog programa može se mijenjati i učitelji su adaptirali program prema uzrastu i potrebama učenika.

Primjena ovih radionica doista djeluje učinkovito **na razvijanje empatije i prosocijalnog** ponašanja kod svih direktnih korisnika programa. Jedino što oni sami trebaju dragovoljno prihvatiti sudjelovanje u ovom programu koji zahtijeva mnogo truda oko pripreme. Tako da nastavnici trebaju poseban entuzijazam. Ono što bi školi došlo kao podrška lokalne zajednice – to je **medijska pozornost za mirovno obrazovanje** i one koji ih provode.

Najkontroverznija, ujedno indikativna za atmosferu u velikoj većini škola gdje su mirovne radionice bile suprotne uobičajenim metodama rada, je izjava jedne ravnateljice koja je supervizorici komentirala ponašanje učenika 7. razreda (koji su godinu ranije prošli program “Za Damire i Nemire”, a potom i trening za “Spajalice” – učenike medijatore): “Ah, ne mogu svi raditi kao ova učiteljica, a i bolje da ne. S tom se grupom - nekad ‘njenih’ đaka - ne može sada izaći na kraj. Svi se nastavnici na njih žale. Uvijek nešto pitaju, traže da im se nešto objasni, uvijek žele da se čuje i njihovo mišljenje, nikoga se ne boje... Svima su se popeli na glavu... Istina, osvojili su prva mjesta na natjecanjima, ali u sve se miješaju...”

OD KOGA ONDA DOLAZI PODRŠKA? KOGA BI VOLJELI VIDJETI KAO GLAVNE SURADNIKE?

Najveća podrška dolazi od samih korisnika programa, to su nastavnici i učenici koji žele još takvih edukacija, koji su postali svjesni da je frontalni autoritativan način rada s fokusom na zapamćivanju velikog broja činjenica nemotivirajući, formaliziran i stresan i da ga treba mijenjati. Ne zaboravimo i financijsku podršku koju smo do sada dobivali za programe na natječajima; zato smo sva imena institucija i zaklada naveli uz projekte. Kako smo imali dobru podršku i suradnju sa službenim institucijama (MZOS, AZZO, ASOO, AMPEU, HRT – Hrvatski radio) te s nekim organizacijama civilnog društva (“Oaza”, CMS, HUM, Centar za ženske studije, PGDI i sl.), voljeli bismo ih i dalje vidjeti kao suradnike. Međutim, najbolju suradnju ostvarili smo **s međunarodnim organizacijama**, tako na prvome mjestu:

DARE (Democracy and Human Rights Education in Europe), **Nansen Dialog Centre**, **Amnesty International**, **aces (Academy of Central European Schools)**, **Consejo de Transformation Educativa Mexico**.

One s kojima bismo najviše htjeli surađivati i čiju podršku radi uzajamne transformacije najviše trebamo su Agencija za odgoj i obrazovanje i mediji.

Naše preporuke školama za rad na prevenciji nasilja

Prvo, nekoliko općih preporuka:

1. Taj rad se zasniva na **grupnom radu u obliku radionice**, nikako ne na predavanjima.
2. On pretpostavlja **sustavni rad s učenicima**, a poželjno i s roditeljima.
3. Prije toga, to zahtijeva **sustavnu i profesionalnu edukaciju nastavnika**, barem kroz 3 modula.

Osim praktičnog procesnog rada na sukobima, nenasilnoj komunikaciji i metodologiji interaktivnog rada u radionici, s nastavnicima trenerima ili voditeljima ovih naših programa bilo bi dobro raditi i na obrazovnom ili **edukacijskom coachingu** (kako bi bolje osvijestili ciljeve svoje poduke, napore i iskustva, vidjeli vlastiti napredak i intrinzičnu motivaciju sebe kao učitelja i onu učenika). Rad s učenicima se mora odvijati u obliku radionica za optimalan broj (12 - 18 članova u grupi), s kojima se, kao i s roditeljima, radi kontinuirano u blok satovima (1,5 sat) i to **ne manje od 5 susreta** u polugodištu.

Sadržaj ili ključne teme i aktivnosti koje izabire voditeljica programa prevencije nasilja dizajniraju se prema našim ili sličnim priručnicima drugih organizacija.

Preporuka je da svaki voditelj radionica prati i evaluira svoj program, primjerice pomoću dvije vrste upitnika prikazanih u priručniku *Za Damire i Nemire* (Uzelac, 2008) za **procjenu procesa rada: upitnici za učitelje i upitnici samoprocjene učenika**.

Educirani djelatnici škola mogu dobiti certifikat Malog koraka i partnerskih stručnih organizacija kao što su primjerice AZOO - Agencija za odgoj i obrazovanje, HUM – Hrvatska udruga roditelja, Centar za cjeloživotno obrazovanje Učiteljskog fakulteta i sl. **Naša organizacija može oblikovati prema potrebama zainteresiranih poseban program i voditi radionice za nastavnike, učenike i roditelje prema pozivu i dogovoru sa školama, u njihovim prostorijama ili u dogovorenim prostorima izvan škole.**

LITERATURA KOJOM SMO SE KORISTILI I ONA KOJU PREPORUČAMO

Naši priručnici s radionicama i teorijskim sažecima:

- Bagić, A., Bognar, L. i Uzelac, M. (1994) *Budimo prijatelji – priručnik odgoja za nenasilje i suradnju: pedagoške radionice za djecu od 6 do 14 godina*. Zagreb: Slon.
- Uzelac, M. (2000) *Za Svemire; priručnik miroljubivog rješavanja sukoba za osnovnu i srednju školu*. Zagreb: Mali korak.
- Uzelac, M. (2006) *111 koraka prema demokraciji i ljudskim pravima*. Zagreb: Mali korak.
- Uzelac, M. (2008) *Za Damire i Nemire: vrata prema nenasilju: priručnik miroljubivog rješavanja problema u školi i ublažavanja trauma*. Zagreb: Mali korak.
- Uzelac, M. et al. (2009) *Za roditelje; priručnik za rad s roditeljima*. Zagreb: Mali korak.

Ostali priručnici:

- Coloroso, B. (2004) *Nasilnik, žrtva i promatrač*. Zagreb: BIOS.
- Rosenberg, M. (2006) *Nenasilna komunikacija: jezik života*. Osijek: Centar za mir, nenasilje i ljudska prava.
- Leu, L. (2006) *Nenasilna komunikacija – vježbenica*. Osijek: Centar za mir, nenasilje i ljudska prava.

Šira literatura:

- Arendt, H. (1996) *Eseji o politici*. Zagreb: Antibarbarus.
- Burton, J. i Dukes, F. (ur.). (1990) *Conflict – Readings in Management and Resolution*. London: Macmillan.
- Galtung, J. (1975) *Peace: Research – Education – Action*. Copenhagen: Christian Ejlertsen.
- Galtung, J. (1989) *Europe in the Making*. Taylor & Francis.
- Galtung, J. (1996) *Peace By Peaceful Means: Peace and Conflict*. London: Sage.
- Galtung, J. (2008) *50 Years: 100 Peace and Conflict Perspectives*. London: Sage.
- Galtung, J., Scott, P. D. (2008) *Democracy – Peace – Development*. Oslo: Transcend Univ. Press Kolofon Forl.
- Haavelsrud, M. (1996) *Education in Developments*. Tromsø: Arena Publishers.
- Hicks, D. (1988) *Education for Peace*. London: Routledge.
- Brander, Patricia et al. (2004) *Kompas - priručnik o odgoju i obrazovanju mladih za ljudska prava*. Slavonski Brod: Europski dom.
- Lampen, J. (2000) *No Alternative?*. York: William Sessions Ltd.
- Malešević, S. (2011) *Sociologija rata i nasilja*. Zagreb: Jesenski & Turk.
- Mindell, A. (2000) *Quantum Mind: The edge between physics and psychology*. Portland, OR: Lao Tse Press.
- Mindell, A. (1995) *Sitting in the fire: Large group transformation using conflict and diversity*. Portland, OR: Lao Tse Press.
- Mindell, A. (1992) *The leader as martial artist: An introduction to deep democracy* (1st ed.). San Francisco: Harper.
- Ramsbotham, O.; Woodhouse, T. i Miall, H. (2001) *Contemporary Conflict Resolution*. Cambridge: Polity Press.

- Reardon, B. (1995) *Educating for Human Dignity*. University of Pennsylvania Press.
- Reardon, B. (1996) *Sexism and the War System*. New York: Syracuse University Press.
- Uzelac, M. (2000, 2008) *Za Svemire*. Zagreb: Mali korak.
- Weil, P. (1994) *The Art of Living in Peace*. Findhorn: Findhorn Press.
- Žižek, S. (2001) *Manje ljubavi – više mržnje*. Beograd: Biblioteka Circulus.
- Žižek, S. (2008) *O nasilju*. Zagreb: Naklada Ljevak.

MOŽEMO TO RIJEŠITI

Program „Medijacija“: MOGUĆNOSTI PRIMJENE I DOBROBITI MEDIJACIJE U ŠKOLSKOJ SREDINI

ELI PIJACA PLAVŠIĆ
Forum za slobodu odgoja
WEB: www.fso.hr

OBOJI SVIJET
ŠARŽIRANOM JAJAMA

ANALIZA POTREBA

Nasilje među djecom i mladima jedan je od problema sve prepoznatljivijih u našem društvu te jedan od simptoma problema s kojima se susreću djeca i mladi danas. Iz tog razloga važno je djecu i mlade educirati o nenasilnoj komunikaciji, važno je dotaknuti se stavova i predrasuda djece i mladih danas te spriječiti nasilje i agresiju među njima. Djeca i mladi danas odrastaju u društvu koje se suočava s teškom ekonomskom krizom, prekovremenim radnim satima roditelja, „raspadom“ obitelji (sve većom stopom razvoda) te sve većem postotku nasilja u medijima i igrama.

U Hrvatskoj je dosada proveden veći broj istraživanja prevalencije vršnjačkog nasilja. Istraživanje Elez (2003), na uzorku učenika viših razreda osnovnih škola, pokazalo je da je 17% djece nasilno prema svojim vršnjacima. Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba provela je iste godine istraživanje o vršnjačkom nasilju kojim je bilo obuhvaćeno 25 osnovnih škola u 13 gradova Hrvatske. Sudionici ispitivanja bili su učenici od 4. do 8. razreda. Dobiveni rezultati su pokazali da 27% djece svakodnevno ili gotovo svakodnevno doživljava neke oblike nasilja u školi (verbalno i fizičko) i da se 16% njih gotovo svakodnevno ponaša nasilno prema drugoj djeci, pri čemu 8% djece istovremeno i čini i doživljava nasilje. Istraživanje Buljan Flander, Durman Marijanović i Čorić Špoljar (2007), provedeno u hrvatskim osnovnim školama, pokazalo je da je čak 35% djece svakodnevno uključeno u nasilje, bilo kao počinitelj ili žrtva (Rajhvajn Bulat, Ajduković, 2012).

Istraživanja za područje Republike Hrvatske o vršnjačkom nasilju / nasilju među djecom i mladima do navršene 18. godine života (poznatijem pod engleskim nazivom *bullying*) proveli su Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba i UNICEF²⁴. U vrstama nasilja koje se svakodnevno odvijaju među maloljetnicima, njih 33% odnosi se na isključivanje iz igre i neobraćanje pažnje, zatim slijede po učestalosti svakodnevne prijetnje s 25%, dok je 19% maloljetnika netko jako ozlijedio.

---

²⁴ Dostupno na: <http://www.poliklinika-djeca.hr/istrazivanja/nasilje-medu-djecom-3/>

Istraživanje koje su proveli suradnici Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo (Kuzman, M., Pejnović Franelić, I., Šimetin Pavić I.) ukazuje na to da učenici koji su bili žrtve nasilja i sami često počinju birati nasilnička ponašanja pa postaju i počiniteljima nasilja. Iako postoje razni preventivni programi za sprječavanje *bullyinga*, potreba za dodatnom edukacijom nastavnika i stručnih suradnika je izražena.

Forum za slobodu odgoja kroz provedbu svojih stručnih seminara iz medijacije kontinuirano od sudionika, nastavnika i stručnih djelatnika odgojno-obrazovnih ustanova dobiva informacije o situacijama nasilja među djecom i mladima koje su svakodnevna pojava u školskom kontekstu. Isto tako njihove evaluacije o korisnosti edukacija iz medijacije kao metode nenasilnog rješavanja sukoba među učenicima su izrazito pozitivne.

Pilot istraživanje Ane Žnidarec Čučković iz 2012. godine pokušalo je odrediti poziciju medijacije unutar kulture škole iz percepcije učenika koji jesu i onih koji nisu vršnjački medijatori. Istraživanje je pokazalo kako se u školskom kurikulumu većine osnovnih škola Republike Hrvatske, može pročitati zadani cilj kojim se želi osposobiti nastavni kadar za provođenje preventivnih programa te poticanje osobnog i socijalnog razvoja, zatim primjenjivati humanističke odgojne postupke koji naglašavaju djetetovu odgovornost i unutarnju motivaciju. Isto tako bitno je poticati razvoj solidarnosti, identitet i odgovornost kao društveno-kulturne i odgojno-obrazovne vrijednosti i time poduzimati mjere zaštite prava učenika. Provedeno pilot istraživanje imalo je za cilj provjeriti poziciju medijacije unutar kulture škole iz percepcije učenika koji jesu i onih koji nisu vršnjački medijatori. U istraživanju su sudjelovala 44 učenika (21 dječak i 23 djevojčice) od petog do osmog razreda dviju osnovnih škola Grada Zagreba. Uzorak je podijeljen na kontrolnu (22 učenika koja nisu sudjelovala u programu medijacije u školi te su nasumično odabrani prema dobi) i eksperimentalnu skupinu (22 učenika koji su uključeni u program medijacije u školi). Dob učenika je u rasponu od 11 do 14 godina s prosječnom vrijednosti od 12,77 godina. Obje osnovne škole imaju upisanih preko 450 učenika koji su uključeni u razne projekte i izvanškolske aktivnosti predviđene školskim kurikulumom. Rezultati istraživanja pokazuju naglašene razlike u percepciji dobivanja podrške, osnaživanja, razumijevanje, korisnost i doprinos svakodnevnom životu u školi – u korist onih učenika koji sudjeluju u programu medijacije.

Brojni su pristupi i različiti dokumenti obrađivali tematiku odgoja za mir i nenasilje, od kojih se mogu spomenuti neki bitniji, poput Preporuke o obrazovanju za međunarodno razumijevanje, suradnju i mir te poštivanje ljudskih prava i temeljnih sloboda, usvojene 1974. godine, a koja je predstavljala prvu sveobuhvatnu strategiju razvoja kojim se promiču međunarodni ciljevi. 20 godina kasnije, UNESCO je usvojio Program kulture mira, koji uglavnom teži zamjeni kulture rata s onom mirotvornom i promicanju vrijednosti života, uz aktivan otpor prema nasilju i odgovornosti građanskog društva za mir i razvoj demokracije u svijetu. Deklaracija 44. Međunarodne konferencije o obrazovanju i Cjeloviti okvir djelovanja u obrazovanju za mir, ljudska prava i demokraciju usvojeni su 1995. godine. U njima su iskazani zahtjevi poput: aktivnog sudjelovanja svih čimbenika u razvoju kulture mira, prihvaćanje razlika kao društvene vrijednosti, kontinuirana i dosljedna primjena strategija poučavanja i učenja i mnogi drugi.

Što se Hrvatske tiče, prema Zakonu o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi, jedan od ciljeva te djelatnosti u hrvatskim školskim ustanovama je i obrazovanje i odgajanje u skladu s ljudskim pravima i pravima djece, osposobljavanje za življenje u multikulturnom svijetu, odgoj za poštivanje različitosti i toleranciju te za aktivno i odgovorno sudjelovanje u demokratskom razvoju društva. Odgoj za mir i nenasilje sastavnica je odgoja i obrazovanja za ljudska prava i demokratsko građanstvo te je isto tako preduvjet tolerancije i poštivanja drugog.

U Nacionalnom programu odgoja i obrazovanja za ljudska prava ističe se kako je život u demokratskom okruženju temeljni preduvjet za učenje prava, ali i odgovornosti koje mogu dovesti do mira. Drugi dio jest sustavno učenje i podučavanje o miru i za mir, ljudskim pravima i demokraciji. Programi odgoja i obrazovanja za mir i mirno rješavanje sukoba najčešće su usmjereni na poboljšanje međuljudskih odnosa, razvoj argumentiranja, pregovaranja, medijacije, dijaloga, a sve s ciljem zajedničkog rješenja u situaciji sukoba (Vlada Republike Hrvatske, 1999).

Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje iz 2011. godina kao razvojni dokument i temeljni programski obrazovni dokument, također dodiruje aspekte mirovnog odgoja i obrazovanja. Među općim odgojno-obrazovnim ciljevima, ističu se, između ostalog – poštivanje ljudskih i dječjih prava, poštivanje različitosti i tolerantnosti te aktivno i odgovorno građanstvo.

U Kurikulumu građanskog odgoja i obrazovanja, u objašnjenju ishoda prema ciljusima, privrženost pravdi i nenasilju navodi se kao jedan od važnih ishoda odgoja i obrazovanja. Naglašava se važnost povezivanja naučenog i doživljenog sa svakodnevnim životom, s naglaskom na međuljudske odnose učenika s drugima - od škole do lokalne zajednice. Kurikulum građanskog odgoja i obrazovanja pridaje važnost nenasilju, konstruktivnom rješavanju sukoba i vidi vještine nenasilnog rješavanja sukoba kao važne vještine za sve učenike, od osnovnoškolske do srednjoškolske razine.

Uočljivo je kako je odgoj i obrazovanje za mir i nenasilje dio mnogih važnih međunarodnih, europskih, pa tako i hrvatskih obrazovnih zakona, strategija i političkih odluka. Neosporna je njegova važnost za cjelovit razvoj učenika i njihovu pripremu za aktivan i tolerantan život u zajednici te za razvijanje za svakodnevni život vrijednih kompetencija.

Ivana Veldić, volonterka Foruma za slobodu odgoja i učiteljica u OŠ Matije Gupca provela je početkom 2012. istraživanje o primjeni medijacije u radu s učenicima i učenicama u 4 osnovne škole u Zagrebu. Istraživanje je obuhvatilo 111 nastavnika i stručnih suradnika, a cilj rada bio je istražiti sukobe u školi i medijaciju kao metodu rješavanja sukoba. Podaci dobiveni istraživanjem pokazali su kako se u školi *najčešće* zapažaju sukobi između učenika muškog spola, no *povremeno* su prisutni i sukobi između djevojčica te dječaka i djevojčica. **Najčešći su izvori sukoba različita mišljenja i nerazumijevanje, ruganje, vrijeđanje, zadirkivanje te loša komunikacija, odnosno nedostatak tolerancije.** Istraživanje je osim nasilnih ponašanja (*verbalne i fizičke agresije te ignoriranja*) obuhvatilo i ona prosocijalna, pozitivna ponašanja učenika (*pomažu drugima, mire ih, nastoje ih razveseliti*). Dobiveni podaci ukazuju kako se sva navedena prosocijalna i agresivna ponašanja javljaju podjednako između kategorija *povremeno* i *često*. Osim toga, prosocijalnost učenika pozitivno je povezana, a agresivnost negativno povezana s učestalosti sukoba. To znači da tamo gdje je **više prosocijalnih ponašanja, ujedno je i manje sukoba, a gdje je više agresivnih ponašanja učenika, to je sukoba više.** Prema podacima istraživanja *sukobi su svakodnevna pojava u životu škole* (i učenika i nastavnika) te se gotovo svi odgojno – obrazovni djelatnici (96.4%) često nalaze u situaciji koja iziskuje rješavanje sukoba,

pri čemu najčešće koriste metodu *razgovora s obje sukobljene strane* te je ishod sukoba najčešće *dogovor pa i poboljšanje odnosa*. Čak oko 60% sudionika smatra se *kompetentnima za rješavanja sukoba*, no s druge strane čak 30% sudionika *ne smatraju da imaju uspjeha u rješenju sukoba*, a njih 56% je *neodlučno*, tj. niti se slažu niti ne slažu s tvrdnjom da imaju uspjeha. Samo 13% sudionika uglavnom se slaže s tim da imaju uspjeha u rješavanju sukoba, a nitko se s tom tvrdnjom nije u potpunosti složio. U uzorku, otprilike je polovina ispitanika prošla obuku iz medijacije, a polovina nije, no obje se skupine smatraju podjednako *kompetentne* za rješavanja sukoba. Oni koji su prošli obuku iz medijacije, malo je češće provode od onih koji nisu (!), no zanimljiv je podatak da i oni koji nisu prošli formalnu obuku ističu da povremeno provode medijaciju. I oni koji nisu prošli formalnu obuku pak ističu da često provode „*razgovor s obje sukobljene strane*“ (što je najpopularnija metoda koju svi sudionici koriste), što je isto neka vrsta medijacije. Moglo bi se stoga zaključiti kako je zajednički i odvojeni razgovor s obje sukobljene strane najučinkovitija metoda uspostave boljeg odnosa i rješavanja sukoba, što je i osnova postupka medijacije.

O MEDIJACIJI

Svatko se može naljutiti – to je lako. Ali naljutiti se na pravu osobu, do ispravnog stupnja, u pravi trenutak, zbog ispravnog razloga i na ispravan način – to nije lako.

Aristotel

Temeljna filozofija **medijacije** – metode nenasilnog rješavanja sukoba jest njen drugačiji pogled na sukob i komunikaciju općenito. Prema načelima medijacije **sukob može biti i konstruktivan** te ne mora uvijek završiti pobjedom jedne strane i ponižavanjem druge. Iz sukoba obje strane mogu izaći kao pobjednici, a ponekad i kao prijatelji jer je osnovna svrha medijacije njena usmjerenost na odnose u budućnosti.

Kao takva, medijacija je primjenjiva na svim razinama: od vrtića, obrazovnih ustanova, preko tvrtki, javne uprave pa do sudova gdje su postupci riješeni medijacijom brži i jeftiniji. Pogledamo li istraživanja o medijaciji provedena u Velikoj Britaniji u posljednjih desetak godina vidjet ćemo kako sukobi koji su riješeni medijacijom u vrlo visokom postotku rezultiraju stabilnijim i dugoročnijim dogovorima, sam proces je jeftiniji i kraće traje, a sami sudionici izražavaju veće zadovoljstvo sudjelovanjem u medijaciji nego u bilo kojem drugom modelu rješavanja sukoba jer ovdje imaju veću kontrolu, kako nad samim procesom, tako i nad rješenjem sukoba.

Medijacija dolazi od latinske riječi *mediare* što znači podijeliti na pola, posredovati, stati između dvije osobe. Medijacija je metoda gdje strane u sukobu uz pomoć treće osobe, medijatora, dolaze do rješenja koja će biti na obostrano zadovoljstvo strana u sukobu. Ono što je iznimno bitno za medijaciju jest da je ona dobrovoljan proces, strane u sukobu same daju pristanak ili iniciraju postupak medijacije. Međutim, kako bi do takvog načina rješavanja konflikata uopće došlo, potrebno je da se strane upoznaju sa samim procesom i s tim što je uistinu medijacija. **Cilj medijacije jest da strane u sukobu pronađu rješenje koje će im omogućiti dobre odnose u budućnosti.** Medijator, kao treća nepristrana strana, ima ulogu omogućiti stranama u sukobu da se bolje razumiju, da se bolje čuju i da znaju

prepoznati kako se jedna i druga strana osjećaju, da se maknu iz pozicija u kojima su „učahureni“, da čuju potrebe druge strane te da razbiju stereotipe i predrasude koje jedni o drugima imaju, da osvijeste postoji li zajednički interes, odnosno nešto što ih veže kako bi mogli graditi buduće odnose. Medijator je osoba koja ima određene vještine, a jedna od najvažnijih je da bude dobar slušač, koristeći one tehnike koje se podrazumijevaju pod terminom **aktivno slušanje**.

Medijacija, tj. ishod medijacije nije obvezujući za sudionike koji u njoj sudjeluju u smislu da, ukoliko se zajednički dogovor ne poštuje strane u sukobu zbog toga neće trpjeti nikakve posljedice. Ipak postoje određene etičke obveze do kojih same strane u sukobu najčešće dolaze kroz sporazum. Upravo u tome je i bit medijacije: kontrola nad samim procesom koju strane u sukobu imaju omogućava im i da same donesu rješenja i dogovore se oko rješavanja problema u budućnosti. S obzirom da je velika odgovornost za budući odnos na njima samima očekuje se kako će i bez bilo kakve obvezujuće presude (kao što je to na primjer na suđenju) poštivati sporazum i eventualne posljedice njegovog kršenja.

Bitne karakteristike medijacije su da se radi o dobrovoljnom procesu, te strane u sporu same odlučuju žele li spor riješiti medijacijom. **U određenom smislu medijacija predstavlja način komunikacije koji premošćuje barijere i gradi mostove među sukobljenim stranama.** Medijator kao neutralna strana fokusira razgovor, oblikuje važne riječi i pomaže da sukobljene strane same iznađu zajedničko rješenje. Također važna karakteristika medijacije jest i njena povjerljivost, dakle sve izrečeno tijekom procesa medijacije ostaje u tajnosti.

STRUKTURA PROGRAMA „MEDIJACIJA“

Povijest programa

„Medijacija“ je tematski sastavni dio programa „Integralnog građanskog obrazovanja“ (Forumov IGO program) te je godinama bila tematska cjelina seminara *Pravo u svakodnevici*. Od 2009. godine razvija se kao zaseban program u Forumu, najprije u sklopu Phare 2006 projekta *Možemo to riješiti!*, a zatim i kao samostalan program. **Program „Medijacija“** u Forumu za slobodu odgoja pokrenut je s ciljem povećanja kompetencija nastavnika, stručnih suradnika, odgajatelja, socijalnih radnika te svih koji svakodnevno rade s djecom i mladima, kao i razvoja vještina komunikacije i rješavanja sukoba djece i mladih. Krajnji cilj programa je prevencija nasilja, prije svega među djecom i mladima te zalaganje za dijalog, toleranciju i nenasilje.

Osnovni trening medijacije u svom sadašnjem obliku nastaje 2009., a Napredni program 2010. godine. Godine 2011. nastaje i jednodnevni seminar *Vršnjačke medijacije*.

Uz izdanje brojnih publikacija, nastaju i specifični oblici programa: za međunarodne programe (poput *Youth in action* usavršavanja), za sustav socijalne skrbi, za djecu i mlade.

Ciljevi programa

Ciljevi programa „Medijacija“ u Forumu za slobodu odgoja jesu povećanje kompetencija nastavnika, stručnih suradnika, odgajatelja, socijalnih radnika te svih koji svakodnevno rade s djecom i mladima, kao i razvoja vještina komunikacije i rješavanja sukoba djece i mladih. **Krajnji cilj programa je prevencija nasilja, prije svega među djecom i mladima te zalaganje za dijalog, toleranciju i nenasilje.**

Ovi se ciljevi ostvaruju kroz 5 velikih programskih cjelina, tj. aktivnosti:

- **Medijacijski centar.** Savjetovalište u kojem pomoć mogu potražiti (putem telefona, *e-maila* ili osobno) svi kojima je potreban konkretan savjet ili intervencija vezana za sukobe – u obliku **postupka medijacije, radionica, timske medijacije** ili **individualnih konzultacija** (podršku mogu zatražiti pojedinci, parovi, suradnici, timovi, razredi, organizacije, medijatori). Također se u Medijacijskom centru održavaju **supervizije**, kao i sastanci medijatora. Smješten je na adresi Kralja Držislava 12, u sklopu Foruma za slobodu odgoja. Kontakt: medijacija@fso.hr ili 099 7059 677.
- **Edukacijski program.** Sastoji se od **Osnovnog treninga, Naprednog programa** te seminara iz **Vršnjačke medijacije**, kroz koje se sudionici osposobljavaju za samostalno i kompetentno upravljanje sukobima te dobivaju **Potvrde supotpisane od Foruma i Agencije za odgoj i obrazovanje**. Kontinuirano se radi na povezivanju, umrežavanju i dodatnoj edukaciji postojeće mreže medijatora. Uz spomenute programe, intenzivno se razvijaju obrazovni programi iz medijacije i nenasilne komunikacije za mlade, za adolescente, radionice za djecu svih uzrasta te posebno skrojeni programi na zahtjev pojedinih organizacija.
- **Istraživačka djelatnost.** Uključuje evaluaciju programa, istraživanje učestalosti i vrste sukoba koji prevladavaju, ali i istraživanje potreba stručnjaka vezano uz sukobe te učinkovitosti cijelog programa medijacije.
- **Izdavačka djelatnost.** Odnosi se na izdavanje tiskanih i *on-line* izdanja priručnika, zbirki nastavnih priprema, brošura i plakata o medijaciji koji pomažu djeci, mladima te stručnjacima u upoznavanju s medijacijom i pospješuju njihove kompetencije.
- **Podizanje javne svijesti** o važnosti medijacije i nenasilnog rješavanja sukoba, a uključuje informiranje stručne i šire javnosti o aktualnim projektima, izradu medijskih objava, organiziranje javnih događanja, nagradnih natječaja, javno zagovaranje te organizaciju i sudjelovanje u radu relevantnih okruglih stolova, tribina i konferencija.

POSTIGNUĆA PROGRAMA „MEDIJACIJA“

Program „Medijacija“ u Forumu za slobodu odgoja slavi 2014. godine šestu godinu svog postojanja. No, još od 1995. prisutan je kao obrazovna cjelina u sklopu programa „Pravo u svakodnevicu“, sada „Integralno građansko obrazovanje“.

Od početka 2009. godine kad je s provedbom krenuo projekt *Možemo to riješiti*, program dobiva zamah svog razvoja i Forum otvara tri Medijacijska centra: u Zagrebu, Rijeci i Velikoj Gorici. Projekt je bio podržan u sklopu Phare 2006 programa Europske unije i uspio se održati i prestankom potpore – pronalaženjem novih donatora, održavanjem partnerstava te zahvaljujući sve većoj prepoznatljivosti programa među stručnjacima koji rade s djecom i mladima.

Kroz razvoj Programa, unaprijeđeni su programi obuke iz medijacije – Osnovni i Napredni, koje godišnje polazi preko 300 sudionica i sudionika te je izdan priručnik o medijaciji koji pomaže polaznicima obuke u njihovom daljnjem radu i primjeni medijacije u radu s djecom i mladima. Povratne informacije polaznika iznimno su pozitivne i potiču nas da nastavimo razvijati obrazovni program medijacije.

Stvorena je **Mreža školskih medijatora** koji aktivno primjenjuju medijaciju kroz nastavne i izvannastavne aktivnosti te je uvrštavaju u školske kurikulume.

Razvijen je i program **Vršnjačke medijacije**, kroz seminarski sadržaj, zbirku nastavnih priprema, ali i kroz primjere dobre prakse u brojnim školama u kojima su učenice i učenici pokrenuli klubove malih medijatora. U sklopu projekta podržanog od Američkog veleposlanstva u Hrvatskoj te Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta 2011. godine pokrenut je eksperimentalni program implementacije medijacije u 13 odgojno-obrazovnih ustanova u Hrvatskoj.

U suradnji s lokalnim upravama, Medijacijski centri obilježavaju svake godine Dan tolerancije 16. studenog, koji uključuje stotine djece i nastavnika u promišljanje o toleranciji i nenasilju. Samo u 2013. godini na natječaj „Oboji svijet“ prijavilo se više od 450 djece i mladih iz osnovnih i srednjih škola u Hrvatskoj koji

su kroz svoje literarne, likovne i video uratke promovirali nenasilno rješavanje sukoba i mirovno obrazovanje.

Od 2011. godine uspostavljena je i suradnja s Centrima za socijalnu skrb te drugim ustanovama socijalne zaštite djece i mladih gdje smo kroz edukacije djelatnika (primarno socijalnih radnika) doprinikli ciljevima predviđenima i u novom Obiteljskom zakonu koji tek treba stupiti na snagu.

2013. godine Forum za slobodu odgoja akreditiran je kao ustanova za mirenje od Ministarstva pravosuđa što je još jedan oblik prepoznatljivosti ovog programa. Dobitnici smo i priznanja Hrvatske udruge za mirenje za promociju medijacije u Hrvatskoj.

PRIMJERI DOBRE PRAKSE – IMPLEMENTACIJA MEDIJACIJE U ŠKOLI

Cilj uvođenja medijacije u škole je prijenos znanja i vještina na djecu i mlade, njihovo aktivno sudjelovanje te prevencija nasilja. U tom procesu Forum za slobodu odgoja nastoji nastavnicima i stručnim suradnicima pomoći ne samo edukacijom (Osnovni i Napredni program te Vršnjačka medijacija), već i kompletom publikacija koje olakšavaju primjenu u razredima (Udžbenik *Možemo to riješiti!*²⁵, Zbirka nastavnih priprema medijacije, Radni listići, Zbirka priprema na temu tolerancije, plakati i brošure i sl.)

Primjeri

Medijacija je u **Ekonomskoj, trgovačkoj i ugostiteljskoj školi Samobor (ETUŠ)** zaživjela na niz načina: uvrštena je u školski kurikulum te se obrađuje s 1., 3. i 4. razredima. Škola obilježava Dan tolerancije svake godine radionicama na temu medijacije, ali i sudjelovanjem na kreativnom nagradnom natječaju

²⁵ Ibišević Muminović, J., Pijaca, E. (2009) *Možemo to riješiti. Medijacijom prema kulturi demokratske komunikacije i rješavanja sukoba*. Zagreb: Forum za slobodu odgoja.

„Oboji svijet!“. Nastavnici se potiču na seminare medijacije te na promoviranje nenasilne komunikacije.

Na vrlo zanimljiv i kreativan način medijacija se u **OŠ bana Josipa Jelačića** iz Zaprešića uči kroz nastavu književnosti te likovne kulture. Učiteljica je kao polazište odabrala književno djelo *Vlak u snijegu*. Učenici su učili o komunikaciji i rješavanju sukoba kroz literarnu priču i likove, a zatim nastavili rad putem likovnog izražavanja.

Desetak učenika u SŠ bana Josipa Jelačića u Zaprešiću, okupljenih u Grupi medijatora sastaje se i kroz radionice i otvorene razgovore zajedno sa svojom voditeljicom prolaze kroz korake medijacije te razvijaju komunikacijske vještine. Korištenjem primjera iz svakodnevice vježbaju proces medijacije.

Nastojeći „graditi mostove“ u **OŠ dr. Vinka Žganca** u Zagrebu, pokrenut je projekt rješavanja sukoba učenika romske i hrvatske zajednice. Putem grupnih diskusija učenika, dogovaranja razrednih pravila učenici su osmislili aktivnosti kojima bi stvorili koheziju i umanjili međusobne razlike. Jedna od aktivnosti je učenje osnova romskog jezika u razredu. U učenju romskog jezika „učitelji“ i pomagači bila su upravo romska djeca te je ova aktivnost postigla veliki uspjeh.

U 3. i 4. razredima u **OŠ Rugvica** osnovana je skupina Mali medijatori, u koju je uključen dio učenika koji se osnažuju da postanu vršnjački medijatori te šire znanja iz medijacije među svim učenicima škole. Medijacija se također primjenjuje u direktnom pedagoškom radu kao savjetodavna metoda, a radionica iz medijacije provedena je u svim razrednim odjelima. Posebno zgodan primjer korištenja suvremenih tehnologija u obradi teme medijacije jest rad s učenicima na kreiranju njihovih osobnih plakata o medijaciji, putem alata Glogster.

U **OŠ Luka** medijacija je zaživjela prije niz godina, kada je pripremljen nastavni plan za 35 školskih sati iz medijacije za 4. razrede. Od tada, medijacija je sastavni dio škole te se primjenjuje kao dio školskog kurikulumuma za 1. i 4. razrede (kroz program Mali medijatori i Mladi medijatori) i u konkretnim slučajevima sukoba. Također škola sudjeluje u natječaju „Oboji svijet!“ svake godine, a radovi učenika su bili i nagrađivani.

U **SŠ Jastrebarsko** formirana je grupa medijatora čiji su članovi učenici koji su završili osnovni seminar medijacije u sklopu projekta Foruma za slobodu odgoja *Slušaj, pričaj, volontiraj!*. Medijatori osmišljavaju i provode radionice u svim razredima te razvijaju ideje s ciljem promoviranja mira, tolerancije i nenasilja.

U **OŠ Nikole Hribara** u Velikoj Gorici medijacija je postala sastavni dio rješavanja sukoba među učenicima. Također, škola tradicionalno sudjeluje u natječaju „Oboji svijet!“, a izdvajamo njihov školski projekt: Dan narukvica *Toleriram*, kada su učenici dijelili narukvice, a svatko je mogao upisati što danas tolerira!

U **OŠ Žitnjak** u Zagrebu dio se učenika osposobljava da postanu školski medijatori, a škola također na kreativne načine upoznaje učenike i djelatnike s medijacijom, primjerice putem predstava, poput *Gdje su nestale lijepe riječi?*.

Učenica **SŠ bana Josipa Jelačića iz Zaprešića** opisuje grupu medijatora²⁶:

„Inače smo jedna mala grupa od desetak učenika i sastajemo se svaka dva tjedna u školi. Ne grizemo, ne tučemo se međusobno, ne vičemo, već **nastojimo saslušati jedni druge, zalagati se za toleranciju, dijalog i nenasilje**. Ove radionice nisu kao na školskom satu, ovdje je sve puno slobodnije i ne postoje kriva mišljenja, dapače svačije mišljenje se uvažava kako bismo pridonijeli poboljšanju metoda u medijaciji. Također, moram spomenuti da **medijacija ne pomaže samo sukobljenim stranama, već i samom medijatoru jer on tako nauči kontrolirati svoje osjećaje, okidače, pa na kraju i samoga sebe**. Svi mi imamo svoje probleme, no ovdje svatko ima pravo reći što misli i kroz razgovor se uopće ne primjećuje razlika između nas srednjoškolaca i naših profesoric. Ako se osvrnete malo oko sebe, bilo u obitelji bilo u društvu svojih najbližih, primijetiti ćete da uvijek negdje postoji sukob, a da je ponekad u pitanju mala sitnica. Tu vam **medijacija može pomoći da lakše riješite problem, a da obje strane budu zadovoljne**. Tko je zainteresiran, uvijek nam se može pridružiti.“

²⁶ Prgić, D. Medijacija. (Online). Dostupno na: <http://www.ss-ban-jjelacic-zapresic.skole.hr/index.php?doc=news&docid=254> (18. kolovoza 2014.)

Osim programa „Medijacija“, Forum za slobodu odgoja kroz različite projekte s raznovrsnim dionicima radi na kreiranju pozitivnih promjena i promicanju društvenih vrijednosti poput tolerancije, mira, dijaloga, socijalne osjetljivosti, kreativnosti i inicijative, te promicanju volonterizma.

PRIMJERI PROJEKTA KOJI SE PROVODE:

- „Oboji svijet šarenim bojama tolerancije“ - <http://www.fso.hr/projekti-u-tijeku/tolerancija>
- „Pokreni promjenu! – volontiranje mladih za izgradnju kulture mira!“ - <http://www.fso.hr/projekti-u-tijeku/your-way>
- „Mladi medijatori – razvijanje prezentacijskih i komunikacijskih vještina te aktivnosti mladih“
- „Slušaj, pričaj, volontiraj!“
- „Mladi i aktivni – nenasilna komunikacija u izgradnji mira“

PREPORUČENA LITERATURA

- Glasser, W. (2000) *Teorija izbora: nova psihologija osobne slobode*. Zagreb: Alinea.
- Harris, T. A. (1998) *Ja sam OK – ti si OK*. Zagreb: V.B.Z.
- Ibišević-Muminović, Pijaca, E. (2009) *Možemo to riješiti: Medijacijom prema kulturi demokratske komunikacije i rješavanja sukoba*. Zagreb: Forum za slobodu odgoja.
- Johnson, D. W., & Johnson, R. (1995) *Reducing School Violence Through Conflict Resolution*. Alexandria, Virginia: Association for Supervision & Curriculum Development.

- Karlović, A. i sur (2014) *Od srca do srca: Komunikacijska modeli kao alat u medijaciji*. Zagreb: Forum za slobodu odgoja.
- Moore, C.W. (1986) *The mediation process : practical strategies for resolving conflict*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- Peurača, B. i Teršelić, V. (2004) *Medijacija: posredovanje u sukobima za uporne*. Osijek: Centar za mir, nenasilje i ljudska prava.
- Poljak, N., Šehić-Relić, L. (2006) *Sukob@org – Upravljanje sukobima u organizaciji*. Osijek: Centar za mir, nenasilje i ljudska prava.
- Rosenberg, M.B. (2009) *Nenasilna komunikacija – Jezik života*. Osijek: Centar za mir, nenasilje i ljudska prava.
- Schulz von Thun, F. (2001) *Kako međusobno razgovaramo – smetnje i razjašnjenja. Opća psihologija komunikacije*. Zagreb: Erudita.
- Stitt, A. (2004) *Mediation: A Practical Guide*. London: Cavendish Publishing.
- Shapiro, D. (1998) *Sukob i komunikacija: Vodič kroz labirint upravljanja sukobom*. Zagreb: Otvoreno društvo.
- Thomas, K., Kilmann R. (1974) *Thomas-Kilmann Conflict Mode Instrument*. Tuxedo, NY: XICOM.
- Vidović, S., Radovanović, M. (2004) *Spremno u sukobe-recepti za bolje bavljenje sobom i drugima*. Beograd: Omnibus.

Preporuke vezane za korištenje medijacije u kontekstu rada na prevenciji vršnjačkog nasilja

Forum za slobodu odgoja proveo je istraživanje među odgojno-obrazovnim djelatnicima koji provode medijaciju. Njih 53.7% smatra kako im je medijacija bila uspješna u 75% provedenih situacija, 19% njih to smatra za 50% situacija, a 7% njih smatra da im je medijacija bila uspješna u 100% situacija. Neke od preporuka proizašlih iz istraživanja su:

- Sveobuhvatna edukacija i obuka što većeg broja odgojno-obrazovnih djelatnika o medijaciji i metodama rješavanja sukoba;
- Edukacija budućih generacija odgojno – obrazovnih djelatnika, tj. studenata već tijekom njihovog procesa obrazovanja;
- Edukacija učenika, ali i roditelja o nenasilnom rješavanju sukoba;
- Razvoj i izrada školskih kurikuluma temeljenih na potrebama učenika i šire lokalne zajednice, a vezano uz prevenciju vršnjačkog nasilja.

Krajem 2012. provedeno je u Zagrebu istraživanje o rješavanju sukoba i medijaciji na 214 stručnjaka u sustavu socijalne zaštite (Centar za socijalnu skrb Zagreb, Centar za odgoj i obrazovanje Dubrava, Dječji dom Zagreb). Pokazalo se da je vrlo mali udio stručnjaka u sustavu socijalne zaštite educiran iz medijacije (10% prošlo je osnovnu, a 2.5% i naprednu obuku), a onih koji je „povremeno“ i „često“ koriste je čak 40% - što znači da stručnjaci koriste metodu koju smatraju sličnom medijaciji, sukladno postojećem znanju i iskustvu. Možda najzanimljiviji nalaz bio je da je primjena medijacije povezana s osjećajem uspješnosti u rješavanju sukoba. Najčešći oblici sukoba s kojima se stručnjaci u sustavu socijalne zaštite suočavaju su sukobi u obitelji, razvod i skrbništvo (naročito u centrima za socijalnu skrb). Glavna preporuka proizašla iz istraživanja i suradnje:

- **Edukacija o alternativnim načinima rješavanja sukoba i medijaciji svih stručnjaka u sustavu socijalne zaštite uz redovite supervizije.**

2009/05/08 11

Prevenција zlostavljanja djece i mladih primjenom CAP programa

GORANA HITREC
Udruga roditelja Korak po korak
WEB: www.udrugaroditeljajpk.hr

Devedesetih godina prošlog stoljeća i u Hrvatskoj se, zahvaljujući djelovanju brojnih stručnjaka, osobito prof. dr. Dubravke Kocijan Hercigonja i prof. dr. Gordane Buljan Flander, zlostavljanje i zanemarivanje djece prepoznaje i priznaje kao prvorazredno javno pitanje i problem. U Udruzi roditelja Korak po korak prepoznali smo potrebu da se pokrene neki preventivni program, osobito zato jer su nas i naši suradnici iz vrtića i osnovnih škola upozoravali na situacije u kojima im nedostaje znanja i sigurnosti oko toga kako reagirati kada je u pitanju zlostavljanje djece. **Zlostavljanje oduzima djeci kapacitet za radost i igru, uzrokuje teškoće u koncentraciji i učenju, kao i brojne druge stresne reakcije koje im otežavaju normalan razvoj i obrazovanje.**

Udruga je 1999. razvila projekt „Prevenција zlostavljanja djece kroz školski sustav i lokalnu zajednicu” kojim je potaknula uvođenje u Hrvatsku CAP programa s ciljem da se nastavnici i drugi djelatnici škole, roditelji i djeca pripreme za učinkovitiju prevenciju različitih oblika zlostavljanja djece. Projekt je realiziran u suradnji s Ministarstvom prosvjete i športa i Zavodom za unapređenje školstva.

Na izbor CAP programa motivirala nas je činjenica da devedesetih godina nismo imali niti jedan sličan program univerzalne prevencije zlostavljanja djece. Kako je razvijanje jednog takvog programa vremenski i financijski zahtijevan posao, činilo se racionalnim i ekonomičnim prihvatiti jedan priznat i dobro provjeren program kakva je CAP. Uspostavljena je suradnja s Međunarodnim centrom za prevenciju napada (International Center for Assault Prevention – ICAP) iz SAD-a, pa je krajem 1999. organizirana prva edukacija za CAP pomagače, a tijekom 2000. program pilotiran s učenicima 2. razreda u 13 osnovnih škola diljem Hrvatske.

Znanstvenu evaluaciju, koja je obuhvaćala evaluaciju resursa, procesa i posljedica, proveo je Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Evaluacija resursa potvrdila je da CAP ima osigurane sve potrebne resurse za kvalitetnu provedbu, dok je procesna evaluacija pokazala da su i odrasli sudionici (roditelji i osoblje škola) i djeca dali vrlo visoke ocjene, kako aktivnostima u kojima su sudjelovali, tako i profesionalnosti CAP tima.

Evaluacija posljedica programa, provedena nekoliko mjeseci kasnije, utvrdila je da je CAP imao važne kratkoročne učinke: **potaknuo je komunikaciju djece s vršnjacima, roditeljima i učiteljima o temi zlostavljanja, roditelji, učitelji i ravnatelji procijenili su da su djeca uspješno usvojila strategije, a djeca su nova znanja smatrala korisnima i uspješno ih koristila u velikom broju slučajeva.** U zaključku znanstvene evaluacije CAP je preporučen za širu primjenu u osnovnim školama kao jedan od kontinuiranih programa primarne prevencije. Nakon toga, od 2000. program se počeo širiti u osnovnim školama i vrtićima, a od nedavno ulazi i u centre za odgoj i obrazovanje djece s teškoćama u razvoju i u srednje škole.

ŠTO JE CAP PROGRAM?

'CAP' (čit. *kap*, akronim od **C**hild **A**ssault **P**revention) je zaštićeno ime jednog od najkvalitetnijih i najobuhvatnijih programa primarne prevencije zlostavljanja djece u svijetu. Nastao je u SAD-u 1978. godine kad su se roditelji i nastavnici jedne osnovne škole u Columbusu, Ohio, obratili za pomoć lokalnoj udruzi Žene protiv silovanja jer je tragični događaj silovanja jedne djevojčice, učenice 2. razreda, izazvao kod ostalih učenika, ali i mnogih odraslih, brojne stresne reakcije s kojima se nisu znali nositi. Udruga je osmislila program koji je bio izuzetno dobro prihvaćen, a promjene koje su unošene tijekom godina uglavnom su bile rezultat dječjih sugestija. Program se proširio i na nove škole. 1985. osnovan je Međunarodni centar za prevenciju napada (International Center for Assault Prevention – ICAP²⁷) sa sjedištem u Sewell-u, New Jersey, SAD. Iz originalnog kurikulumu namijenjenog mlađoj školskoj djeci (tzv. Osnovni CAP) ovaj Centar razvio je još nekoliko kurikulumu namijenjenih različitim dobnim skupinama i potrebama djece. Program se provodi u mnogim državama SAD-a, ali i svijeta, a

²⁷ <http://www.internationalcap.org> [8.8.2014.]

od 1999. priključila im se i Hrvatska. Udruga roditelja Korak po korak dobila je 2008. godine status Regionalnog trening centra ICAP-a.

Putem razvijene mreže educiranih CAP pomagača, koju čine većinom djelatnici škola i vrtića, ali i studenti, Udruga provodi diljem Hrvatske sljedeće varijante CAP programa:

- Predškolski CAP za djecu dobi 6-7 godina;
- Osnovni CAP za djecu rane školske dobi;
- TeenCAP za adolescente;
- CAP za djecu s teškoćama u razvoju.

CAP-OV PRISTUP PREVENCIJI ZLOSTAVLJANJA DJECE

Specifična priroda djece čini ih osobito ranjivima na sve vrste zlostavljanja. Djeca su bespomoćna i ovisna o odraslima, nedostaju im informacije o mogućim opasnostima i o tome što mogu učiniti da se zaštite. Pored toga, izolirana su i od izvora podrške i pomoći u zajednici. Tradicionalne strategije prevencije oslanjale su se na uvjerenje kako će sudsko kažnjavanje počinitelja i upozoravanje (čak i zastrašivanje) djece kako izbjegavati opasne ljude i situacije smanjiti njihovu ranjivost na zlostavljanje. Iako potrebne, one ne čine djecu sigurnijom i manje ranjivom. Tako ih, primjerice, ne štite od zlostavljača koje poznaju, a djecu najčešće zlostavljaju upravo njima poznate osobe.

CAP-ov pristup prevenciji može se opisati kao „**edukacija o prevenciji**”. Edukacijom djece o prevenciji zlostavljanja smanjuje se njihova ranjivost kroz davanje razvojno primjerenih informacija, poticanje i osnaživanje na korištenje različitih opcija i upućivanje da traže podršku od vršnjaka i odraslih kojima vjeruju kako bi smanjili svoju izoliranost. Istovremeno se educiraju i djeci važni odrasli, njihovi roditelji i učitelji, kako bi im mogli pružiti kvalitetnu podršku i zaštitu.

CAP se temelji na **filozofiji ojačavanja i osposobljavanja: polazi od uvjerenja da svi ljudi, pa tako i djeca, imaju pravo na informacije, vještine i strategije kojima stječu kontrolu nad svojim životima**. Njegova osnovna obilježja su:

- Kao polazište za razumijevanje što je zlostavljanje koristi osnovna ljudska prava i definira ga kao povredu prava da budemo sigurni, jaki i slobodni. Ta prava pripadaju kako odraslima, tako i djeci;
- Nudi sveobuhvatan pristup prevenciji u zajednici, što znači da u njemu sudjeluju kako djeca, tako i odrasli. Obuhvaća rad sa cjelokupnim osobljem vrtića / škole, rad s roditeljima i rad s djecom;
- Sadržaji programa namijenjeni djeci razvojno su primjereni i provjereni kroz praksu i istraživanja;
- Upoznaje djecu sa sustavom podrške u zajednici;
- Upućuje djecu u korisne i primjenjive vještine i učvršćuje njihovo povjerenje u vlastite sposobnosti rješavanja problema, čak i u kriznim situacijama.

IZVEDBA CAP PROGRAMA

Polazeći od uvjerenja da sva djeca imaju pravo na informacije, vještine i strategije kojima će steći veću sigurnost i kontrolu nad svojim životima te da svi važni odrasli u njihovom životu imaju pravo i dužnost na informacije, vještine i strategije koje će im pomoći da djecu na pravi način podržavaju i štite, CAP program sadrži aktivnosti za obučavanje djece, ali i obučavanje odraslih. U svim varijantama programa prisutne su sljedeće 3 aktivnosti:

1. predavanje za zaposlenike vrtića / škola;
2. predavanje za roditelje;
3. radionice za djecu.

OBUČAVANJE ODRASLIH

Obučavanje odraslih uvijek prethodi obučavanju djece. Osoblje vrtića/škole i roditelji upoznaju se s preventivskim i osnažujućim strategijama koje će djeca učiti na svojim radionicama i kako najučinkovitije te strategije podržati u vrtiću/školi, kod kuće i u zajednici.

Predavanje za osoblje vrtića/škole namijenjeno je svim zaposlenicima jer svi trebaju biti temeljito upoznati s problemom zlostavljanja djece i kako djeci pomoći da sačuvaju svoju sigurnost. Predavanje uključuje prikaz problema i aktualne statistike o zlostavljanju, pitanje o tome tko i zašto zlostavlja djecu, simptome koji se najčešće vide kod zlostavljane djece, prikaz vještina komunikacije s djecom koja su možda zlostavljana, osvrt na zakonske odredbe u pogledu prijavljivanja zlostavljanja i zanemarivanja djece te detaljno objašnjenje radionice

za djecu. Odgajatelje i nastavnike se upućuje na važnost ponavljanja strategija naučenih na radionicama.

Predavanje za roditelje uključuje slične informacije kao i za osoblje: prikazuje statističke podatke i neke najčešće mitove o zlostavljanju, daje znakove koji mogu ukazivati na zlostavljanje, upoznaje sa zakonskim odredbama oko prijavljivanja zlostavljanja. Posebno se naglašava važnost komunikacije s djecom, o čemu roditelji dobivaju i brošure. Također se detaljno upoznaju sa sadržajem radionice za djecu i izvorima pomoći u zajednici u slučaju potrebe.

OBUČAVANJE DJECE

Obučavanju djece naglasak je na sljedećim osnažujućim vještinama:

1. zalaganje za sebe;
2. podrška vršnjaka;
3. učinkovito komuniciranje i traženje pomoći (reći odrasloj osobi od povjerenja).

Radionice za djecu bave se situacijama u kojima su povrijeđena dječja osobna prava, usredotočujući se na napad vršnjaka, napad nepoznate odrasle osobe (pokušaj odvlačenja, otmice) i napad poznate odrasle osobe.

Kroz vođenu grupnu raspravu, igranje uloga ili scenarije, djeca uče strategije kojima će se zaštititi i ostati sigurni, jaki i slobodni.

U svim varijantama CAP programa polazi se od stava da napad predstavlja kršenje, ugrožavanje osnovnih ljudskih prava i da svi ljudi i sva djeca imaju pravo biti sigurni, jaki i slobodni.

RADIONICE ZA DJECU PREDŠKOLSKE I MLAĐE ŠKOLSKE DOBI

Cilj je poučiti djecu njihovim osnovnim pravima, informirati ih o tome kako prepoznati vršnjake i odrasle koji ih mogu ugroziti, podržati ih u tome da takve odrasle osobe nisu dužni slušati niti poštovati, te što trebaju učiniti kad se osjećaju nesigurnima.

Radionice za djecu provode tri posebno educirane osobe – CAP pomagači.

Radionice za djecu predškolske dobi (**Predškolski CAP**) održavaju se kroz 3 uzastopna dana u trajanju oko pola sata. Sadržaj radionica razvojni je primjeren, koriste se fotografije, igrokazi i posebno strukturiran razgovor, kako bi se djecu poučilo pitanjima osobne sigurnosti.

Radionica za djecu mlađe školske dobi (**Osnovni CAP**) održava se jednokratno i traje oko 1 sat.

Nakon uvodnog razgovora o osnovnim pravima svakog djeteta da bude sigurno, jako i slobodno, slijede 3 igrokaza koja predstavljaju 3 najčešća iskustva napada s kojima se djeca susreću:

- dijete protiv djeteta (nasilništvo);
- odrasli neznanac protiv djeteta;
- poznati odrasli protiv djeteta.

Igrokazi se koriste za stvaranje situacije u kojoj djeca kroz razgovor dolaze do uspješnih preventivskih strategija.

Svaki igrokaz igra se dva puta: prvi put jedan od CAP pomagača predstavlja dijete kojem nedostaju vještine za prevenciju napada. Slijedi vođena grupna rasprava u kojoj se s djecom razmatraju mogućnosti koje ima potencijalna žrtva. To uključuje: zalaganje za sebe, traženje podrške vršnjaka i odraslih, samoobranu te razgovor s odraslom osobom od povjerenja.

Igrokaz se potom ponavlja, ali ovaj put s **vještinama koje su djeca upravo naučila, u obliku “priča o uspjehu”**. Djeci se sada pruža mogućnost sudjelovati u ulogama podržavajućih vršnjaka kako bi vježbala nova ponašanja.

Na kraju radionice uključuje se odgajateljica, odnosno učiteljica koja, igrajući samu sebe kao podržavajuću odraslu osobu koja odgovara na dječji poziv u pomoć, pruža djeci mogućnost vizualiziranja onoga što bi se dogodilo kada bi s nekim stvarno trebali razgovarati o problemu. To daje djeci jasnu poruku da odrasli brinu o njima i spremni su im pružiti pomoć i podršku.

Poslije radionice djeca mogu individualno razgovarati s CAP pomagačima. U takvim razgovorima naglasak je na učvršćivanju vještina naučenih tijekom radionice i jačanju uvjerenja da je njihovo pravo da budu *sigurni, jaki i slobodni*.

Djeca na radionici uče da:

- jasno i glasno kažu **ne** onome tko ih pokušava ugroziti;
- u opasnosti **pobjegnu** na najbliže sigurno mjesto;
- **viču** što glasnije mogu i ne prestaju dok nisu sigurni;
- **traže pomoć odraslih** u koje imaju povjerenja kad se osjećaju nesigurno, zaplašeno, uznemireno nečijim ponašanjem **i da to nije tužakanje**;
- traže **pomoć vršnjaka**;
- budu uvijek na **sigurnoj udaljenosti** kada razgovaraju s nepoznatim osobama;
- nikad **ne prihvaćaju poklone, obećanja, ponude** za uslugu koja zahtijeva od njih ulazak u auto ili stan nepoznate osobe;
- jasno **razlikuju dobre i loše tajne**;
- ako ih neznanac uhvati pokušaju ga zbuniti **udaranjem u osjetljive dijelove tijela** (prepone, potkoljenica, gornji dio stopala), maknuti mu ruku s ustiju **snažnim povlačenjem za mali prst** u suprotnom pravcu;
- **ne idu sami** u potragu za neznancem već da nastoje što bolje zapamtiti kako je izgledao i o tome obavijestiti odrasle;

- ako ih poznata odrasla osoba plaši i zbunjuje svojim zahtjevima, osobito ako traži da to ostane „naša mala tajna“, **nikako o tome šutjeti** već reći odraslima kojima vjeruju i govoriti im o tome sve dok to ne počnu shvaćati ozbiljno.

RADIONICE ZA ADOLESCENTE

U TeenCAP programu radionice za učenike adolescentne dobi provode se kroz 3 uzastopna dana. U radionicama se predstavljaju neke opće situacije zlostavljanja putem kratkih scenarija o kojima se onda vodi grupna rasprava.

Prvog dana dvoje CAP pomagača, žena i muškarac (poželjno), susreću se s cijelim razredom radi rasprave o osobnim sigurnosnim pravima, najčešćim vrstama zlostavljanja adolescenata te strategijama za postupanje u opasnim situacijama.

Drugog i trećeg dana učenici i učenice imaju odvojene radionice. Odvajanje po spolu omogućuje smireniju interakciju i iskreniju raspravu kad se počne govoriti o socijalnim i seksualnim stereotipima te seksualnom zlostavljanju od strane odraslih i vršnjaka.

U radionicama drugog dana osporavaju se neka kulturalno podržana vjerovanja glede fizičke i seksualne agresivnosti.

U odvojenim radionicama, učenici i učenice se usredotočuju na alternative vršnjačkoj agresivnosti, raspravljajući o njoj s pozicija žrtve i zlostavljača. Raspravlja se o seksualnom uznemiravanju i naglašava razlika između njega i koketiranja. Uče se samozaštitne strategije, uključujući asertivni način hoda, CAP-ov vrisak i obrambeni pokreti.

Trećeg dana u radionicama se raspravlja o seksualnom zlostavljanju od strane odraslih i vršnjaka.

Kroz raspravu scenarija napada od strane rođaka i napada od strane vršnjaka koji je poznanik, učenice se poučavaju vještinama sprečavanja seksualnog napada.

Dječaci raspravljaju scenarije napada od strane poznate odrasle osobe i vršnjaka koji im je poznat. Raspravlja se o homofobiji, kao i o silovanju od strane poznate osobe, i upoznaje s vještinama sprečavanja seksualnog napada.

Nakon svake od radionica učenici mogu, ako to žele, u posebno rezerviranom vremenu i prostoru razgovarati s voditeljima o sadržajima koje su čuli ili o svojim problemima.

RADIONICE ZA DJECU I MLADE S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU

Radionice su prvenstveno namijenjene učenicima s intelektualnim teškoćama, no CAP timovi prilagođavaju radionice i učenicima s drugim teškoćama u razvoju. Ovo je osobit doprinos CAP pomagača iz Hrvatske, jer u okviru ICAP-a nije zabilježen ovakav pokušaj prilagođavanja sadržaja radionica specifičnim teškoćama u razvoju.

Radionice za učenike s intelektualnim teškoćama provode se tijekom 5 dana, pristup je prilagođen njihovim specifičnim potrebama. CAP tim najuže surađuje s razrednim učiteljem/učiteljicom u poučavanju djece poimanju tijela, prepoznavanju prava koja se odnose na tijelo i razvijajući samopouzdanje i neovisnost. Prvi i peti dan s djecom radi razredni učitelj/učiteljica, a drugi, treći i četvrti dan CAP tim.

UČINCI CAP PROGRAMA

Glavni ciljevi u borbi protiv zlostavljanja i zanemarivanja djece, koje je i CAP od samih svojih početaka 1978. godine prihvatio, su:

- naučiti djecu da prepoznaju potencijalno opasne i uvredljive situacije;
- pružiti strategije koje mogu pomoći djeci kada se nađu u takvim situacijama;
- ohrabriti djecu da razotkriju zlostavljanje ako se ono dogodilo u prošlosti ili ako se još uvijek događa;
- poučiti roditelje i nastavnike o zlostavljanju i zanemarivanju kako bi bili spremni suočiti se s takvim problemima i adekvatno reagirati.

Brojna istraživanja zadnjih 30-tak godina bave se ovim ciljevima ispitujući učinkovitost CAP-a i sličnih preventivnih programa. Navest ćemo ovdje samo neke od njih.

Binder i McNeil (1987) našli su da 5-12 godišnja djeca postižu bolji uspjeh u poznavanju preventivskih strategija nakon sudjelovanja u CAP radionici i nisu našli nikakvo povećanje anksioznosti ili negativne efekte, što je bila bojazan dijela roditelja i učitelja. Hebert, Lavoie i Parent (2001) utvrdile su da 95% djece i roditelja vidi korist od pohađanja CAP radionica te da je 2/3 roditelja izvijestilo da su njihova djeca potakla kod kuće razgovor o sadržaju radionice i preventivskim konceptima koje su usvojili. Hebert, Lavoie, Piche i Poitras (2001) evaluirale su učinke CAP programa u Kanadi i utvrdile da djeca koja su ga prošla pokazuju više preventivskog znanja i vještina od onih koja nisu bila uključena u program. Stećenno znanje bilo je sačuvano i nakon 2 mjeseca, dok su se vještine smanjile. Premda smanjene, bile su još uvijek veće nego prije programa. Reisser i Borys (2005) analizirale su ankete preko 3.400 školskih ravnatelja i nadzornika i 25.000 učitelja i svi su oni dosljedno ocjenjivali CAP program vrlo pozitivnim ocjenama.

Finkelhor (2007) je, potaknut nekim pokušajima dokazivanja kako ovi programi nemaju nikakvog stvarnog učinka na sprečavanje seksualnog zlostavljanja djece, te tvrdnjama da nisu primjereni dječjem emocionalnom, kognitivnom,

neurobiološkom i moralnom razvoju, analizirao brojna istraživanja kao i dostupne meta-analize, zaključivši kako ne daju mnogo podrške ovakvom kriticismu. Pokazalo se da djeca s lakoćom i razumijevanjem usvajaju važne preventivne koncepte (primjerice: prikladan i neprikladan dodir, osnaživanje u smislu pružanja otpora pritisku drugih, poučavanje djece da imaju prava, reći odraslom od povjerenja o incidentu) i ona to čine s lakoćom i razumijevanjem. Ističe kako od 1993. statistike u SAD-u pokazuju trend smanjenja seksualnog zlostavljanja djece, što se vjerojatno može pripisati i širenju edukacije o prevenciji. S obzirom da neka istraživanja nisu našla potvrdu učinkovitosti programa za prevenciju seksualnog zlostavljanja te da nema pravih eksperimentalnih studija o tome, Finkelhor zaključuje kako bi se ta učinkovitost trebala opisivati kao sugestivna ali neuvjerljiva. S druge strane, ističe, ni jedna druga preventivna strategija nema tako mnogo pozitivnih dokaza o svojoj pomoći djeci kao edukacija o prevenciji pa bi bila pogreška odreći je se zbog nedovoljno uvjerljivih dokaza.

Još jedno zanimljivo pitanje koje se često čuje je imaju li CAP i drugi preventivni programi nekih „posljedica“?

Oni koji rade na ovom području odgovaraju „DA!“. Posljedice koje mi vidimo su pozitivne, djeca uče da je biti siguran osnovno ljudsko pravo. Roditelji uče da razgovor o zlostavljanju nije izbor, već važna roditeljska obaveza. Nastavnici su educirani da prepoznaju znakove i simptome zlostavljanja, koje procedure trebaju slijediti i kako zaštititi dijete. Iako postoji dovoljno dokaza o pozitivnim posljedicama takvih preventivnih programa, često se čuje zabrinutost da oni imaju i negativne posljedice.

Tako se spominje mogućnost razvijanja pretjeranog straha i negativnih reakcija na iskazivanje normalne naklonosti od strane odraslih. Conte i Fogarty (1991), istražujući u školama New Jersey-a utvrdili su, prema iskazima roditelja, da je manje od 5% djece nakon CAP-ove radionice pokazalo strah ili imalo nezdrave stavove/strahove od iskazivanja naklonosti. Ratto i Bogat (1990) provodeći evaluacije sličnih programa korištenjem instrumenata kojima se mjere opća i specifična anksioznost nisu našli značajno povećanje razine anksioznosti.

Neke statistike, koje bi se mogle iskoristiti protiv ovakvih preventivnih progra-

ma, pokazuju da između 11% i 50% djece odgovora pozitivno na pitanje jesu li zabrinuti ili uplašeni onime što su čuli tijekom programa (Hazzard, Kleemeier i Webb, 1990; Finkelhor, Dziuba-Leatherman, 1995; Garbarino, 1987). Ovi rezultati mogu se na prvi pogled činiti obeshrabrujućim. Međutim, u statistikama nije spomenuto da nije postojala kontrolna grupa kao ni činjenica da nije bilo pred-testiranja. Prema tome, teško je utvrditi da je program kriv za zabrinutost ili je jednostavno rezultat nasilnog okruženja u kome žive današnja djeca. Mnogi misle da sam spomen opasnosti od neznanaca izaziva ovakve reakcije kod djece jer ih se kod kuće često uči da je svaki neznanac vrlo opasna osoba za djecu.

Osim straha kao negativne posljedice, mnogi izražavaju zabrinutost da ćemo postati društvo koje ne potiče dodirivanje i, stoga, izgubiti osjećaj njegovanja, suosjećanja i empatije. I opet, studije pokazuju da, nakon radionica o prevenciji zlostavljanja, djeca nemaju povećanu odbojnost prema dodiru, već se potreba za dodirrom donekle i povećava (Blumberg i ostali, 1991; Wurtele, 1993).

Većina istraživanja potvrđuje da programi prevencije zlostavljanja imaju mnoge pozitivne učinke. Većina djece izjavljuje da se osjeća sigurnije i smatraju da se mogu bolje zaštititi nakon provedbe programa. Finkelhor (1995) je utvrdio da bi 92% mladih koji su sudjelovali u preventivnim programima u školi preporučilo program i drugoj djeci. Isto tako, oni koji su doživjeli prijetnje ili bili žrtve, smatrali su se nakon programa sposobnijima u očuvanju svoje sigurnosti.

Udruga roditelja Korak po korak provela je istraživanje o učincima CAP programa na uzorku učenika, roditelja i učitelja, 3 godine nakon njihovog sudjelovanja u programu (Maljković i Hitrec, 2009).

Ovdje navodimo zaključke istraživanja:

a) Utjecaj CAP programa na komunikaciju između djece te djece i odraslih

U školi i obitelji radionica za djecu poslužila je kao poticaj za komunikaciju o napadima na djecu i nasilju među ljudima:

- Razgovori o toj temi bili su česta tema za 11% i povremena tema za 72% učenika. Važnost tih razgovora leži i u činjenici da su oni ujedno bili prilika za podsjećanje na stečena znanja;
- 42% učenika nakon sudjelovanja u radionici češće je razgovaralo o toj temi s prijateljima, a gotovo polovica ispitanih učenika (47,7%) češće se obraćala roditeljima ili drugim odraslim osobama;
- Čak 84% roditelja tvrdi da je nakon radionice više razgovaralo sa svojim djetetom o problemu nasilja;
- CAP radionica za učenike velikoj većini učitelja (93,6%) poslužila je kao poticaj za razgovor o nasilju - učenici su, prema njihovom mišljenju, češće i otvorenije iznosili probleme koje doživljavaju.

b) Utjecaj CAP programa na sigurnost učenika – usvojenost strategija za snalaženje u potencijalno opasnim situacijama

- Čak dvije trećine učenika (66%) 3 godine nakon provedbe CAP programa još uvijek pamti sigurnosne strategije koje su naučili na radionici - učenici se u najvećoj mjeri prisjećaju konkretnih vještina samoobrane.
- 14% učenika tvrdi da su se tijekom 3 godine nakon provedbe programa našli u situaciji kada su primijenili stečena znanja te da su im ona pomogla u obrani.
- Učenici su kao najvažnije što su naučili na CAP radionici najčešće navodili da sada znaju kako se mogu obraniti od napada, a od konkretnih sadržaja naročito upečatljivima pokazali su se savjeti vezani za ponašanje u kontaktu s nepoznatim osobama te vještine samoobrane.

Evaluacija učinaka programa od strane učitelja

- Učiteljske procjene su općenito vrlo pozitivne te pokazuju da učitelji daju podršku provedbi programa.
- Većina učitelja, njih 71%, smatra da su učenici u potpunosti razumjeli i usvojili strategije zaštite od napada, a gotovo svi (96,8%) smatraju CAP radionicu neosporno korisnom za učenike.

- Najvažnijim učincima programa u razredu smatraju češće povjeravanje problema odraslima, prepoznavanje i češće prijavljivanje nasilja i pružanje vršnjačke podrške.

Evaluacija učinaka programa od strane roditelja

- Predavanje za roditelje koristilo je većini roditelja – 83% roditelja koji su se odazvali predavanju navodi jedan ili više pozitivnih učinaka tog dijela edukacije. Predavanje je, smatra većina roditelja, potaknulo svijest o problemu i potrebi razgovora s djetetom, pružilo smjernice za razgovor, omogućilo lakšu i otvoreniju komunikaciju s djecom o teškim temama te pružilo dodatne informacije o temi nasilja i napada na djecu.
- CAP-ova radionica prema mišljenju 78% roditelja imala je višestruke pozitivne učinke na djecu – znaju kako se zaštititi i obraniti, svjesnija su opasnosti i imaju više informacija, lakše prepoznaju nasilje i opasne situacije, sklonija su povjeriti se nekome i zatražiti pomoć.

STATISTIKA O PROVEDBI CAP PROGRAMA U HRVATSKOJ

U razdoblju od 2000. godine do kraja 2013. godine CAP se proširio na 17 županija i obuhvatio:

- 65.787 djece
- 44.545 roditelja
- 5.612 djelatnika odgojno – obrazovnih ustanova

KORIŠTENNA LITERATURA:

- Binder, R.L., & McNeil, D.E. (1987) Evaluation of a school-based sexual abuse prevention program; Cognitive and emotional effects. *Child Abuse & Neglect*, 11, str. 497-506.
- Blumberg, E.J., Chadwick, M.W., Fogarty, L., Speth, T.W. & Chadwick, D.L., (1991) The touch discrimination component of sexual abuse prevention training: unanticipated positive consequences. *Journal of Interpersonal Violence*, 6, str. 12-28.
- Conte, J.R. & Fogarty, L., (1991) Attitudes on child abuse prevention programs: A national survey of parents. *Study of the Child Assault Prevention Program in New Jersey Schools*, NJ CAP RTC
- Cooper, J. Sally (2010) *Nove strategije za slobodnu djecu*, Udruga roditelja Korak po korak (prijevod).
- Finkelhor, D. (2007) Prevention of Sexual Abuse Through Educational Programs Directed Toward Children. *Pediatrics*, 120, str. 640-645.
- Finkelhor, D., & Dziuba-Leatherman, J. (1995) Victimization prevention programs: A national survey of children's exposure and reactions. *Child Abuse & Neglect*, 19, str. 129-139.
- Garbarino, J. (1987) Children's response to a sexual abuse prevention program: A study of the Spiderman Comic. *Child Abuse & Neglect*, 11, str. 143-148.
- Hazzard, A., Kleemeier, C.P. & Webb, C., (1990) Teacher versus expert presentations of sexual abuse prevention programs. *Journal of Interpersonal Violence* 5, str. 23-26.
- Hebert, M., Lavoie, F., Piche, C. & Poitras, M. (2001) Proximate effects of a child sexual abuse prevention program in elementary school children. *Child Abuse & Neglect*, 25, str. 505-522.

- Hebert, M., Lavoie, F. & Parent, N. (2002) An Assessment of Outcomes Following Parents' Participation in a Child Abuse Prevention Program. *Violence and Victims, 17, str. 355-372.*
- Maljković, M. i Hitrec, G. (2009) *Izveštaj o evaluaciji učinaka/posljedica CAP programa prevencije zlostavljanja djece.* Dostupno na: <http://www.udrugaroditeljapkg.hr>
- Ratto, R. & Bogat, G.A. (1990) An evaluation of preschool curriculum to educate children in the prevention of child abuse. *Journal of Community Psychology, 18, str. 289-297.*
- Reisser, G. & Borys, S. (2005) An Evaluation of the New Jersey Child Assault Prevention (CAP) program. *New Jersey Department of Human Services.*
- Wurtele, S.K., (1993) Enhancing children's sexual development through child sexual abuse prevention programs. *Journal of Sex Education and Therapy, 19, str. 37-46.*

ZAKLJUČAK I PREPORUKE ŠKOLAMA ZA RAD NA PREVENCIJI NASILJA

Premda programi prevencije zlostavljanja djece ne mogu posve eliminirati nasilje iz naših obitelji i našeg susjedstva, poučavanje vještinama komunikacije, djelatnom rješavanju problema, rješavanju konflikta bez fizičkog obračuna ili gubitka prava ili samopoštovanja, mogu ga umanjiti. **Sigurnost života u zajednici povećava se onda kada djeci usadujemo poštovanje prema ljudima bez obzira na rasu, godine, vjeru, etničko podrijetlo, spol i sposobnosti, kada ih učimo suradništvu, građanskoj aktivnosti i angažiranosti a ne apatiji.** Poučavanje djece ovim vrijednostima, olakšava njihovo odvracanje od agresije i smanjuje njihovu viktimizaciju.

Da bi se djeca mogla zaštititi od potencijalno opasnih situacija, moraju ih znati prepoznati. Informirano dijete manje se boji i spremnije je ispravno reagirati. Djecu nije potrebno zastrašivati da bismo ih naučili kako se zaštititi. Umjesto zastrašivanja, ona trebaju pozitivne strategije koje će ih ojačati i omogućiti da spriječe vlastitu viktimizaciju. To je suština CAP-ovog pristupa.

Mnogi misle da razgovori o zlostavljanju nepotrebno zastrašuju djecu. Da bi se to izbjeglo, važno je usredotočiti se na ono što djeca mogu učiniti u opasnim situacijama. Kad djecu učimo kako treba prijeći ulicu, usredotočujemo se na znanja i vještine koje su im potrebne da bi to učinili bez opasnosti. Isti je princip kod sprečavanja zlostavljanja. Pažnju usmjeravamo na ono što bi djeca mogla učiniti, a ne na samu opasnost.

Osim što djeci pružamo informacije o potencijalno opasnim situacijama, moramo ih i osnažiti, odnosno naučiti ih kako da upotrijebe te informacije. Preduvjet za to je **poučiti ih da imaju pravo biti sigurni.** Djeca moraju znati da autoritet odraslih nikada ne smije biti nekvalificiran te da postoje situacije kad dječja prava moraju istisnuti autoritet odraslih. Djeca moraju prepoznati takve situacije i naučiti strategije koje će im pomoći da se s njima nose.

Djeca žive u nesavršenom svijetu, gdje je nasilje za mnoge od njih svakodnevnica, realnost. **Moramo ih uvjeriti da se nasiljem ne mogu rješavati problemi i da ono niti je zabavno, niti uzbudljivo.** U okolnostima u kojima su djeca svakodnevno “hranjena” nasiljem, tu će ih lekciju biti vrlo teško naučiti. CAP program je jedan od takvih pokušaja, a Udruga roditelja Korak po korak pomoću njega nastoji pridonijeti naporima našeg društva da se umani problem zlostavljanja djece.

„Postoji široko slaganje oko toga da teret prevencije viktimizacije djece ne smije ležati isključivo na djeci. Međutim, ako postoji išta potencijalno učinkovito što djeca mogu učiniti, bilo bi za moralnu osudu ne dati im vještine za to“ (Finkelhor, 2007).

Savjetovalište za studente

Savjetovalište za studente je mjesto gdje možeš dobiti podršku i razumijevanje za lakše prolazanje kroz životne situacije u kojima se nalaziš. Savjetovanje se odvija u podržavajućoj atmosferi kroz individualan rad sa stručnom osobom.

Slobodno se javi...

- ako se osjećaš kao da ne pripadaš novoj sredini,
- ako imaš poteškoće u komunikaciji s drugim ljudima,
- ako si usamljen/a,
- ako te muči nesigurnost i neodlučnost,
- ako imaš problema s polaganjem ispita,
- ako imaš osjećaj manje vrijednosti i nedostatak samopouzdanja,
- ako se osjećaš tjeskobno i tužno,

u, dolaze odgovori,

d na sobi,

na tribinu!

ladi

razgovor na temu:

gošća tribine:

prof.dr.sc. **Vlasta Ilišin**, Znanstvena savjetnica u Institutu za društvena istraživanja u Zagrebu

projekcija dokumentarnog filma:

DIREKT: Puno nijansi sive (FadeIN)

ponedjeljak 03/03/2014 u 19 sati

Savjetovalište "Luka Ritz", Fabkovičeva 1/3 (kod Suvaga)
tel: 888 5440, 8885441; www.savjetovaliste.hr

razgovor na temu:

što? **ROD, SPOL I SEKSUALNOST:**

Rizično i nepredvidljivo: šanje mladih

Savjetovalište

gost tribine:

prof.dr.sc. **Aleksandra Fuletaš**, Znanstvena savjetnica u Institutu za sociologiju i psihologiju, Odjel za seksualno obrazovanje i prevenciju rizika za seksualno zlostavljanje

projekcija dokumentarnog filma:

DIREKT: Manje od 3 godine (FadeIN)

ponedjeljak 10/02/2014 u 19 sati

Savjetovalište "Luka Ritz", Fabkovičeva 1/3 (kod Suvaga)
tel: 888 5440, 8885441; www.savjetovaliste.hr

Luka Ritz

Tribine za mlade Direktno prilika su za otvaranje važnih društvenih tema, kritičko promišljanje i aktivno sudjelovanje mladih u izgradnji zdravijeg društva. Bavit ćemo se temama unutar četiri šira područja: naslijeđe među mladima, ovisnosti, građanski aktivizam, te spol, rod i seksualnost. Gosti svake tribine bit će poznati stručnjaci koji će svojim predavanjem ponuditi okvir za razmišljanje i zajednički razgovor.

Tko ne djeluje, sudjeluje

što?

razgovor na temu: **ROD, SPOL I SEKSUALNOST:** Rizično i nepredvidljivo: šanje mladih

tko?

gost tribine: prof.dr.sc. **Aleksandra Fuletaš**, Znanstvena savjetnica u Institutu za sociologiju i psihologiju, Odjel za seksualno obrazovanje i prevenciju rizika za seksualno zlostavljanje

kada?

projekcija dokumentarnog **LANA PENEZIĆ DIREKT: Od 6 mjeseci do 3 godine (FadeIN)**

gdje?

ponedjeljak 03/03/2014 u 19 sati

zašto?

Tribine za mlade Direktno prilika su za otvaranje važnih društvenih tema, kritičko promišljanje i aktivno sudjelovanje mladih u izgradnji zdravijeg društva. Bavit ćemo se temama unutar četiri šira područja: naslijeđe među mladima, ovisnosti, građanski aktivizam, te spol, rod i seksualnost. Gosti svake tribine bit će poznati stručnjaci koji će svojim predavanjem ponuditi okvir za razmišljanje i zajednički razgovor.

metoda forum kazališta

što?

gost tribine: prof.dr.sc. **Vlasta Ilišin**, Znanstvena savjetnica u Institutu za društvena istraživanja u Zagrebu

projekcija dokumentarnog filma:

DIREKT: Puno nijansi sive (FadeIN)

ponedjeljak 03/03/2014 u 19 sati

PRIRUČNIK ZA STUDENTE, NASTAVNIKE I STRUČNE SURADNIKE

Oblak

... Sada postojim tek kao magla. Ne ona jaka magla koja uvodi kaos u život drugih. Živim kao ona magla koje nestaje sa zorom i rijetko tko me uopće primijeti. Tu i tamo spazim More, ali uvijek je predaleko da bih mu se približio. Ako me želite vidjeti, probudite se ranije, zaškiljite malo. Možda nas primijetite. Ima nas više nego što mislite.

I svi tražimo svoje More...

*02.2008. (Luka, 17 godina)
(Ritz, 2010)*

Savjetovalište Luka Ritz osnovano je u siječnju 2010. godine kao nevladina organizacija koja će se baviti programima neformalnog obrazovanja za djecu, mlade i roditelje te pružanjem stručne i savjetodavne podrške u promicanju odgojnih vrijednosti za smanjenje vršnjačkog nasilja te rizičnih ponašanja kod djece i mladih.

Priča o početku. Osamnaestogodišnji maturant Luka Ritz tragično je stradao kao žrtva uličnog nasilja, a njegova je smrt brzo potaknula snažnu reakciju javnosti. Lukina priča dotaknula je osobna iskustva i frustraciju građana te mnoge motivirala da organizirano progovore o fenomenu nasilja među mladima. Jedan od vidljivijih primjera građanskog aktivizma je direktna akcija Lukinih vršnjaka koji su grad oblijepili plakatima **“Zagrebe, zašto štitiš ubojicu?”**. Protagonistima je bilo važno pojedincima i društvu poslati poruku nužnosti pronalaska konkretnih rješenja u slučajevima bezumnog uličnog nasilja. Luka je postao simbol borbe protiv nasilja među djecom i mladima, a Savjetovalište primjer ‘grassroot’ organizacije proizašle iz stvarnih potreba građana i lokalne zajednice. I dalje se trudi osluškiivati potrebe zajednice i poticati participativno uključivanje građana, sudjelovati u procesu širenja kulture mira.

Prisutnost nasilja među mladima zahtjeva odgovore koji obuhvaćaju kompleksnost problematike. Uzroci nasilja su multikauzalni i ovisni o individualnim faktorima, međuljudskim bliskim odnosima, te socijalnim i kulturnim normama. **Nasilje među mladima strukturalni je problem društva koje, u nemo-**

gućnosti pronalaska sveobuhvatnog rješenja, problem stavlja na marginu interesa što za posljedicu ima perpetuiranje istog nasilja. Tako mladi, kao jedna od osjetljivijih populacijskih skupina izloženih riziku vršnjačkog nasilja, ostaju višestruko marginalizirani.

„Promjene koje se zbivaju u suvremenom svijetu ponajprije i ponajviše pogađaju upravo mlade. Suvremene generacije mladih sazrijevaju u znatno rizičnijim uvjetima obilježenim procesima i posljedicama globalizacije, rastom zahtjeva za profesionalnom mobilnošću i fleksibilnošću i razvojem informacijsko-komunikacijske tehnologije“ (Ilišin i dr., 2013).

Na važnost preventijskog rada ukazuju relevantna istraživanja. Istraživanje o sigurnosti mladih provedeno 2009. godine pokazuje da je približno 30% mladih izloženo nekom obliku nasilja, a oko 55% je barem jednom sudjelovalo u tučnjavi. Maloljetni počinitelji počine više od polovice (56,3%) svih prijavljenih kaznenih djela nanošenja tjelesnih ozljeda (Grad Zagreb, 2009).

Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba 2003. godine provela je istraživanje o vršnjačkom nasilju u školi. Istraživanje je obuhvatilo učenike od 4. do 8. razreda osnovnih škola, a dobiveni rezultati pokazali su da:

- 27% djece svakodnevno ili gotovo svakodnevno doživljava neke oblike nasilja u školi (verbalno i tjelesno);
- 16% djece gotovo svakodnevno se ponaša nasilno prema drugoj djeci, pri čemu 8% djece istovremeno i čini i doživljava nasilje;
- s povećanjem dobi (od desete do četrnaeste godine) se povećava učestalost nasilnog ponašanja, naročito verbalnog;
- u prosjeku je školski uspjeh djece, koja su češće žrtve i koja češće čine nasilje, lošiji;
- samo oko 22% djece koja trpe nasilje obrati se odrasloj osobi za pomoć;
- najčešće se djeca obraćaju za pomoć roditeljima, a tek 11% obratilo se za pomoć nastavnicima (Poliklinika za zaštitu djece, 2003).

Nastavak i rast. Pokušavajući odgovoriti na specifičnosti problema vršnjačkog nasilja, Savjetovalište preventivski rad razvija i provodi kroz nekoliko programskih linija: **psihosocijalnu podršku, neformalno obrazovanje, te promicanje i podršku volonterstva.**

Psihosocijalnom podrškom osnažujemo korisnike za kvalitetno i odgovorno nošenje s problemima i u krizama odrastanja i roditeljstva kroz individualizirani holistički pristup. Odvija se kroz programe: „**Vidljiv, važan, snažan**“ i „**Subota za učenje**“.

„**Vidljiv, važan, snažan**“ je individualna, grupna i obiteljska pomoć i podrška kroz savjetovanja, psihoterapiju i grupe podrške. Rad se odvija u sigurnom i podržavajućem prostoru, te kroz *on-line* komunikaciju i savjetodavnu telefonsku liniju. Stručni tim Savjetovališta predstavlja sinergiju specifičnih znanja i kompetencija iz područja socijalne pedagogije, dječje psihijatrije, geštalt psihoterapije i transakcijske analize.

Kroz savjetovanja i psihoterapiju djeca i mladi koji su nasilni i/ili trpe nasilje rade na stvaranju pozitivne slike o sebi, razvoju osobne odgovornosti i samostalnosti, te povećanju samopouzdanja. Roditelji, kroz individualni i grupni rad, povećavaju znanje i kompetencije roditeljskih vještina, zajedno promišljaju o kreativnim mogućnostima rješavanja problema i poteškoća neprihvatljivog ponašanja djece, te razvoju osobnog samopouzdanja. Korisnici počinju bolje razumijevati svoju situaciju i probleme, uče preuzimati odgovornost za sebe i svoj život, usvajaju nove načine djelovanja, jačaju i upoznaju svoje autentične snage, jačaju osobne kapacitete za stvaranje i održavanje kvalitetnijih odnosa s drugim ljudima što znatno povećava kvalitetu života (Arambašić, u: Pregrad (ur.), 1996). Individualizirani rad na osobnom osnaživanju važan je, kako za pojedince i njihovu bližu okolinu, tako i za društvo jer rast i razvoj pojedinaca čini važan element kontinuiranog stvaranja kulture nenasilja.

„Izgradnja mira je nepotpuna zanemare li se psihološki i emocionalni slojevi sukoba. S obzirom da nerijetko žrtve kasnije tijekom života reproduciraju nasilje u nekim drugim životnim situacijama, veoma je važno raditi na psihosocijalnoj podlozi sukoba“ (Gvozdanović i Potočnik, 2009).

Većina korisnika (djece, mladih i obitelji) s potrebom savjetovanja dolazi zbog različitih problema u ponašanju djece, vršnjačkog nasilja, te različitih oblika ovisnosti mladih i općenito adolescentske krize. Do sada je preko 150 korisnika sudjelovalo na više od 240 savjetovanja.

Uzimajući u obzir specifičnosti položaja mladih u siječnju 2013. godine započeli smo s psihoterapijskim radom kroz **Studentsko savjetovište**. Studenti se javljaju zbog krize identiteta, depresije, osjećaja tjeskobe i besperspektivnosti, napada panike, poremećaja u prehrani, osjećaja nepripadnosti, poteškoća u bliskim odnosima i komunikaciji, usamljenosti, nesigurnosti, zbog poteškoća s polaganjem ispita i završetkom fakulteta i zbog različitih egzistencijalnih pitanja. Do sada je održano više od 90 psihoterapijskih seansi.

„Mlade se promatra i izučava kao zasebnu, dobno određenu skupinu koju definiraju neka zajedničke socijalne značajke. Prije svega riječ je o ukupno nepovoljnijem društvenom statusu u odnosu na starije, što se manifestira njihovom slabijom integracijom u ukupni društveni život, uz razvijanje specifičnih generacijski oblikovanih subkulturnih obrazaca ponašanja“ (Ilišin i dr., 2013).

„Subota za učenje“ je pomoć pri učenju za posebno osjetljive skupine djece i mladih kao i onih koji trpe nasilje i/ili su nasilni. Korisnici su djeca koja su u tretmanu centra za socijalnu skrb, koja zbog specifičnih poteškoća ostvaruju lošiji školski uspjeh i slabije su integrirani u razredne zajednice. Djeca koja žive u obiteljima s niskim socio-ekonomskim statusom, opterećena su roditeljskim sukobima i problemima s ponašanjem, koja su izložena nekontroliranom i strogo kažnjavanju, zlostavljana, zanemarivana i napuštena djeca, sklonija su agresivnom ponašanju (Mejovšek, Buđanovac i Šućur, 2001, prema Singer i sur., 2008).

Izvoditelji su volonteri, većinom studenti raznorodnih fakulteta. U radu je ponekad naglasak na savladavanju konkretnog nastavnog gradiva, a često je najvažniji prijateljski odnos koji korisnici ostvaruju s volonterima. Upravo je stvaranje i održavanje podržavajućeg odnosa, kao jednog od važnih zaštitnih čimbenika

u razvoju djece, ono što značajno doprinosi jačanju samopouzdanja korisnika. Pomoć pri učenju doprinosi povećanju sigurnosti zajednice kroz stvaranje pozitivnih pomaka u smanjenju neprihvatljivih oblika ponašanja i vršnjačkog nasilja. Svake školske godine u aktivnost se uključuje sve veći broj korisnika. Do sada je održano preko 2000 sati pomoći pri učenju za preko 100 korisnika koje je provelo preko 160 volontera.

Neformalnim obrazovanjem doprinosimo informiranju i osvještavanju sudionika za aktivno sudjelovanje u rješavanju problema nasilja. Glavni programi su: **„Tko ne djeluje, sudjeluje“**, **„Tribine za mlade Direktno“** i **edukacijski materijali**.

„Tko ne djeluje, sudjeluje“ su radionice i izvedbe forum-kazališta usmjerene na aktivno uključivanje u prevenciju nasilja, suzbijanje diskriminacije i zaštitu ljudskih prava. Forum-kazalište jedna je od tehnika kazališta potlačenih posebno zastupljena u radu s ranjivim skupinama. Kazalište potlačenih razvio je tijekom posljednjih pedeset godina brazilski teatrolog i redatelj Augusto Boal. Osnova ideje kazališta potlačenih je poticanje na (su)djelovanje kroz uključivanje publike u izvedbu. Publika nudi rješenja, smjerove i oblike djelovanja na zadanu problemsku situaciju. Tako publika ima pravo prekinuti izvedbu, postavljati pitanja likovima na sceni, davati im upute za djelovanje ili osobno stupiti na scenu i svojim primjerom pokazati kako razriješiti konflikt i ispravno djelovati.

Ovakav način rada s djecom i mladima, kao i drugim skupinama iznimno je zanimljiv i potentan jer, postavljajući situaciju iz njima (gledateljima) poznatog konteksta, poziva na dijalog, djelovanje i promjenu početne priče. Ova igra upućuje na uočavanje i promišljanje moralno dvojbenih i problematičnih situacija, poziva na empatiju, pokušava ponuditi alternativne poglede na svijet. U konačnici, ukazuje na to da u određenim životnim situacijama trebamo i možemo biti puno više od pasivnih promatrača, da imamo odgovornost reagirati i mijenjati okolnosti. Forum-kazalište koristimo za otvaranje problematičnih pitanja koja se tiču djece i mladih i pozivamo ih da aktivno sudjeluju u rješavanju problema koji ih se tiču. **Metoda forum-kazališta izvrsna je metoda za rad s djecom i mladima s ciljem jačanja njihovih građanskih kompetencija, educiranja o**

Ljudskim pravima i pravima djece i mladih što pridonosi primarnoj i sekundarnoj prevenciji nasilja među djecom i mladima.

Savjetovalište je krajem 2010. godine oformilo forum skupinu, koja je unutar razdoblja od četiri godine odigrala preko 80 forum izvedbi na različite teme: vršnjačko nasilje, spolno uvjetovano nasilje, problem autoriteta, diskriminacija i kršenje ljudskih prava, problem alkoholizma, korupcija, nasilje putem Interneta. Na izvedbama i radionicama forum kazališta sudjelovalo je preko 1500 korisnika. Ostvarili smo kvalitetne suradnje s preko 40 osnovnih i srednjih škola, učeničkih domova grada Zagreba i nekoliko fakulteta.

„Tribine za mlade Direktno“ su prostor i vrijeme za otvaranje važnih društvenih tema i poticanje kritičkog mišljenja kao važnog preduvjeta participativne demokracije u kojoj su građani aktivni subjekti i uključuju se u stvaranje lokalne zajednice i društva.

„Promjena na individualnoj razini podrazumijeva strategije koje mijenjaju stavove i percepcije, osjećaje i ponašanja i motivacije sudionika u intervenciji. Strategije na mikro razini uključuju samorefleksiju i svjesnost, učenje o Drugome, kritičku analizu socijalnih normi i poruka vezanih za sukob ili Drugoga, izazivajući ‘aha’ iskustvo uvida, uvođenje novih informacija ili analiza koje su povezane s postojećim strukturama znanja, osiguravajući ‘sigurnu okolinu’ i dozvolu za eksperimentiranje s novim načinima razmišljanja te redefiniiraju probleme sukoba na integrativne načine.“ (Gvozdenović i Potočnik, 2009).

Bavimo se specifičnim temama unutar nekoliko širih područja: nasilje među mladima, ovisnosti, teme spola, roda i seksualnosti, te građanski aktivizam. Kroz individualno promišljanje i poticanje dijaloga, tribinama za mlade želimo aktivno doprinositi jačanju kompetencija tolerantnih i nenasilnih građana. Gosti svake tribine su relevantni stručnjaci koji svojim predavanjem nude okvir za razmišljanje i zajednički razgovor. Sastavni dio tribina su projekcije dokumentarnih filmova produkcijske kuće Fantastično dobra institucija²⁸ (Fade In). Do sada je

²⁸ <http://www.fadein.hr> (7. kolovoza 2014.)

održano više od 35 tribina na kojima je sudjelovalo preko 600 sudionika. Stalnom komunikacijom pomoću **edukativnih materijala** sudjelujemo u informiranju javnosti, promicanju prava djece i mladih te podizanju razine svijesti o problemima s kojima se djeca i mladi susreću. Do sada izdane brošure:

- *Brošura o Savjetovalištu „Luka Ritz“;*
- *Priče o dobroti;*
- *Kako uspješno učiti? Priručnik za djecu i mlade, Kako pomagati djeci u učenju? Priručnik za roditelje i volontere;*
- *Nasilje preko interneta – Cyberbullying. Priručnik za djecu i mlade;*
- *Priručnik: Nasilje među djecom i mladima;*
- *Forum-kazalište - Nenasilno rješavanje sukoba i metoda forum - kazališta;*
- *Priručnik Forum-kazališta. Prevencija nasilja putem interneta metodom forum-kazališta.*

Promicanje i podrška volonterstvu u zajednici. Volontiranje je prepoznatljiv, vidljiv i važan doprinos izgradnji humanijeg društva, snažna podrška prevenciji vršnjačkog nasilja, te može biti ključan pokretač društvenih promjena. Volontiranje osnažuje građanske kompetencije i odgovornost, doprinosi razvoju socijalne inkluzije i društvene solidarnosti, podrška je razvoju tolerancije i povećanju kapaciteta za različitost, te općenito povećava socijalni kapital i društvenu koheziju.

Kroz aktivan angažman volonteri Savjetovališta povećavaju razumijevanje društvenih problema i nejednakosti, usavršavaju socijalne vještine, razvijaju toleranciju, solidarnost, odgovornost za sebe i druge, rade na jasnijem prepoznavanju vlastitih i tuđih potreba, te stječu nova znanja i vještine. Volonteri čine važan temelj rada Savjetovališta. U aktivnostima je do sada sudjelovalo preko 160 volontera kroz preko 3600 sati volonterskog rada. Korisnici, neki višegodišnji, kroz programe u koje su uključeni, jačaju samopouzdanje i autentične snage. Neki od njih o volonterkama s kojima rade govore:

“Kad sam išao u Savjetovalište, puno mi je pomogla zato što je znala objasniti sve. Pa mi je stoput’ lakše bilo za naučit’. Svaki put kad smo učili davala mi je poticaj da učim više. Tako da sam si gradio samopouzdanje radi nje.”
Luka K., učenik

“Suzana je najbolja instruktorka koju sam upoznao. Sa mnom radi već drugu godinu, jako sam zadovoljan jer mi sve lijepo objasni. Nadam se da će mi još dugo pomagati pri učenju! Hvala ti puno!” Pavao K., učenik

Važna podrška radu Savjetovališta kontinuirano dolazi i od **relevantnih stručnjaka** koji se na različite načine bave problematikom prevencije nasilja, ovisnostima, specifičnim zahtjevima i položajem djece i mladih, roditelja i obitelji i kritičkim promišljanjem društva u cjelini. Savjetovalište ostvaruje uspješnu suradnju s **organizacijama civilnog društva** od kojih su neke: Centar za mirovne studije, Medijacijski centar Grada Zagreba, Hrabri telefon, Volonterski centar Zagreb, Udruga Buđenje, Udruga Let, Udruga Most iz Splita, Klub liječenih mladih alkoholičara „Britanac“ i dr. Ostvarujemo odličnu suradnju s velikim brojem **osnovnih i srednjih škola (preko 40 škola) s područja Grada Zagreba**, te s pojedinim **gradskim institucijama i organizacijama** od kojih su neke: Centar za socijalnu skrb grada Zagreba, Pravna klinika pri Pravnom fakultetu u Zagrebu, Dom za odgoj djece i mladeži Zagreb, Zagrebačko kazalište mladih, produkcijske kuće FadeIN i Hulahop i dr. Rad Savjetovališta financijski i donacijama podržavaju: Ministarstvo socijalne politike i mladih, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta, Grad Zagreba, Zagrebačka županija, HEP, HOLCIM, Raiffeisen banka, ZABA, HT, ZAMAH, Američka ambasada, Švicarska ambasada, Johnson & Johnson, Ženski Lions klub Grič, Profil, Alfa, Algoritam, Cedevita, FED, BT Commerce, Info IT.

Od svibnja 2013. partneri smo na projektu *Nasilje ostavlja tragove – zvoni za nenasilje!* čiji je nositelj Centar za mirovne studije. Projekt je financiran sredstvima fonda EU IPA 2010. Osnovni cilj projekta je sustavna podrška kvalitetnom uvođenju građanskog odgoja i obrazovanja u obrazovni sustav kroz različite međupovezane i nadopunjujuće aktivnosti.

Pogled prema dalje. Kao važne suradnike u vremenu i radu koje dolazi vidimo odgojno-obrazovne ustanove, ustanove socijalne skrbi, nevladine organizacije te javne ustanove. Smatramo izuzetno važnim poticati povezivanje različitih razina, te kreativnost i multidisciplinarnost u promišljanju odgovora na problematiku nasilja među djecom i mladima.

Savjetovanište želi ulagati energiju u razvitak suradnje s ravnateljima škola, kao važnim donositeljima odluka za preventivne programe u školama. Također, izuzetno važnim smatramo nastavak traženja i kreativnog domišljanja suradnje s roditeljima. Ovu suradnju želimo unaprijediti kroz informiranje, edukaciju i sudjelovanje većeg broja roditelja/obitelji u programima Savjetovaništa. Suradnju s nevladinim organizacijama smatramo izuzetno važnom i za nastavak rada. Kroz umrežavanje Savjetovanište radi na jačanju svojih kapaciteta i kompetencija, a učinci zajedničkog djelovanja se multipliciraju. Savjetovanište se želi kretati i u smjeru poboljšanja suradnje s policijom i pravosuđem. Suradnja se može realizirati kroz zajedničke multidisciplinarnne projekte za iskustveni rad s djecom i mladima.

„Važno je znati da se ova djeca ne mogu potpuno sama suprotstaviti nasilju. Na odraslima je – roditeljima, nastavnicima, stručnjacima – da postanu osjetljivi na ovaj ozbiljan problem i ne dopuste da nasilje, toliko prisutno u društvu, živi u školskim hodnicima i ostavi posljedice na razvoj djece. Prepoznavanjem, zaustavljanjem i sprečavanjem nasilja pružamo djeci pomoć da prevladaju posljedice nasilja, šaljemo im jasnu poruku da nam je njihova dobrobit važna i da živimo u društvu koje ne tolerira nasilje ni u kojem obliku“ (Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba).

PREVENCIJA U LITERATURI:

- Bašić, J. (2009) *TEORIJE PREVENCIJE - prevencija poremećaja u ponašanju i rizičnih ponašanja djece i mladih*. Zagreb: Školska knjiga.
- Boal, A. (2009) *Igre za glumce i ne-glumce*. Zagreb: Hrvatski centar za dramski odgoj-Pili-poslovi d.o.o.
- Bouillet, D., Uzelac, S. (2007) *Osnove socijalne pedagogije*. Zagreb: Školska knjiga.
- Buljan – Flander, G. (2010) (ur.) *Nasilje među djecom*. Zagreb: Poliklinika za zaštitu grada Zagreba.
- Buljan – Flander, G. (2010) (ur.) *Nasilje preko interneta (Cyberbullying)*. Zagreb: Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba, Policijska uprava za grebačka, Grad Zagreb.
- Forward, S. (2002) *Otrovni roditelji - Prevladavanje njihovog bolnog nasljedstva i spašavanje vlastitog života*. Zagreb: Bios.
- Gossen, D.Ch. (1994) *Restitucija. Preobrazba školske discipline*. Zagreb: Alinea.
- Gvozdanović, A. i Potočnik, D. (2009) *Mladi i izgradnja mira*. Zagreb: Centar za mirovne studije i Institut za društvena istraživanja.
- Ilišin, V., Bouillet, D., Gvozdanović, A., Potočnik, D. (2013) *Mladi u vremenu krize*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu i FriedrichEbertStiftung.
- International Police Association (IPA) Hrvatska sekcija (2013) *Nasilje i mladi*. Rijeka: IPA Hrvatska sekcija.
- Krušić, V. (2007) *Ne raspravljaj, igranj!* Priručnik forum-kazališta. Zagreb: Hrvatski centar za dramski odgoj-Pili-poslovi d.o.o.
- Pregrad, J. (1996) (ur.) *Stres, trauma, opravak*. Zagreb: Tiskara "Kolarić".
- Pregrad, J., Ured UNICEF-a za Hrvatsku (2010) *Program prevencije vršnjačkog zlostavljanja - ZA SIGURNO I POTICAJNO OKRUŽENJE U ŠKOLAMA*. Zagreb: Editor Plus d.o.o.

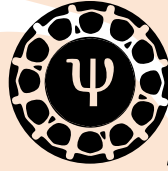
- Olweus, D. (1998) *Nasilje među djecom u školi: što znamo i što možemo učiniti*. Zagreb: Školska knjiga.
- Olweus, D. (2001) *Olweusov program protiv bullyinga i antisocijalnog ponašanja. Priručnik za nastavnike*. Sveučilište u Bergenu.
- Ritz, Suzana i Reno (2010) (ur.) *Sa srećom u džepu i osmijehom na licu*. Zagreb: Kerschoffset.
- Singer, M. i suradnici (2008) *Kriminološke osobitosti maloljetničke delinkvencije*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Ilišin, V., Bouillet, D., Gvozdanović, A., Potočnik, D. (2013) *Mladi u vremenu krize*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu i FriedrichEbertStiftung.
- Grad Zagreb, Gradski ured za socijalnu zaštitu i osobe s invaliditetom (2009) *Mladi i sigurnost – osjećaju li se mladi sigurno u Zagrebu*. Zagreb: Intergrafi ka TTŽ, d.o.o.
- Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba (2003) Istraživanje o vršnjačkom nasilju. [Online] Dostupno na: <http://www.poliklinika-djeca.hr/istrazivanja/nasilje-medu-djecom-3/> [9. kolovoza 2014.]

PREPORUKE ŠKOLAMA ZA RAD NA PREVENCIJI NASILJA:

- **Uključenost svih zaposlenika škole u preventivne programe.**
Vršnjačko nasilje događa se u svako doba i u svim školskim prostorima. Važan preduvjet sustavne prevencije je rad sa svim zaposlenicima škole (uključujući ravnatelje, nastavnike, stručne suradnike i sve druge zaposlenike) na osvještavanju i edukaciji o problematiki nasilja među djecom i mladima i važnosti reakcije.
- **Prevenција kao prioritet.**
Na primjer, ako se u prostoru škole za ili izvan vremena nastave dogodi nasilje, događaj treba u trenutku kada se događa biti primaran u odnosu na planirane aktivnosti.
- **Provođenje aktivnosti specifično prilagođenih potrebama lokalne zajednice, škole ili pojedinog razreda.**
Škole, kao odgojno-obrazovne ustanove, pozvane su pratiti potrebe lokalne zajednice, škole, zasebnih razrednih odjeljenja i individualne potrebe učenika. Pozivamo škole na kreiranje aktivnosti usmjerenih na specifične zahtjeve i potrebe učenika.
- **Kontinuirano ulaganje u suradnju s roditeljima** i uključivanje roditelja u život učenika i škole.

**DRUŠTVO ZA
PSIHOLOŠKU
POMOĆ**

Prevenција i djelotvorno pristupanje nasilju u vezama mladih putem školskog sustava

**DEAN AJDUKOVIĆ
DRUŠTVO ZA PSIHOLOŠKU POMOĆ, ZAGREB**

WEB: <http://www.dpp.hr>

**AJANA LÖW STANIĆ
ODSJEK ZA PSIHOLOGIJU,
FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU**

WEB: <http://psihologija.ffzg.unizg.hr>

Cilj ovog preventivnog programa je pridonijeti suzbijanju nasilnog ponašanja u mladenačkim vezama kroz samoodrživi i financijski nezahtjevan sustav prevencije namijenjen učenicima trećih razreda srednjih škola u Hrvatskoj. U suradnji sa stručnim suradnicima iz srednjih škola razvijene su četiri standardne radionice (svaka u trajanju po 45 minuta) sa sljedećim temama: uvjerenja o dobroj i sigurnoj vezi; prepoznavanje nasilja u vezama; poznavanje prava u vezi; prepoznavanje osobne izloženosti i vlastitog nasilnog ponašanja u vezi; postavljanje granica u vezi i prekidanje nasilnih obrazaca; traženje i pružanje pomoći u slučaju nasilja u vezi.

Na sedam je sveučilišnih studija pomagačkih struka (psihologija, socijalni rad, socijalna pedagogija, učiteljski fakultet) uveden izborni predmet o prevenciji nasilja u bliskim odnosima. Studenti imaju zadatak u sklopu praktičnog dijela kolegija provesti radionice u školi. Time se osposobljava velik broj studenata za metodički radionički rad s učenicima i priprema ih za provođenje preventivnih radionica s mladima koji su im bliski po dobi. Na taj način se svake godine omogućuje da bez velikog dodatnog radnog opterećenja i dodatnih troškova oko 5.000 učenica i učenika prođe kroz preventivne radionice u okviru redovite nastave. Do kraja 2013. godine radionice su provedene s preko 13.000 učenika i učenica u više od 70 srednjih škola.

Projekt je vodilo Društvo za psihološku pomoć (DPP) od 2009. do 2011. godine u suradnji s organizacijom Movisie iz Utrechta i financijsku podršku MATRA programa Ministarstva vanjskih poslova Nizozemske i Grada Zagreba. Program je razvijen u suradnji s Agencijom za odgoj i obrazovanje i usklađen je s ciljevima i sadržajem Nacionalnih strategija protiv nasilja u obitelji Vlade RH za razdoblja od 2008. do 2016. godine i Nacionalnog programa za mlade od 2009. do 2013. godine.

Provedbu radionica koje vode studenti u školama je odobrilo Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, uz pozitivno mišljenje Agencije za odgoj i obrazovanje. Program je podržala i Udruga ravnatelja srednjih škola.

NALAZI O RAŠIRENOSTI NASILJA U MLADENAČKIM VEZAMA

Kako bismo utvrdili postoji li potreba za provođenjem ovakvog programa, proveli smo istraživanje na uzorku od 1.225 učenika i učenica diljem Hrvatske (Ajduković, Löw i Sušac, 2011; Löw, Ajduković i Sušac, 2011; Sušac, Ajduković i Löw, 2011). U istraživanju je sudjelovalo 48,2% mladića i 51,8% djevojaka, dominantne dobi 17 godina; 51% sudionika je bilo iz strukovnih srednjih škola i 49% iz gimnazija. Od ukupnog broja, njih 63% je bilo u vezi prethodnih 6 mjeseci. Prosječno trajanje veze u mjesecima je bilo 6,4 (za djevojke 7,9 mjeseci, a za mladiće 4,9 mjeseci). Prosječna dob partnera/partnerice je bila 17 godina, ali su partneri djevojaka u prosjeku bili stariji od njih (18 godina), a partnerice mladića su u prosjeku bile mlađe od njih (16 godina).

Rezultati su pokazali da postoji visoka prevalencija nasilja u mladenačkim vezama, pri čemu je preko 80% sudionika iskazalo da su doživjeli ili počinili neki oblik nasilnog ponašanja u vezi. Pokazalo se da je 93,5% mladih počinilo, a 87% doživjelo nasilje u vezi u prethodnih 6 mjeseci. Najviše ih je počinilo psihičko (93,2%), zatim fizičko (51,3%), a najmanje seksualno nasilje (25%). Slično vrijedi i za izvještavanje o vrsti doživljenog nasilja: 85,8% psihičko, 39,9% fizičko i 24,1% seksualno.

Nadalje, utvrđeno je da djevojke (u odnosu na mladiće) imaju točnija uvjerenja o tome što čini zdravu i kvalitetnu vezu, važnije im je ostvariti vlastita prava u vezi te bolje postavljaju granice u vezi glede ponašanja u partnerskom odnosu koja im ne odgovaraju. Također, sklonije su zatražiti pomoć kad se nađu u nasilnoj vezi, kao i pružiti pomoć prijateljici / prijatelju u takvoj vezi, nego što to čine

mladići. Između mladića i djevojaka nije bilo razlike u prepoznavanju nasilnih oblika ponašanja u vezi, a ta je razina bila osrednja.

Općenito, djevojke izvještavaju o češćem činjenju psihičkog i fizičkog nasilja (i rjeđem doživljavanju takvog nasilja) nego mladići, što je sukladno novijim istraživanjima na adolescentima u SAD-u. O seksualnom nasilju su sudionici izvještavali najrjeđe te nisu postojale rodne razlike. U pogledu rizičnih faktora za nasilje u vezi kod oba spola, utvrđeno je da su pogrešna uvjerenja o kvalitetnoj vezi i veća važnost osobnih prava u vezi povezani s češćim doživljavanjem nasilja, dok su dulje trajanje veze, pogrešna uvjerenja o kvalitetnoj vezi, iskustvo viktimizacije u vezi, veća važnost prava i slabije prepoznavanje nasilja povezani s češćim činjenjem nasilja.

RAZVOJ I CILJEVI PROGRAMA

Na temelju rezultata provedenog istraživanja, određene su smjernice za razvoj preventivnog programa, te je utvrđeno da će se preventivnim radionicama nastojati postići sljedeći ciljevi:

1. Razjasniti uvjerenja o dobroj i sigurnoj vezi
2. Povećati poznavanje svojih prava u vezi
3. Podići razinu prepoznavanja nasilja u mladenačkim vezama
4. Unaprijediti prepoznavanje osobne izloženosti i svojeg nasilnog ponašanja u vezi
5. Osvijestiti svoju spremnost na prekidanje nasilnih obrazaca u vezi
6. Povećati spremnost na traženje i pružanje pomoći u slučaju nasilja u vezi.

Razvoj preventivnog programa odvijao se u dva dijela koristeći participativnu paradigmu stručnjaka iz prakse i krajnjih korisnika. U prvom dijelu je, u suradnji sa stručnim suradnicima iz srednjih škola diljem Hrvatske, razvijen kurikulum za četiri radionice o suzbijanju nasilja u vezama mladih. Radionice su provjerene tijekom dvije preliminarne provedbe u školama u kojima rade stručni suradnici koji su sudjelovali u njihovoj izradi. Tijekom provedbe prikupljena su iskustva o tome kako su učenici i učenice prihvatili temu i način rada, o primjerenosti i korisnosti materijala, izvedivosti radionica u planiranom vremenu, kao i teškoćama s pojedinim dijelovima radionica. Suradnici su bilježili svoja zapažanja nakon svake radionice, a nakon provedbe svih radionica su program evaluirali i učenici. Učenici su vrlo dobrim ocijenili korisnost sadržaja (4,1), kao i provedbu radionica (3,9) i materijale (3,8), a velik broj njih bi preporučio sudjelovanje na radionicama svojim prijateljima (4). Uz to su dali i kvalitativne povratne informacije, koje su zajedno s ocjenama upotrijebljene u svrhu poboljšanja kurikulu- ma i priručnika.

Drugi dio razvoja preventivnog programa bio je usmjeren na postizanje njegove dugoročne održivosti. Na sedam sveučilišnih studija uveden je izborni predmet o prevenciji nasilja u bliskim odnosima (Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Odjel za psihologiju Hrvatskih studija, Studijski centar socijalnog rada Pravnog fakulteta u Zagrebu, Studij socijalne pedagogije Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta, Studij psihologije Filozofskog fakulteta u Osijeku, Učiteljski fakultet u Rijeci - Studij u Gospiću). Godinu dana kasnije pridružili su se Odsjek za pedagogiju Filozofskog fakulteta u Rijeci i Učiteljski fakultet u Zagrebu sa svojim studijima u Petrinji i Čakovcu.

Nastavni program izbornog predmeta o nasilju u bliskim vezama prvi puta je ponuđen tijekom akad. god. 2010./2011., a upisalo ga je 114 studenata. Dio obaveza u okviru predmeta je da svaki student u suvoditeljstvu provede sve četiri preventivne radionice u jednom razrednom odjelu trećih razreda srednjih škola. Stručni suradnici pomažu studentima da lakše uđu u škole te im daju podršku svojim iskustvom i savjetima. Pohađanje izbornog predmeta o nasilju u bliskim vezama također omogućava studentima da steknu temeljite kompetencije za provedbu radionica s učenicima srednjih škola, za izradu preventivskih programa namijenjenih mladim ljudima, te da razumiju korijene, pojavne oblike i na-

čine suzbijanja nasilja u bliskim odnosima. Na taj način se omogućuje da bez velikog dodatnog radnog opterećenja i troškova svake godine oko 5.000 učenika i učenica prođe kroz preventivne radionice u okviru redovite nastave koje vode studenti i stručni suradnici.

Dugoročna održivost ovog programa povećana je i time što su stručni suradnici koji su pridonijeli njegovu razvoju ostali predani da sa svakom novom generacijom učenika trećih razreda u svojoj školi provedu radionice.

Glavna je prednost ovog preventivnog programa njegova **potencijalna i kontinuirana dostupnost jako velikom broju učenika i učenica koji su u životnom razdoblju uspostavljanja romantičnih veza**. To je razdoblje kad je jedan od razvojnih zadataka mlade osobe stjecanje iskustva rješavanja sukoba i prevladavanje nerazumijevanja s osobom koja ju privlači i s kojom ulazi u emocionalnu vezu. To razvojno razdoblje je rizično za javljanje nasilnih oblika rješavanja sukoba i različitih očekivanja u vezi. Posebna je opasnost što se takva nasilna ponašanja mogu razviti u obrazac odnosa u budućoj obitelji.

Također, ovaj preventivni program pridonosi **suradnji između sveučilišnih studija i srednjih škola** u suzbijanju nasilja u bliskim odnosima, što osposobljava velik broj studenata za metodički radionički rad s učenicima i što su dobro pripremljeni da provode preventivne radionice s mladima koji su im bliski po dobi. Angažman studenata, međutim, ne priječi da stručni suradnici sami vode radionice. Dapače, njihovo kontinuirano korištenje ovog programa je vrlo vrijedno te procjenjujemo da najmanje 25 stručnih suradnika provodi radionice u svojim školama i da su ih uvrstili u svoj godišnji program rada.

STRUKTURA RADIONICA

U priručniku za provedbu ovog preventivnog programa (Ajduković i sur., 2010) detaljno je opisan postupak provedbe radionica prema sljedećoj strukturi:

1. Svrha radionice;
2. Očekivani obrazovni ishodi radionice (što će učenici i učenice postići nakon što prođu radionicu);
3. Popis potrebnog materijala i pribora za radionicu s priložima za voditelje i krajnje korisnike;
4. Opis aktivnosti u svakom dijelu radionice s didaktičkim napomenama i predviđenim trajanjem.

Svaka je radionica planiranog trajanja 45 minuta, pri čemu se preporuča, ako je moguće, provesti po dvije radionice u blokovima od 90 minuta. Radionice se provode u okviru redovne nastave, najčešće satova razredne zajednice, jer se tako osigurava pristup svim učenicima i učenicama. Kada bi se ovaj program provodio kao izvannastavna aktivnost, moguće je da ne bi sudjelovali učenici i učenice kod kojih je veći rizik za nasilje u vezi. Ako se radi o jako velikim razrednim odjelima, bilo bi dobro podijeliti ga u dvije grupe, no to je u praksi rijetko izvedivo.

Budući da je rad u radionicama intenzivan a vrijeme za provedbu aktivnosti kratko, važno je da učenici i učenice unaprijed budu upoznati da će se raditi na pitanjima odnosa u ljubavnim vezama mladih. U nekim radionicama predložene su i alternativne aktivnosti ako se ne može provesti pojedina originalno predviđena aktivnost (npr. zbog izrazito skućenog prostora), pri čemu voditelji sami odlučuju koja alternativa je primjerenija konkretnom razrednom odjelu. Potreban materijal za provedbu radionica je vrlo jednostavan i jeftin te lako dostupan. Uz priručnik je pripremljen i sav materijal na CD-u: PowerPoint prezentacije,

kratki video film, te radni materijali. Dio pripreme za provedbu radionica je i umnožavanje radnih materijala. Predviđeno je da učenici i učenice nakon radionice mogu ponijeti materijale koji su napisani u obliku kratkih letaka o temama kojima su se bavili na toj radionici. Oprema za provedbu aktivnosti je uobičajena u većini srednjih škola, a navedene su i moguće alternative.

EVALUACIJA UČINAKA PROGRAMA

Kako bismo utvrdili učinkovitost programa, proveli smo evaluaciju na uzorku od 1.587 učenika i učenica, korištenjem kvaziekperimentalnog nacrta prije-poslije s usporednim grupama. U intervencijskim odjelima sudjelovalo je 829, a u komparabilnim odjelima 758 učenika i učenica. Primijenjeni evaluacijski instrumenti imali su dobra metrijska svojstva. Šest mjeseci nakon provedbe radionica, mladi koji su bili uključeni u program, u odnosu na one u razrednim odjelima istih škola u kojima nisu provedene radionice, pokazali su **statistički značajno poboljšanje u sljedećim aspektima: činili su i doživljavali manje nasilja u vezi, imali su točnija uvjerenja o tome što čini zdravu i kvalitetnu vezu, bolje su prepoznavali nasilna ponašanja i poznavali prava u vezi.** Veličina efekata preventivnih radionica bila je srednje veličine (oko 0,4) za smanjenje činjenja i doživljavanja nasilnog ponašanja, što je posebno vrijedan indikator učinkovitosti ovog programa. Rezultati provedene evaluacije pokazatelj su da je program od samo četiri jednosatne radionice u srednjim školama učinkovit u smanjivanju nasilja u mladenačkim vezama i poboljšanju faktora koji smanjuju rizik takvog nasilja.

PREPORUČENA LITERATURA:

- Ajduković, D., Ajduković, M., Cesar, S., Kamenov, Ž., Löw A., Sušac, N. (2010) *Prevenција nasilja u mladenačkim vezama – Priručnik za voditelje programa*. Zagreb: Društvo za psihološku pomoć.
- Ajduković, D. (2001) (ur.) *Priručnik za provedbu Protokola o postupanju u slučaju nasilja u obitelji*. Zagreb: Društvo za psihološku pomoć.
- Ajduković, M. i Marohnić, S. (2011) *Smjernice za planiranje, provedbu i evaluaciju preventivskih i tretmanskih programa zaštite djece od nasilja*. Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.
- Ajduković, M., Pavleković, G. (2004) (ur.) *Nasilje nad ženom u obitelji*. Zagreb: Društvo za psihološku pomoć.
- Cesar, S., Bijelić, N., Hodžić, A., Kobaš, V. (2006) *Bolje spriječiti nego liječiti – prevencija nasilja u adolescentskim vezama*. Zagreb: Cesi.
- Collin-Vezina, D., Hebert, M., Manseau, H., Blais, M., Fernet, M. (2006) Self-concept and dating violence in 220 adolescent girls in the child protective system. *Child Youth Care Forum* 35, 319–326.
- Espelage, D.L., Holt, M.K. (2007) Dating violence and sexual harassment across the bully-victim continuum among middle and high school students. *Journal of Youth and Adolescence*, 36, 799–811.
- Foshee, V.A., Bauman, K.E., Ennett, S., Linder, G.F., Benefield, T., Suchindran, C. (2004) Assessing the long-term effects of the safe dates program and a booster in preventing and reducing adolescent dating violence victimization and perpetration. *American Journal of Public Health*, 94(4), 619-624.
- Hall Smith, P., White, J., Holland, L.L. (2003) A longitudinal perspective on dating violence among adolescent and college-age women. *American Journal of Public Health*, 93 (7), 1104-1109.
- Howard, D.E., Wang, M.Q. (2003) Psychosocial factors associated with boys' reports of dating violence. *Adolescence*, 38 (151), 519-533.

- Ivić, T. (2011) (ur.) *Nacionalna strategija zaštite od nasilja u obitelji, za razdoblje od 2011. do 2016. godine / National strategy of protection against family violence, for the period 2011-2016*. Zagreb: Vlada Republike Hrvatske, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti Republike Hrvatske.
- Maslić-Seršić, D. (2010) *Ekonomsko nasilje nad ženama: manifestacije, posljedice i putovi oporavka*. Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.
- Nowakowski Sims, E., Noland Dodd, V.J., Tejeda, M.J. (2008) The relationship between severity of violence in the home and dating violence. *Journal of Forensic Nursing*, 4, 166–173.
- Rapoza, K.A., Baker, A.T. (2008) Attachment styles, alcohol, and childhood experiences of abuse: An analysis of physical violence in dating couples. *Violence and Victims*, 23(1), 52-65.
- Schnurr, M.P., Lohman, B.J. (2008) How much does school matter? An examination of adolescent dating violence perpetration. *Journal of Youth and Adolescence*, 37, 266–283.
- Teten, A.L., Ball, B., Valle, L.A., Noonan, R., Rosenbluth, B. (2009) Considerations for the definition, measurement, consequences, and prevention of dating violence victimization among adolescent girls. *Journal of Women's Health*, 18 (7), 923-927.
- Theriot, M.T. (2008) Conceptual and methodological considerations for assessment and prevention of adolescent dating violence and stalking at school. *Children & Schools*, 30 (4), 22

REFERENCE

- Ajduković, D., Ajduković, M., Cesar, S., Kamenov, Ž., Löw A., Sušac, N. (2010) *Prevenција nasilja u mladenačkim vezama – Priručnik za voditelje programa*. Zagreb: Društvo za psihološku pomoć.
- Ajduković, D., Löw, A. i Sušac, N. (2011) Rodne razlike i prediktori partnerskog nasilja u mladenačkim vezama. *Ljetopis socijalnog rada*, 18 (3), 527-553.
- Löw, A., Ajduković, D. i Sušac, N. (2011) Nasilje u mladenačkim vezama: uloga uvjerenja, prepoznavanja nasilja i postavljanja granica. U: D. Čorkalo Biruški i T. Vukasović (ur.). *20. Dani Ramira i Zorana Bujasa: Knjiga sažetaka*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske, 128-128.
- Sušac, N., Ajduković, D. i Löw, A. (2011) Razvoj instrumentarija za ispitivanje raširenosti nasilja u vezama mladih, njihovih korelata i utvrđene spolne razlike. U: V. Ković (ur.). *Međunarodni naučno-stručni skup „Savremeni trendovi u psihologiji“: Knjiga rezimea*. Novi Sad: Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu, Biblioteka Matice srpske, 53-55.

PREPORUKE ŠKOLAMA ZA RAD NA PREVENCIJI NASILJA

Na temelju empirijskih podataka i dosadašnjeg iskustva u provedbi ovog preventivnog programa, smatramo da se strateški cilj suzbijanja nasilnog ponašanja u mladenačkim vezama može postići tako da mladi ljudi uspješnije prepoznaju često suptilne oblike nasilja i pritisaka u svojim bliskim vezama, da manje pristaju na ponašanja partnera koja im ne odgovaraju, da bolje prepoznaju vlastita ponašanja koja ugrožavaju druge, te da usvajaju norme da je u redu potražiti pomoć kad se osoba nalazi u nasilnoj vezi. **Glavna poruka je da ni pod kojim uvjetima u bliskim odnosima nasilje nije prihvatljivo i da za njega nema opravdanja.**

Svim stručnim suradnicima koji su zainteresirani, rado ćemo poslati priručnik za provedbu ovog preventivnog programa i CD s materijalima, te ćemo biti spremni za konzultacije u vezi provedbe radionica.

Vrijeme za aktivnosti u radionicama ovog preventivnog programa je kratko, ali pažljivo planirano, stoga je dobro voditi se sljedećim smjernicama u pripremi vođenja radionica:

- Prije prve radionice važno je učenike i učenice upoznati s temom preventivnog programa, kako bi oni imali priliku pripremiti se za rad na ovoj temi, postaviti pitanja i slično. Naime, u prvoj radionici nije predviđeno vrijeme za uvod u čitavu temu, već se odmah kreće s aktivnostima;
- Ako radionice provode studenti, najbolje je da oni dođu u razredni odjel tjedan dana ranije i upoznaju se s učenicima i učenicama, te ih upoznaju s temom programa;
- Pravila rada u radionici, unatoč pripremi, treba ponoviti na početku prve radionice;
- Budući da u nekim radionicama postoje dvije verzije aktivnosti (za razredne odjele koji su već imali prilike usvojiti neke komunikacijske vje-

štine i za one koji se s time prvi puta sreću) važno je procijeniti koja verzija je prikladnija za konkretni razredni odjel;

- Preporučamo da voditelji radionica temeljito i unaprijed pročitaju priručnik i opise radionica, na vrijeme odluče koje alternativne aktivnosti će odabrati ovisno o prostoru, iskustvu učenika i učenica s radioničkim načinom rada i drugim aspektima provedivosti;
- Dobro bi bilo da se nastavničko vijeće i vijeće roditelja upozna s ovim preventivnim programom;
- Korisno je na roditeljskim sastancima dati informaciju o programu i razlozima njegovog provođenja.

Ograničenje ovog preventivnog programa je njegovo trajanje od samo 180 minuta u okviru redovite nastave. Za one učenike i učenice koji pokazuju zanimanje za ovu temu, preporučujemo uključivanje u programe Centra za edukaciju, savjetovanje i istraživanje (CESI) koji su opsežniji i dugotrajniji te omogućuju uvježbavanje promjena u ponašanju, a odvijaju se kao izvannastavna aktivnost.

U nekim će školama provedba ovog programa potaknuti učenike i učenice na kreativno uključivanje u dodatne aktivnosti i osobni angažman u prevenciji nasilja, primjerice, izradu školskih postera, snimanje kratkih tematskih video filmova i njihovo prikazivanje u školi u okviru drugih obrazovnih aktivnosti, stvaranje dramskih predstava i sl. Bilo bi dobro da stručni suradnici i nastavnici podrže takve inicijative. Pokazalo se korisnim uputiti mlade na web stranice i portale na hrvatskom i drugim jezicima gdje mogu dobiti korisne informacije o suzbijanju nasilja u obitelji i bliskim vezama, a potaknuti time, mogu i sami kreirati svoje web-stranice vezane uz ovu temu.

KONTAKT:

Dean Ajduković

dean.ajdukovic@ffzg.hr

Ajana Löw Stanić

ajana.low@ffzg.hr

CESI

Nasilne veze su bezveze Prevenција nasilja u partnerskim vezama mladih

SANJA CESAR
CESI - CENTAR ZA EDUKACIJU, SAVJETOVANJE I ISTRAŽIVANJE

WEB: www.cesi.hr

BOLJE SPRIJEČITI NEGO LIJEČITI

CESI je bila prva udruga koja se sustavno bavila senzibiliziranjem mladih za pitanja roda i spola te početkom 1999. godine započele s provođenjem programa namijenjenog mladima, a kojem je glavni cilj bio poboljšati kvalitetu života mladih, unaprijediti odnose među spolovima/rodovima, osnažiti djevojke za aktivno djelovanje u društvu, te promicati vrijednosti nenasilja, tolerancije, solidarnosti i rodne ravnopravnosti. **Rodno uvjetovano nasilje predstavlja kršenje ljudskih prava i ozbiljnu prepreku postizanju jednakosti žena i muškaraca, te su u okviru programa provedene edukacije koje su uključivale i temu rodno uvjetovanog nasilja.**

Prepoznato je da je nasilje protiv žena društveni i javno-zdravstveni problem koje obuhvaća svaku razinu sustava: osobnu i međuljudsku, zajednicu i društvo, a javne politike, kao i razne istraživačke, edukacijsko-prevencijske i zagovaračke aktivnosti, bavile su se samo nasiljem u vezama u kontekstu partnerskih veza odraslih osoba ili kao obiteljskim nasiljem. Tek u novije vrijeme učestala su istraživanja o nasilju u vezama mladih, koja su pokazala da postoji opravdan razlog za brigu zbog količine nasilja kojoj su mlade osobe izložene za vrijeme adolescencije i rane odrasle dobi.

Nasilje u vezama mladih prepoznato je kao faza u međugeneracijskom ciklusu nasilja, povezujući svjedočenje nasilju i iskustvo nasilja u djetinjstvu i doživljavanje ili počinjene nasilja u životu odrasle osobe, te može imati neposredne, kao i dugoročnije posljedice za žrtve, počinitelje/ice, obitelji i zajednicu. Rad na prevenciji nasilja je izuzetno važan budući da je to razdoblje u kojem se stupa u prve emocionalne i seksualne veze, ali također, doba adolescencije je i period u kojem se usvaja obrazac počinitelj nasilja/žrtva što pokazuju brojna istraživanja i iskustva stručnjaka/inja koji rade s počiniteljima nasilja.

Koristeći vlastita iskustva u radu sa ženama i mladima, teoretska znanja te rezultate istraživanja, CESI su se 2003. godine počele sustavno baviti prevencijom nasilja u adolescentskim vezama. Osmišljeni su programi obrazovanja mladih, provođene edukacije edukatora/ica, tiskani priručnici te provođeni treninzi, radionice i predavanja.

Rezultati međunarodnih istraživanja pokazuju zabrinjavajuću učestalost nasilnih ponašanja u adolescentskim vezama, kao i ozbiljne posljedice za fizičko, mentalno, seksualno i reproduktivno zdravlje mladih, a dodatan je problem njegova povezanost s drugim rizičnim ponašanjima mladih.

Istraživanje koje su provele CESI (Hodžić, 2007) pokazuje da **velika većina mladih u dobi od 16 do 19 godina već ima iskustvo veze te mnogi/e smatraju da je nasilje u vezama ozbiljan problem**. Za neke je mlade, saznanje o postojanju nasilja u partnerskim vezama dio njihove svakodnevnice: otprilike trećina mladih druži se u grupi u kojoj se nalaze i osobe u nasilnoj vezi, a svaka peta mlada osoba izjavila je da direktno poznaje neku/nekoga u nasilnoj vezi.

S obzirom na vlastita iskustva, **više od dvije trećine mladih izjavilo je da su doživjeli/e da se osoba s kojom su u vezi prema njima nasilno ponašala**, a nešto manje od polovice ispitanika/ca izjavljuje da je u vezi koristilo barem jedno agresivno ponašanje prema partneru/ici. Najprisutnija su nasilna ponašanja kojima se nastoji dominirati i kontrolirati osobu u vezi – izrazita ljubomora, posesivnost, kontrola, optuživanje i emocionalne ucjene. Seksualno nasilje i fizička agresija u vezama mladih prisutni su u manjem obimu.

Ljubomora, posesivnost i kontrola su ponašanja koje mladi u velikoj mjeri ne prepoznaju kao nasilje, dok se za neke mlade to odnosi i na neprepoznavanje oblika seksualnog i fizičkog nasilja.

Mladići značajnije više koriste oblike seksualnog zlostavljanja prema osobi s kojom su u vezi te više zastupaju tradicionalne i seksističke stavove o rodnim ulogama, kao i stavove koji opravdavaju upotrebu nasilja u određenim situacijama, te su značajnije skloniji ne prepoznavati određena ponašanja kao zlostavljanje.

Posljedice doživljenog nasilja za djevojke su znatno negativnije i ozbiljnije. Doživljeno nasilno ponašanje u vezi kod djevojaka u znatno većoj mjeri rezultira osjećajima povrijeđenosti, tuge, nesigurnosti, nelagode, straha, srama i krivnje. Mladići pak, u znatno većoj mjeri, nakon doživljenog zlostavljanja u vezi ostaju neuznemireni, ravnodušni, te izjavljuju da im je nasilna situacija bila smiješna.

RODNO UVJETOVANO NASILJE – FEMINISTIČKI PRISTUP

Patrijarhalna društva i rodni stereotipi su u korijenu nastanka nasilja u intimnim partnerskim vezama. Spol i rod nisu istoznačni pojmovi: spol se odnosi na biološke karakteristike koje definiraju muškarce i žene, a rod na društveno konstruirane uloge, ponašanja, aktivnosti i attribute koje određeno društvo smatra prikladnima za muškarce i žene.

Od samog rođenja, svaka osoba neprestano prima, od obitelji, škole, medija i zajednice, niz eksplicitnih i implicitnih poruka, koje upućuju na to što su „prikladni“ obrasci feminiteta i maskuliniteta. Pomoću ovih poruka stvara se pritisak na osobu da prihvate niz uloga i očekivanja koja proizlaze iz njenog društveno konstruiranog roda. Što je društvo patrijarhalnije, to su naglašeni različite vrijednosti koje bi trebale usvojiti osobe različita spola.

Društvo jača i održava tradicionalne rodne stereotipe. Profesori/ce, kao i roditelji, češće čestitaju dječacima, ako su dinamični, jaki, agresivni, neovisni i kompetitivni, dok djevojčice dobivaju pozitivnu povratnu informaciju kad su poslušne, ljubazne, nježne i pasivne (Vijeće Europe, 2009). **Djevojčice i dječaci koji se ne pokoravaju društveno konstruiranim stereotipnim**

rodnim očekivanjima obično doživljavaju negativne kritike, zlostavljanje od strane vršnjaka i vršnjakinja, isključivanje i diskriminaciju. Time ih se obeshrabruje od ponašanja koji se ne smatra tipičnim za spol osobe, ili od uključivanja u takve aktivnosti.

Mnogi muškarci i žene podupiru rodne stereotipe te prihvaćaju muško nasilje prema ženama kao „normalno“ i/ili biološko određeno. Isto tako, mnogi će ustvrditi da muškarci seksualno napadaju žene zbog toga što ne mogu kontrolirati svoj spolni nagon i da je ženina odgovornost ne provocirati muškarca; inače je sama kriva ako je muškarac siluje. Vjerovanje u ovakve stereotipe i povinovanje njima može voditi do nasilja u intimnim partnerskim vezama.

U patrijarhalnim društvima u kojima sve glavne institucije u najvećoj mjeri kontroliraju muškarci, pripadanje ovoj dominantnoj grupi donosi određene povlastice, kao što su veće plaće i pozicije s više ovlasti, bolje obrazovanje, više prestiža, moći i kontrole općenito. Ova vrsta sustava koristi nasilje i zastrašivanje kao nadzorni mehanizam, kako bi zadržali moć i kontrolu, kao i privilegije koje pripadaju članovima dominantne grupe u društvu.

Muškarci uče da imaju pravo na određene privilegije i povlastice. U odnosu na žene, to često uključuje očekivanje da ih žene trebaju poštovati i udovoljavati njihovim potrebama i željama. Ovaj osjećaj, da na to sve imaju pravo, jedan je od razloga zašto muškarci zlostavljaju svoje supruge/partnerice (jer ih „ne poštuju“, ili ne ispunjavaju njihove želje i/ili očekivanja). No, iako i među muškarcima postoje hijerarhijski odnosi, definirani socijalnim, ekonomskim i vjerskim statusom, rasom, obrazovnom razinom, seksualnim preferencijama, dobi, itd., oni i dalje imaju više koristi, privilegija i moći nego žene.

Paradoks je očit: svi mi, više ili manje svjesno, jačamo društvene stereotipe, koji vode do nasilja, a istovremeno se “borimo” da nasilje izbrišemo iz svojih zajednica, pri čemu ne uviđamo vezu između rodnih stereotipa i nasilja protiv žena i djevojaka.

PROGRAM PREVENCIJE NASILJA U ADOLESCENTSKIM VEZAMA

Programom koji provodimo želimo doprinijeti učinkovitoj prevenciji nasilja u vezama mladih, razvijanju svijesti o potrebi uklanjanja rodni stereotipa i ostalih uzroka rodno uvjetovanog nasilja. Pitanjem nasilja u vezama bavimo se kroz edukacijske i senzibilizacijske programe koji se provode u školama, osnaživanje mladih i jačanje vršnjačke podrške protiv nasilja u vezama mladih, kroz kampanje i zagovaranje razvoja i provođenja rodno osjetljivih politika i programa prevencije nasilja među mladima.

CESI program prevencije nasilja u partnerskim vezama mladih je prvenstveno namijenjen mladima u dobi od 15 do 18 godina. Nužno je raditi na prepoznavanju i uklanjanju rodni stereotipa i mitova o nasilju koji opravdavaju i podržavaju nasilje prema ženama.

Adolescencija je razdoblje života u kojem se iz djetinjstva ulazi u odraslu dob i specifičnosti vezane uz ovo razdoblje brojnih i burnih psiholoških, fizioloških i društvenih promjena utječu na njihovo ponašanje u partnerskim vezama. Adolescenti i adolescentice razvijaju pojačan interes za ostvarivanje romantičnih i seksualnih veza, dok istovremeno posjeduju manjak iskustva i vještina potrebnih za uspostavljanje i održavanje kvalitetne veze. Uz to, mladi često neke oblike ljubomornog i kontrolirajućeg ponašanja mogu interpretirati kao znakove ljubavi i privrženosti, a ne kao upozoravajuće znakove zlostavljanja. Školski sustav može biti ključno mjesto za intervenciju i pružanje informacija i

vještina nužnih da bi izbjegli nasilje u vezama, bilo kao počinitelji/ce, ili žrtve, te kako se suprotstaviti nasilju.

Kroz provedbu aktivnosti u školama, učenici i učenice imaju priliku steći uvid u štetne posljedice rodni stereotipa, uključujući nasilje u intimnim partnerskim vezama i nasilje u adolescentskim vezama. **Uklanjanje rodni stereotipa kod učenika i učenica pridonijet će stvaranju nulte tolerancije na nasilje u relativno ranoj dobi, uz promicanje kvalitetnih i ravnopravnih veza među mladim ljudima, kao krajnjim ciljem.**

Od početka programa 1999. godine, udruga CESI radi na postepenom podizanju svijesti i izgradnji vještina stručnjaka i stručnjakinja na području obrazovanja koji djeluju kao multiplikatori/ce unutar svojih institucija. Osim toga, CESI im pruža mogućnost da se uključe u javne kampanje protiv rodno uvjetovanog nasilja, da sudjeluju u istraživanjima vezanim uz mlade osobe i rodno uvjetovano nasilje te da pokrenu vannastavne aktivnosti vezane uz prevenciju rodno uvjetovanog nasilja.

Edukacija edukatora/ica igra važnu ulogu u širenju znanja, vještina i vrijednosti te smo stoga osmislile program te educirale oko 600 stručnjaka/inja u regiji. Edukacija edukatora/ica se pokazala vrlo uspješnom metodom koja omogućava provođenje prevencije za veći broj mladih u različitim dijelovima zemlje jer oni šire znanje i informacije mladima. Vrlo velika važnost se pridaje selekciji i izboru osoba koje su motivirane i imaju mogućnosti prenositi znanja i vještine mladima te njihovom dodatnom motiviranju na seminaru jer o njihovoj predanosti ovisi implementacija programa u školama. Važno je kako profesori i profesorice gledaju na pitanja roda i spola te stoga ovaj program uključuje i edukaciju, u okviru koje se, osim što se grade nužni kapaciteti i vještine, puno radi i na razbijanju vlastitih rodni stereotipa i na građenju uvjerenja da su ove aktivnosti doista važne.

Profesori/ce osposobljeni na ovakav način mogu biti odmah uključeni i u provedbu odgovarajućih službenih programa o pitanjima ravnopravnosti spolova, spolnog odgoja i rodno uvjetovanog nasilja u okviru zdravstvenog i građanskog odgoja i obrazovanja. U provođenju edukacija CESI surađuje s

Agencijom za odgoj i obrazovanje koja je prepoznala treninge za profesore i profesorice kao relevantnu komponentu programa njihova profesionalnog razvoja, a sudjelovanje u navedenim programima službeno im se vrednuje.

Osim odraslih, u edukaciji edukatora/ica sudjeluju i **vršnjački edukatori/ce**. Uključivanje samih mladih osoba u rad na senzibilizaciji i informiranju drugih mladih osoba i lokalne zajednice doprinosi boljem razumijevanju i prevenciji nasilja u partnerskim vezama mladih. Kroz program mladi mogu dobiti informacije i sigurnost u prepoznavanju nasilja u začetku, potaknuti su na suočavanje s problemima i na njihovo rješavanje; pomažemo im u jačanju pozitivnih snaga, a time i preuzimanju odgovornosti za vlastito ponašanje. Osnažuje ih se i potiče na organiziranje akcije osvještavanja javnosti i svojih vršnjaka/inja. Grupa od pedesetak edukatora/ica s kojima su CESI radile 2014. godine organizirala je u školama radionice za više od 1300 učenika/ca; provela anketiranja u školama, izrađivala plakate, radila akcije osvještavanja i informiranja javnosti na gradskim trgovima te sudjelovala u izradi promotivnih materijala, priručnika za vršnjačke edukatore/ce *Nasilne veze su bezveze* i radio spota²⁹.

CESI također drži javne prezentacije i vodi radionice za zainteresirane učenike i učenice srednjih škola koji se uključuju putem udruga mladih, preporuka profesora/ica, putem škole ili knjižnica. Obično na radionicama godišnje sudjeluje više od 1000 mladih.

Provedeno je nekoliko empirijskih istraživačkih projekata o tome kako mladi percipiraju odnose među spolovima i kako doživljavaju rodno uvjetovano nasilje. Izdan je niz vrlo cijenjenih priručnika koji se često koriste među osobama koje se bave edukacijom mladih u cijeloj regiji³⁰.

Mladim ljudima je često lakše postaviti pitanje i tražiti informacije o intimnim pitanjima tako da ostanu potpuno anonimni. **Web stranica SEZAM³¹ od 2002. godine mladima pruža informacije o rodno uvjetovanom nasilju, ljudskim pravima, seksualnosti i rodnoj ravnopravnosti, te im omogućuje**

²⁹ Dostupno na; <https://soundcloud.com/centarcesi/ljubav-bez-nasilja>

³⁰ <http://www.cesi.hr/hr/publikacije> (8. kolovoza 2014.)

³¹ www.sezamweb.net (8. kolovoza 2014.)

postavljanja pitanja i dobivanja odgovora na probleme koji ih muče.

Koristimo društvene medije kako bi senzibilizirali i informirali mlade o svim oblicima rodno uvjetovanog nasilja, načinima prevencije i zaštite, kvalitetnim vezama i pravima u partnerskim vezama. Stoga pripremamo *online* platformu za mlade osobe iz cijele Hrvatske uključene u programe prevencije nasilja u vezama koji će imati prilike dijeliti informacije o aktivnostima koje provode, razmjenjivati iskustva i ideje.

Posljednjih godina, djelomično zahvaljujući našim naporima, o toj temi se počelo govoriti te su se mladi ljudi počeli javljati u savjetovališta i na SOS telefone.

Kroz partnerske projekte s organizacijama civilnog društva te razmjene znanja i vještina radile smo na osnaživanju kapaciteta udruga i institucija za provođenje edukacijskih aktivnosti i djelotvorniju prevenciju nasilja u partnerskim vezama mladih.

Sudjelovale smo u provođenju međunarodnih projekata koji su bili usmjereni na širenje dobrih praksi ili razvoj novih programa i edukacijskih paketa za nastavnike/ce i učenike/ce, imale smo priliku provoditi edukacijske programe i edukacije edukatora/ica u Hrvatskoj, BiH, Srbiji, Makedoniji, Crnoj Gori u kojima se koriste naši priručnici. Osim toga u tim su zemljama kasnije u školama i udrugama razvijani preventivni programi, tiskani priručnici te provedena istraživanja³².

Nacionalna kampanja prevencije rodno uvjetovanog nasilja "Šutnja nije zlato" koja je realizirana u partnerstvu s udrugom O.M.G. dobila je međunarodnu nagradu ERSTE banke za društvenu integraciju 2009. godine kao inovativni projekt koji donosi pozitivne društvene promjene. Isto tako projekt je o izabran kao jedan od primjera dobre prakse rada na prevenciji obiteljskog nasilja u Europskoj uniji³³.

³² Selesković, A. (2009.) Pojavnost rodno zasnovanog nasilja u adolescentskim vezama. [Online]. Tuzla: Udruženje Vesta. Dostupno na: http://www.vesta.ba/files/Rodno_zasnovano_nasilje_adol_vezama.pdf [8. kolovoza 2014.]; Đan, A; Jovanović, N. (ur.) Prepoznaj nasilje u partnerskim odnosima. [Online.]. Pokrajinski sekretarijat za rad, zapošljavanje i ravnopravnost polova i Autonomni ženski centar. Dostupno na: http://www.hocudaznas.org/publikacije/youth_guide.pdf [8. kolovoza 2014.]

³³<http://eige.europa.eu/content/national-campaign-to-prevent-gender-based-violence-%E2%80%93-silence-is-not-gold-%E2%80%9D-%E2%80%9C%E2%80%93-utnja-nije-zlato> [8. kolovoza 2014.]

Kampanja se temeljila na rezultatima CESI istraživanja, a cilj joj je osvještavanje javnosti, osobito mladih ljudi o različitim tipovima nasilja koji čine rodno uvjetovano nasilje. Aktivnosti su se provodile u šezdesetak škola, a obilježili su je TV spotovi³⁴ koje je oko godinu dana emitirala nacionalna televizija.

Putem ove kampanje čak 91% mladih u Hrvatskoj čulo je poruku programa da se nasilje u vezama ne smije tolerirati.

Kroz različite aktivnosti radimo na uključivanju u rodne perspektive u programe prevencije nasilja među mladima.

Zagovaranjem za provođenje učinkovite prevencije nasilja u partnerskim vezama mladih želimo dobiti podršku javnosti i zahtijevati da programi za mlade budu kreirani, usvojeni, financirani, provedeni i da opstaju, što uključuje da postanu prioriteti za financiranje lokalnih vlasti. Nakon provedene analize donesene su i publicirane preporuke za učinkovitije provođenje politika i programa koji će doprinijeti učinkovitoj prevenciji i suzbijanju nasilja u vezama³⁵.

Za naš rad smo dobile podršku pravobraniteljstava, relevantnih ministarstava i vladinih ureda, saborskih odbora koji se bave pitanjima djece i mladih, ljudskih prava te ravnopravnosti spolova. Suradujemo s različitim institucijama i organizacijama civilnog društva, kao što su ženske grupe, Mreža mladih Hrvatske, te brojne lokalne nevladine udruge, gradske knjižnice i srednje škole. Učinci zagovaranja na nacionalnoj i međunarodnoj razini vide se tek nakon dužeg vremenskog razdoblja, a nakon višegodišnjeg zagovaranja prepoznata je važnost uklanjanja rodni stereotipa iz udžbenika i cjelokupnog obrazovnog sustava, a rodna ravnopravnost i prevencija nasilja u vezama su sastavni dio zdravstvenog te građanskog odgoja i obrazovanja.

---

³⁴ http://www.sezamweb.net/sutnjanijezlato//index.php?option=com_content&task=view&id=13&Itemid=30 [8. kolovoza 2014.]

³⁵ Cesar, S. (ur.) (2012) Za veze bez nasilja. Zagreb: CESI. Dostupno na: http://www.cesi.hr/attach/_z/za_veze_bez_nasilja~2.pdf (8. kolovoza 2014.)

KORIŠTENA I PREPORUČENA LITERATURA

- Ajduković, D., Ajduković, M., Cesar, S., Kamenov, Ž., Löw A., Sušac, N. (2010) *Prevenција nasilja u mladenačkim vezama – Priručnik za voditelje programa*. Zagreb: Društvo za psihološku pomoć.
- Ajduković, M. i Ručević, S. (2009) *Nasilje u vezama mladih*. Medicus, 18, str. 217-225.
- Buljan Flander, G., Bačan, M., Škovrlj, K. i Škrlec, N. (2009) *Je li moguće da je to ljubav? Priručnik o nasilju u vezama mladih*. Zagreb: Grad Zagreb i Poliklinika za zaštitu djece.
- Cesar, S. i sur. (2004) *Bolje spriječiti nego liječiti: Prevenција nasilja u adolescentnim vezama*. Zagreb: CESI.
- Cesar, S. (2012) *Za veze bez nasilja – istraživanje i analiza strategija i programa prevencije nasilja u partnerskim vezama mladih*. Zagreb: CESI. http://www.cesi.hr/attach/_z/za_veze_bez_nasilja~2.pdf
- Hodžić, A. (2007) *Nasilje ne prolazi samo od sebe. Izvještaj o istraživanju rodno uvjetovanog nasilja u adolescentskim vezama u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Centar za edukaciju, savjetovanje i istraživanje. http://www.cesi.hr/attach/_n/nasilje.pdf
- Hodžić, A., Cesar S., Bijelić, N. (2003) *Spol i rod pod povećalom - priručnik o identitetima, seksualnosti i procesu socijalizacije, dopunjeno izdanje.*, CESI, Zagreb.
- SEZAM – Seksualna edukacija za mlade, www.sezamweb.net.
- Rodnom jednakošću protiv nasilja u intimnim partnerskim vezama, European Anti-Violence Network, 2011. <http://www.cesi.hr/hr/rodnom-jednakoscu-protiv-nasilja-u-intimnim-partnerskim-vezama/>

ZAKLJUČAK I PREPORUKE ŠKOLAMA ZA RAD NA PREVENCIJI NASILJA

Nasilje u adolescentskim vezama je kompleksan problem i sustavni pristup treba uzeti u obzir interakcije i povezanost karakteristika na individualnom i interpersonalnom nivou, kao i na nivou zajednice i društva. **Prevenција nasilja u intimnim partnerskim vezama mora početi u što je moguće ranijoj dobi, iz čega je vidljivo da je školski sustav taj u kome se na ovim temama može raditi progresivno, počevši od vrtića, pa sve do fakulteta, ili čak i dalje, u sustavu cjeloživotnog obrazovanja.** Neophodno je suprotstaviti se stavovima, ponašanjima, pretpostavkama i jeziku koji pridonosi kulturi nasilja prema ženama te pomoći mladim ljudima da počnu razvijati promišljene i strateške načine suprotstavljanja. Važno je poticanje mladih da sami osmišljavaju i provode aktivnosti te suradnja škole s lokalnom zajednicom.

Podaci CESI istraživanja ukazuju na sljedeće potrebe u edukacijsko-preventivnom radu na problemu nasilja u adolescentskim vezama:

- prepoznavanje i osvještavanje psiholoških/emocionalnih oblika nasilja;
- promjena stavova o nasilju i rodним stereotipima;
- osvještavanje mitova o nasilju;
- razumijevanje dinamike moći i kontrole u vezama;
- razvijanje i jačanje samopoštovanja i samopouzdanja, komunikacijskih vještina, te vještina pregovaranja i rješavanja sukoba kao aspekata kvalitetnih i ne-nasilnih veza;
- poticanje i osvještavanje pitanja spolne/rodne ravnopravnosti i prava na život bez nasilja, kao osnovnih ljudskih prava;
- osvještavanje utjecaja vršnjačke grupe i utjecaja medija;
- dodatno educiranje svih uključenih aktera;

- anonimnost, povjerljivost i stručnost; ohrabrivanje, savjetovanje i davanje podrške i zaštite žrtvama;
- informiranje o postojećim mehanizmima i resursima za prijavljivanje nasilja;
- te psihološko-socijalni rad s nasilnim osobama.

Prevenција da bi bila učinkovita mora biti popraćena adekvatnim zakonodavstvom i javnim politikama. Uključivanje prevencije rodno uvjetovanog nasilja u strategije usmjerena prema mladima, osiguravanje financijskih sredstava, identifikacija i širenje dobrih praksi mogu imati dugoročne pozitivne rezultate.

STATUS **M**

Rad s mladim muškarcima na prevenciji nasilja kroz Budi muško klubove

NATKO GEREŠ

STATUS M

WEB: <http://www.status-m.hr/en/>

ANALIZA POTREBA

Gledajući lokalne i globalne zdravstvene podatke, vidljivo je da su muškarci pod povećanim rizikom za čitav niz zdravstvenih rizika. Tako će muškarci, u odnosu na žene, vjerojatnije stradati u prometnoj nesreći, počiniti ubojstvo ali i stradati kao žrtva ubojstva, počiniti samoubojstvo, prekinuti školovanje, završiti u popravnoj instituciji, postati ovisnici o drogama, postati obiteljski nasilnici... Preventivni program „**Inicijativa mladića**“ krenuo je od pretpostavke da je jedan od uzroka navedenih rizika način kako društvo odgaja mlade muškarce, način kako društvo gleda na muškarce te način kako ih se potiče da dokazuju svoju muškost, često kroz nasilje, neravnopravnost, dominaciju nad ženama, skrivanje emocija i dokazivanje časti koja se temelji na nasilnom dokazivanju pripadnosti grupi. Teorijska pretpostavka naše intervencije bila je da radom s mladićima, možemo potaknuti te mlade ljude da u formativnim godinama srednje adolescencije u sebi osnažuju **pozitivan tip muškosti, koji uključuje nenasilje, pozitivan pristup izgradnji zajednice i rodnu ravnopravnost kao opće dobro za muškarce i žene.**

OPIŠ NAŠEG PRISTUPA

U svom radu koristimo **rodno osviješten pristup koji uključuje preispitivanje društvenih normi vezanih uz značenje muškosti.** U inicijalnoj etapi naše intervencije, 2007. godine, proveli smo kvalitativno istraživanje s 150 mladića (CARE International, 2012), koje smo kroz četiri dana druženja, tražili da nam objasne njihovo shvaćanje muškosti te povezanost iste s nasiljem. Došli smo do saznanja da mladići percipiraju dva tipa muškosti: nasilni, odsutni, agresivni i nepotrebnom riziku skloni „macho“ tip muškarca, te tip muškarca koji ne koristi nasilje, sudjeluje u kućanskim poslovima, poštuje žene, brine o svom zdravlju, brine o djeci, izražava emocije – „muškarac kakav oni žele biti“.

Naš pristup uključuje spoznaju o tome da ne postoji samo jedan tip muškosti, onaj agresivni i dominantni, već da postoji spektar načina kako biti muškarac, pozitivnih i negativnih za sebe i zajednicu.

Kroz formativnu fazu intervencije potvrdili smo da je potrebno s mladićima raditi na osnaživanju pozitivnih oblika muškosti na način da se u grupama mladića otvoreno razgovara o društvenim konstruktima vezanim uz muškost koji mogu poticati na korištenje nasilja, te o kreativnim načinima kako izbjeći nasilje, potaknuti ekipu da izbjegne nasilje te kontinuirano u svom životu graditi nenasilne odnose.

U radu s mladićima ključno je shvaćati **važnost pozitivnog pristupa**, posebno u izgradnji njihovih **ličnosti**, što se ne postiže prijateljama i zabranama, već zajedničkom izgradnjom odgovornosti kroz odnos temeljen na poštovanju i **brizi**, kako nas prema njima tako i njih prema svojoj okolini i vršnjacima. **Povezivanjem** mladića u vršnjačke skupine, koje smo mi nazvali *Budi muško klubovi* (u daljnjem tekstu „BMK“), potičemo prijateljstva i kreiranje timova mladića. Ti timovi djeluju kao aktivistički centri u vlastitoj i široj zajednici, **dokazujući** na taj način sebi i okolini odluku o pozitivnom usmjerenju u životu, u smislu nenasilja, zdravlja i ravnopravnosti ljudi. Rad s mladićima mora najprije podrazumijevati našu potpunu uvjerenost u sposobnost mladića da budu nositelji pozitivnih promjena u svojim životima i zajednicama. Takav pristup djeluje na mladiće i oni počinju vjerovati u sebe i svoje **sposobnosti**, osjećajući našu podršku. Mladići tada rade na sebi i stječu osobni integritet.

Način rada u našem programu je ohrabrivati, poticati i osnaživati mlade muškarce, kroz **izgradnju vještina** potrebnih za pozitivno nošenje s odgovornostima i situacijama s kojima se susreću (posebno vještine komunikacije, timskog rada, traženja informacija, izražavanja emocija, traženja pomoći, pregovaranja, prepoznavanja rizika, smanjivanja štete, kritičko sagledavanje utjecaja medija i društva) i **stjecanje potrebnih znanja za kontekst mladih u današnjem društvu** (shvaćanje društvenih pojmova vezanih uz nasilje, prepoznavanje zdravstvenih rizika, informiranje o načinima izbjegavanja i smanjenja štete vezane uz zloporabu droga), posebno vezanih uz razumijevanje ciklusa nasilja u društvu i vlastite neprenosive odgovornosti za sprečavanje istog u vlastitom i životu zajednice.

CILJ PROGRAMA

Kroz program „Inicijativa mladića za prevenciju nasilja“, od početka provedbe 2006. godine, do danas, radili smo s više od 5000 mladih muškaraca (više od 30000 na razini regije, a dosegli smo više od 2.5 milijuna ljudi posredno) na prevenciji nasilja, posebno rodno uvjetovanog nasilja, promociji zdravlja i rodne ravnopravnosti. **Cilj programa je kreirati zdravije, ravnopravnije i ne-nasilnije društvo kroz uključenje mladića u procese poboljšanja društva, osnažujući ih i potičući da prepoznaju svoje pune potencijale i aktivnu odgovornost za uključenje u zajednicu.**

Teorijski koncept projekta podrazumijeva da je potrebno u podršku mladićima uključiti educiranu okolinu mladića (škole, uprava, mediji, udruge, centri za socijalnu skrb, vijeća učenika i roditelja,...) kako bi početne pozitivne promjene u stavovima kod mladića, ostvarene kroz klubove i radionice, prerasle u trajne pozitivne promjene u ponašanju, u smislu manje nasilnog, aktivnijeg, zdravijeg i promišljenijeg pristupa vlastitom odrastanju. Upravo zato programsko djelovanje podrazumijeva istovremeni rad s mladićima, pružanje platforme mladićima za uključenje u društvo kroz BMK, ali i senzibilizaciju, edukaciju i uključivanje okoline, kako bi mladići osjetili podršku za vlastita nastojanja poboljšanja vlastitog i života zajednice.

U našem radu u početku smo se usmjerili na tehničke škole, imajući na umu da postoje predrasude da su takve škole upravo mjesto gdje ima više nasilja. Također, bili smo svjesni da su u takvim školama pretežno, ako ne i potpuno, muški učenici, te vlada snažan vršnjački **pritisak vezan uz dokazivanje muškosti na često negativan ili rizičan način.** Kako je proces odmicao, u rad smo sve više uključivali i druge dionike, tako da se u različitim oblicima program provodio te BMK pokretao i u osnovnim školama, srednjim školama koje nisu isključivo strukovnih profila, s udrugama i klubovima mladih, obiteljskim centrima, centrima za socijalnu skrb, odgojnim institucijama, sportskim klubovima...

Možemo zaključno reći da su ciljna skupina mladići u dobi od 12 do 19 godina. U rad uključujemo i mlade žene, kroz kampanju ali i rad s posebnom metodologijom za rad s mladim ženama, koja za cilj ima baviti se temama od posebne važnosti za žene (prepoznavanje štetnosti rodni predrasuda, osnaživanje, prepoznavanje nasilja) ali i potaknuti žene na shvaćanje njihove uloge u socijalizaciji i preuzimanju rodni uloga kod muškaraca (pr. poticati učenice da mladićima kažu da pravi muškarac nije nasilnik).

Ipak, kao udruga smo specijalizirani upravo za rad s mladim muškarcima.

GLAVNE AKTIVNOSTI I REZULTATI

Status M djeluje kroz dvojni pristup. S jedne strane, vodimo omladinski centar, odnosno *Budi muško klub*. Uključuje provedbu radionica s mladićima, organizaciju događanja za mladiće, primjerice rezidencijalnih kampova, facilitaciju volonterstva mladića, kampanju „Budi muško, mijenjaj pravila“, koju provode sami mladići i druge aktivnosti vezane uz direktan angažman mladića.

Mladići na osnovnoj razini prolaze set od 20 aktivnosti na kojima kroz interakciju, zabavu i sudjelovanje u kontroliranim uvjetima koje osigurava trener/ica, uče potrebna znanja i preispituju stavove o rješenjima rizičnih situacijama koje opisuju njihov osobni životni kontekst. **Mladići stječu vještine potrebne za konstruktivno rješavanje potencijalnih problema i rizičnih situacija tijekom odrastanja, za pregovaranje, izražavanje emocija, traženje pomoći, timski rad...** Koristimo radionice iz autorskog *Priručnika M*. (CARE International, 2011). Riječ je o alatu kojeg je podržalo MZOS, a UNFPA je isti proglasio najboljim alatom za rad s mladim muškarcima na svijetu (priručnik koriste naši partneri na različitim lokacijama diljem svijeta).

Po završetku radionica mladići (oni koji su zainteresirani) se uz podršku roditelja uključuju u *Budi muško klub*. Kroz isti organiziramo sastanke, javne akcije i intervencije kojima mladići sami sebi i okolini dokazuju da su aktivisti i pozitivan konstruktivni gradivni element društva. Mladići kroz BMK provode kampanju „Budi muško, mijenjaj pravila“.

Riječ je o kampanji koja ima za cilj:

- promovirati osnovne ideje inicijative: nenasilje, rodna ravnopravnost i zdravlje;
- služiti kao platforma za BMK koja se dokazuje u svojoj okolini;
- regrutirati nove mladiće u BMK.

Kampanja uključuje akcije u zajednici, koje se mogu jednostavno organizirati a efektne su i na mladenačkoj razini: koncerte, crtanje grafita, radionice filma i izradu filmova, organizaciju radova u zajednici (poput uređenja školskog dvorišta), masovne radionice pod odmorima, *flashmbove*, radionice glazbene umjetnosti te stvaranje tematskih uradaka, mobilizaciju medija na praćenje aktivnosti kluba, obilježavanja tematskih događanja i prigodnih dana (poput Svjetskog dana nenasilja).

BMK-ovci se, kako teče proces njihovog angažmana u BMK, ovisno o mogućnostima, uključuju u napredne rezidencijalne kampove na kojima stječu dodatne vještine potrebne da postanu vođe i nositelji pozitivnih promjena u svojim okolinama, edukatori o pozitivnim životnim stilovima. Mladići tako prolaze **treninge liderstva, vršnjačke edukacije, ali i kampove više intrinzičnog sadržaja, poput onih o odrastanju i preuzimanju odgovornosti.**

Ključno u ovom segmentu rada jest približiti se mladima te kreirati sadržaje u suradnji s mladićima, kako bi sadržaji bili bliski njihovim prijateljima i prijateljicama, prema kojima će oni i djelovati.

Osim radionica i kampanje, koje čine direktan rad s mladićima kroz omladinski centar - BMK, Status M vodi i resursni centar za unapređenje profesionalne prakse rada s mladim muškarcima - **M centar**. Riječ je o fizičkom i virtualnom

prostoru, koji djeluje s ciljem izgradnje kapaciteta osoba koje rade s mladićima za takav rad. U virtualnom smislu, pokrenuli smo web stranicu³⁶ na kojoj se mogu preuzeti svi resursi koje koristimo u radu. Također, može nas se uvijek kontaktirati za podršku i pomoć kroz savjetovanje za rad s mladićima. Prošle smo godine pokrenuli i prvi u Hrvatskoj internetski tečaj za izgradnju kapaciteta za rad s mladićima, koji je pilotiran u suradnji s MZOS, a namijenjen je nastavnom i nenastavnom osoblju škola.

Kroz resursni centar kontinuirano provodimo edukacije o radu s mladićima. Tako smo do sad surađivali s više od 130 škola i više od 250 djelatnika/ica škola diljem Hrvatske, kroz organizaciju stručnih skupova i seminara. Izuzetno pozitivne reakcije polaznika/ica daju nam snagu i motivaciju da činimo izuzetno profesionalan i potreban posao.

Kroz M Centar osmišljavamo nove pristupe i metodologije u radu s mladićima. Tako smo primjerice, kreirali metodologiju za rad s učenicima osnovnih škola, koju čini interaktivna radionica „Zvonkov kviz“ - za podizanje svijesti o važnosti nenasilja i ravnopravnosti, a sastoji se od 3 edukativna filma koje prati interaktivni kviz. Metodologiju je prepoznao MUP te ju uključio u svoj program „Živim život bez nasilja“. Metodologija je u suradnji s MUP-om nagrađena kao najbolji program primarne prevencije kriminaliteta u Europi 2013. S ovom smo metodologijom obišli čitavu Hrvatsku.

M Centar ima za cilj i podizanje svijesti javnosti o važnosti uključenja muškaraca u procese postizanja rodne ravnopravnosti u društvu. Tako smo pokrenuli i *Forum pravih muškaraca*, odnosno okupili skupinu pozitivnih muških poznatih osoba (uključujući brojne glumce, predsjednika republike, glazbenike...) koji svojim pozitivnim primjerom potiču mlade muškarce da prepoznaju da biti **pravi muškarac znači ne koristiti nasilje, već pokazati suosjećanje, biti ravnopravan i općenito, biti pozitivna i konstruktivna osoba, a ne stereotip agresivnog i dominantnog macho lika**. Kampanja je dosegla više od 250000 ljudi.

Kroz M Centar organizirali smo i tri međunarodne konferencije, koje su pojedinačno podržale Agencija za odgoj i obrazovanje, Hrvatska liječnička komora i

³⁶ <http://www.m-centar.hr> (13. kolovoza 2014.)

Hrvatska komora medicinskih sestara. Konferencije organiziramo s ciljem prijenosa najnovijih i najrelevantnijih globalnih znanja o radu s mladićima na lokalnu razinu, ali i povezivanja i poticanja multisektorske suradnje u radu s mladim muškarcima.

Naš rad kontinuirano prezentiramo i regionalno te globalno. Tako smo rad u školama prezentirali na dvije svjetske konferencije mladih, a kao udruga smo u upravljačkom odboru globalne mreže organizacija MenEngage³⁷ koje se bave uključivanjem muškaraca u postizanje rodne ravnopravnosti, zahvaljujući predanosti u radu s mladićima. To nam pomaže da kontinuirano unapređujemo svoj rad.

Konačno, M Centar ima za cilj evaluirati proces i rezultate rada s mladićima. Proveli smo dva velika i dva manja istraživanja kojima smo željeli procijeniti učinak koji ostvarujemo u radu s mladićima. U veća smo istraživanja uključili više od 1500 učenika te kroz kvalitativnu i kvantitativnu analizu rada u dvije škole u Gradu Zagrebu došli do saznanja da mladići koji su uključeni u BMK pokazuju veću spremnost za sprečavanje nasilja u svojim vršnjačkim skupinama, bolje prepoznaju nasilje, pokazuju manje homofobne stavove, demonstriraju bolje znanje o zdravlju te se više uključuju u podjelu kućanskih poslova (kao samo jedan od nalaza vezan uz poboljšanja glede postizanja rodne ravnopravnosti).

Istraživanja provodimo u suradnji s relevantnim institucijama, poput Medicinskog fakulteta u Zagrebu, Instituta za društvena istraživanja ili primjerice Međunarodnog centra za istraživanja o ženama (SAD).

---

³⁷ www.menengage.org (13. kolovoza 2014.)

TKO NAM JE PODRŠKA? KOGA BI VOLJELI VIDJETI KAO GLAVNE SURADNIKE?

Potpuno smo svjesni da se pozitivna promjena u društvu ne može napraviti samostalno. Također, znamo da kada se kaže da mladi mogu sve i da su mladi nevjerojatni potencijal, to ne znači da su oni to sami, da to mogu postići bez suradnje zajednice.

Problem u društvu, posebno duboko ukorijenjeni problem poput nasilja, nije nešto što se može riješiti kroz rad na samo jednom segmentu tog problema. Zato smo svjesni da ne možemo sami napraviti sve, ali mladići itekako mogu potaknuti sve oko sebe da se uključe i počnu graditi zajednicu, u što smo se osvjedočili nebrojeno puta, u različitim mjestima diljem Hrvatske.

Inicijativa mladića podrazumijeva stvaranje konsenzusa u zajednici o važnosti rada s mladićima i podrške mladićima u njihovom uključenju u procese poboljšanja društva. Prije početka rada s mladićima, uvijek se trudimo organizirati i educirati podršku mladićima u zajednici, tako da se trudimo potaknuti suradnju sa svim dionicima koji mlade okružuju, krenuvši od lokalnog pa sve do globalnog nivoa.

Za ostvarenje efekta i punog potencijala kojeg nosi BMK, nije potrebno puno sredstava već samo puno dobre volje. Svatko može nekako pomoći, svatko se može uključiti u prevenciju nasilja. Ne treba nam puno novaca da napravimo školski plakat. Nije komplicirano dobiti podršku od lokalnog trgovca kroz sendviče za akciju, gradske uprave za korištenje zida za grafit, policije za organizaciju javne akcije, roditelja za sudjelovanje djeteta u kampu i slično. Važno je

razumjeti da nije zadaća škola da samostalno odgajaju djecu, kao niti roditelja – to je **zadaća cijele zajednice**. Ali potreban je faktor povezivanja i motivacije. BMK tako djeluje, ako postoje motivirani provoditelji i inicijatori. Podršku Status M-a uvijek imate!

Program Inicijativa mladića od 2006. do 2013. godine financirao je Care international i MVP Kraljevine Norveške. Pozitivna je činjenica da kad je prestalo vanjsko financiranje zbog ulaska u EU, relevantna ministarstva su djelomično preuzela financiranje, tako da nastavak aktivnosti nije ugrožen. Trenutno provedbu programa financijski podržavaju Ministarstvo socijalne politike i mladih te Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta. Ostvarili smo i podršku Europske komisije, tako da nastavljamo Hrvatskoj vraćati puno više financija nego što od nje tražimo. Važno je napomenuti da smo u manjem opsegu jednokratno financirani i od Zaklade Zamah, Grada Zagreba i UNDP-a Hrvatska.

Ništa manje važna od financijske je i tematska, društvena i tehnička podrška, koju su do sada kontinuirano demonstrirali i nastavljaju i dalje:

- Institucija Pravobraniteljice za ravnopravnost spolova;
- Predsjednik RH;
- WHO Hrvatska;
- partnerske organizacije iz zemlje i regije, ali i globalno

i drugi.

Ove se godine nadamo ostvariti i strukturalnu podršku Nacionalne zaklade za razvoj civilnoga društva. Nažalost, prošle godine istu nismo ostvarili jer je u našoj prijavi, bez obzira na činjenicu da smo ostvarili sve druge uvijete, bilo nedostataka.

Od početka našeg rada djelujemo u unajmljenom prostoru koji plaćamo jako puno, što za nas kao neprofitnu organizaciju predstavlja golemi problem (400 eura mjesečno). Postoji jasan nedostatak sluha koji je pokazao Grad Zagreb za ustupanje prostora za naš rad (usprkos činjenici da smo dosegli oko 15% mladića u gradu i ostvarili rijetko viđen uspjeh)

LITERATURA KOJOM SE KORISTIMO I KOJU PREPORUČAMO

Kao što je napomenuto ranije, kompletna literatura koju koristimo dostupna je putem našeg virtualnog M Centra, na web stranici www.m-centar.hr, ili kroz direktan kontakt s nama. Stojimo Vam na usluzi. Cilj našeg djelovanja je podržavati rad na prevenciji nasilja, zato smo tu i nemojte se ustručavati kontaktirati nas za podršku kroz savjet, literaturu ili zajedničku organizaciju djelovanja.

Reference:

- CARE International (2012) *The Young Men Initiative: Engaging young men in the Western Balkans in gender equality and violence prevention: A Case Study*. [Online] Banja Luka: CARE International. Dostupno na <http://youngmeninitiative.net/en/?page=34> (13. kolovoza 2014.)
- CARE International (2011) *Priručnik „M“: priručnik za obuku*. Banja Luka: CARE International

PREPORUKE ŠKOLAMA ZA RAD NA PREVENCIJI NASILJA

Iako nekada na mladiće gledamo kao na problem, važno je da se uvijek podsjetimo da su mladići zapravo rješenje, ako im se pristupi na pravi način, ako se za njih brine, s njima povezuje i u njih vjeruje – oni su sposobni unaprijediti društvo.

Mladići u školama provode veliki dio svog vremena i škole mogu biti ključne za poticanje mladića na aktivizam u svojim životima i zajednicama. Ali škole u tome ne smiju biti same! Motivirani pojedinci u školama koji imaju volje (usprkos izuzetno zahtjevnim uvjetima u kojima je danas školstvo u hrvatskoj) mogu napraviti čuda, povezati zajednicu u radu s mladićima, nadahnuti mladiće da se cijene i ostvaruju kroz pozitivno djelovanje. Koliko god da je teško, mi smo ti koji možemo zaustaviti opću apatiju i pasivnost mladih, i potaknuti ih da shvate da su ovaj život i ovo društvo njihovi i da oni zaista mogu poboljšati svijet.

www.prekinilanac.org

T-Mobile vip TELE2 DIGITEL europlakat EEPH

Bol je stvarna i u virtualnom svijetu. Može je nanijeti zlonamjerne poruke poslana SMS-om ili e-mailom, na blogovima ili na forumima. Važno je primijetiti takvo nasilje na vrijeme i spriječiti ga. Slanjem poruke „Prekini lanac!“ na 66456 podržite akciju UNICEF-a i Rebroda telefona za pre

unicef

http://www.unicef.hr

A RIJEČ BOLI

Stop nasilju među djecom Za sigurno i poticajno okruženje u školama

JASENKA PREGRAD
URED UNICEF-A ZA HRVATSKU
WEB: www.unicef.hr

Prekini lanac!
ELEKTRONIČKO NASILJE

Strateški prioriteti UNICEF-a i drugih UN i europskih tijela početkom stoljeća fokusirali su se na prevenciju vršnjačkog nasilja.³⁸ UNICEF ured za Hrvatsku u svom planu za period 2002. – 2005. odlučio je provoditi programe na teme koje javnost doživljava relevantnima i to na način da javnost senzibilizira, educira i motivira, prikupi literaturu i stručnjake, sredstva za stvaranje i provođenje programskih aktivnosti te publicira edukativne materijale i osigura održivost programa u Hrvatskoj. Agencija Puls provela je 2003. godine istraživanje stavova javnosti koje je pokazalo da su najvažniji koraci za dobrobit djece u Hrvatskoj zaštita djece protiv zlostavljanja i zanemarivanja, bolja kvaliteta obrazovanja i briga o djeci siromašnih obitelji. Isto je istraživanje pokazalo da bi građani bili najspremniji donirati sredstva za programe usmjerene na zaštitu djece od zlostavljanja i zanemarivanja i za brigu o djeci s posebnim potrebama. Ta saznanja odredila su prioritete UNICEF-ovih aktivnosti, pa je prvi program započet 2003. godine bio „Stop nasilju među djecom“, drugi, dvije godine kasnije, „Svako dijete treba obitelj“ i zatim „Prve 3 su najvažnije“.

Rezultati istraživanja koja su kod nas do tada postojala ukazivali su da se nasilje događa i u našim školama i među našom djecom otprilike jednako kao i u drugim europskim zemljama. (Elez, 2003; Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba, 2003).

Cijeli projekt „Stop nasilju među djecom“ sastojao se od javne kampanje i preventivnog programa provođenog u školama.

Javna kampanja vođena pod sloganom „**Stop nasilju među djecom**“ imala je za cilj senzibilizirati, educirati i motivirati javnost te tako osigurati društveno okruženje koje progovara nasilju NE, kako škole ne bi bile dovedene u poziciju otokâ u društvu koji se trse oko nasilja na neki donkihotovski način, nego kao prostora u kojem se ostvaruju javne i društvene vrijednosti, a željela je i potaknuti javnost na doniranje sredstava. U kampanji su korišteni javni mediji, radijski i televizijski spotovi³⁹ i plakati.

---

³⁸ Osim načelne strateške orijentacije UNICEF-a koja je sažeta u sloganu "Osigurajmo svakom djetetu zdravlje, obrazovanje, jednakost, zaštitu. Unaprijedimo čovječanstvo", ključni dokumenti na kojima je UNICEF Hrvatske izgradio svoju orijentaciju bili su Zaključni dokument Posebnog zasjedanja UN-a *Svijet dostojan djece*, UNICEF-ovi strateški prioriteti 2002. – 2005., preporuke Vijeća Europe i Europske komisije iz dokumenta *Partnerstva u lokalnoj zajednici za prevenciju i suzbijanje nasilja u školama*, te preporuke Vijeća za djecu Republike Hrvatske sadržane u dokumentu *Prioritetne aktivnosti za dobrobit djece u Republici Hrvatskoj za razdoblje 2003. – 2005.*

³⁹ <http://www.youtube.com/watch?v=3Rw3xALeLDI>

Naknadno istraživanje koje je proveo Puls 2005. godine pokazalo je da je 92% ispitanika upoznato s projektom te ga ocjenjuju izuzetno pozitivno (čak 56% ispitanika dalo je ocjenu 10 na skali od 1 – 10), a 43% ispitanika je na neki način sudjelovalo u akciji (najčešće novčanim prilogom). Do 2010. godine građani su donirali više od 27.000 pojedinačnih donacija što je činilo 44% svih prikupljenih sredstava, dok su poduzeća donirala 27%, Vlada 21%, a od događanja (koncerta i sl.) prikupljeno je 8% sredstava. Građani su i u sljedećim godinama nastavili s donacijama, tako da smo na kraju imali 36.000 pojedinačnih uplata, a time i toliko glasova javnosti protiv nasilja.

ŠKOLSKI PROGRAM „ZA SIGURNO I POTICAJNO OKRUŽENJE U ŠKOLAMA“

Školski preventivni program pod imenom „**Za sigurno i poticajno okruženje u školama**“ okvirno je zamišljen i isproban u pilot provedbi 2003. godine. Dorađen, ponuđen je školama 2004. godine. Cilj je bio obuhvatiti 100 škola, međutim, bio je premašen već 2004. godine. Ukupno do kraja provođenja programa pod okriljem UNICEF-a 2010. godine bilo je uključeno 286 škola (30% od ukupnog broja osnovnih škola u RH).

Program se oslanjao na svjetska istraživanja o uspješnim preventivnim programima, poglavito na meta-evaluaciji preventivnih programa Kena Rigbya (2002) i školskom preventivnom programu Dana Olweusa (1998), premda su korištena i druga saznanja, pristupi i iskustva⁴⁰⁴¹.

---

⁴⁰ Smith, J.D., Schneider, B.H., Smith P.K., Ananiadon, K. (2004) The Effectiveness of Whole-school Anti-bullying Programs: A Synthesis of Evaluation Research. *School Psychology Review*, 33 (4), str. 547-560.

⁴¹ Smith, P.K. Pepler, D.J., Rigby, K. (2004) *Bullying in Schools: How Successful Can Interventions Be?* Cambridge: University Press.

Osnovna načela na kojima je počivao program preuzeta iz publikacija i istraživanja su⁴²:

- *odgovor cijele škole* (a ne samo provođenje aktivnosti u okviru pojedinih kurikularnih programa), što je uključivalo i formalno prihvaćanje programa na učiteljskom vijeću;
- neoptužujući odgovor na nasilje (*non-blaming response*) s naglaskom na zajedničkim određenim vrijednostima, pravilima i posljedicama te mogućnost obnavljanja ugroženih vrijednosti, umjesto kazni;
- intervencije na mnogostrukim razinama – škole kao cjeline, razrednog odjela, individualno i u okviru lokalne zajednice;
- edukacija učitelja koja je uključivala i specifične vještine podrške učenicima koji trpe nasilje, kao i onima koji se ponašaju nasilno;
- vježbanje i podrška u razvoju socijalnih i emocionalnih vještina učenika u suočavanju s nasilnim ponašanjem (što je uključivalo sve tri grupe učenika: one koji su nasilni, koji trpe nasilje i promatrače, odnosno šutljivu većinu⁴³);
- integracija teme nasilja u redovni školski i predmetni program, kao i u kurikularne i izvannastavne aktivnosti;
- ojačavanje i omogućavanje sudjelovanja učenika u oblikovanju i provođenju programa (kroz definiranje odjelnih vrijednosti, pravila i posljedica, grupe vršnjačke podrške, projektne aktivnosti);
- pozivanje roditelja na sudjelovanje u programu (ne samo na roditeljskim sastancima, nego i u drugim raznovrsnim aktivnostima u školi i lokalnoj zajednici);

---

⁴² Maines, B & Robinson, G. (1992) Michael's story: the 'no blame' approach. Bristol: Lame Duck Publishing. Ortega, R & Lera, MJ. (2000) The Seville Anti-Bullying in School Project. *Aggressive Behaviour*, 26, str: 113-123. Parada, R.H., Marsh, H.W. i Craven, R. (2003) *The Beyond Bullying Program: An Inovative Program Empowering Teachers to Counteract Bullying in Schools.* (Online) Dostupno na www.aare.edu.au/03pap/paro3784.pdf [13. kolovoza 2014.] Pikas, A. (1989) *The Common Concern Method for the treatment of mobbing.* U: Roland, E. & Munthe, E. (eds) *Bullying: an international perspective*, David Fulton in association with the Professional Development Foundation, London, str: 91-104.

⁴³ Namjerno smo i dosljedno izbjegavali izraze „žrtva“ i „nasilnik“ kako bismo izbjegli etiketiranje djece i kako bismo pažnju usmjerili na njihovo ponašanje. Nazivanje djece takvim imenima predstavljalo bi također svojevrsno izrugivanje.

- ojačavanje nadgledanja školskih prostora i autobusa od strane učitelja i odraslih;
- podržavanje učenika da se obraćaju odraslima za pomoć;
- uspostavljanje školskog protokola aktivnosti u slučajevima nasilja.

Principi i pristupi koje smo sami kreirali su:

- rasprave o nasilnom ponašanju u svakom razrednom odjelu koje su završavale uspostavom zajedničkih određenih **vrijednosti i pravila** za stvaranje dobrih odnosa u odjelu, a koji odražavaju međusobno poštivanje, sigurno i poticajno okruženje. Nakon što su učenici sami definirali vrijednosti i pravila (učitelj/razrednik je samo moderator procesa), odredili su i **posljedice** za kršenje dogovorenih pravila te ih u obliku plakata postavili na vidljivo mjesto u učionici. Ovom aktivnošću podigla se svijest učenika o problemu, definirane su posljedice na općenitoj ravni (čime se izbjeglo da primjenu posljedica učenik koji prekrši pravilo doživi kao osobnu kaznu) te se omogućilo učenicima da odlučuju o stvarima koje ih se tiču, što je u skladu s Konvencijom o pravima djeteta.
- **Obnova vrijednosti** (modificirani oblik restitucije preuzet od Diane Gossen (1994)) uvedena je kao postupak za učenike koji češće ugrožavaju dogovorene vrijednosti i krše pravila ili je njihovo ponašanje izrazito nasilno. S postupkom obnove vrijednosti unaprijed su upoznati i učenici i roditelji. Princip kojim smo se rukovodili u uspostavi obnove vrijednosti jest taj da je to jedini način da izbjegnemo kažnjavanje (koje samo po sebi dokazuje da je nadmoć bitna da bi se upravljalo drugima, što jest glavni razlog vršnjačkog zlostavljanja), a da time omogućimo razrednicima i učiteljima da reagiraju na nasilje i provedu odgojni postupak koji dovodi do modifikacije ponašanja učenika. Cilj nije dovesti u pitanje integritet i potrebe učenika koji su nasilni, nego ih poučiti kako te potrebe mogu zadovoljiti poštujući vlastiti integritet i integritet drugih.
- **Izmjene i dopune Statuta škole** u skladu sa zajedničkim vrijednostima i pravilima koji su sumirani iz pojedinačnih odjelnih vrijednosti i pravila, kao i dodavanje obnove vrijednosti kao jednog od načina na koje škola odgaja učenike. Ove izmjene i dopune se vrše nakon rasprave

i usvajanja na Vijeću učenika, Vijeću roditelja te Učiteljskom vijeću, čime se svi uključuju u proces prevencije nasilja.

- Unutarnje vrednovanje, odnosno samo-evaluacija provedbe programa i njegovih učinaka kao vid učenja iz iskustva i mogućnosti prilagođavanja osnovnog programa ustrojstvu i kapacitetima svake škole.
- Škole koje su dobile status „Škola bez nasilja“ inicirale su osnivanje „Mreže škola bez nasilja“ kako bi se međusobno podržavale u daljnjoj provedbi i osvježavanju programa.
- **„Prekini lanac“ program** prevencije elektroničkog nasilja razrađen je kao poseban dodatak osnovnom programu na inicijativu i u skladu s potrebama škola u „Mreži škola bez nasilja“.
- Svaka škola koja je donijela odluku o provođenju programa dobila je mentora koji je provodio edukaciju učitelja i pratio provedbu tijekom barem jedne školske godine.

OČEKIVANI REZULTATI/UČINCI

1. Povećat će se svijest o problemu nasilja među djecom i o mogućim rješenjima, kako bi se nasilno i zlostavljajuće ponašanje učinilo socijalno neprihvatljivim (univerzalna prevencija);
2. osigurat će se prepoznavanje rizika i ranije prepoznavanje obrazaca nasilnog i zlostavljajućeg ponašanja povećavanjem informiranosti svih sudionika (univerzalna prevencija);
3. povećat će se efikasnost odgovora na nasilje kroz definiranje uloga i odgovornosti unutar škole, definiranje izvora pomoći izvan škole (druge stručne službe), protokola postupanja, te povećanjem stručnih znanja (selektivna prevencija);
4. osigurat će se primjerenija pomoć djeci žrtvama i počiniteljima nasilja (indicirana prevencija).

Program je podijeljen u sedam koraka koji su iz perspektive djece ovako definirani:

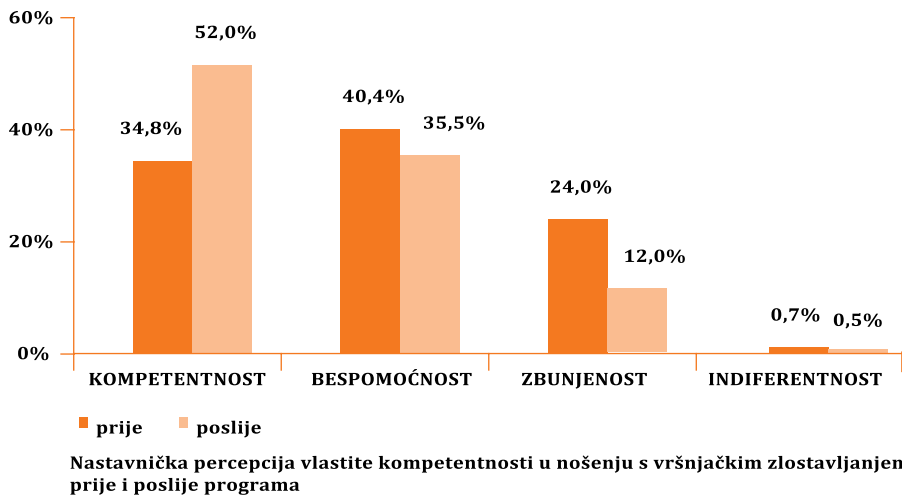
1. postoji li svijest i znanje o problemu?
2. postoje li pravila i odluke o zlostavljačkom ponašanju?
3. postoji li dogovoreni sustav prevencije i intervencije?
4. znaju li djeca za taj sustav?
5. koriste li se njime djeca – je li prilagođen djeci?
6. dobivaju li pomoć kada je zatraže?
7. osjećaju li se zaštićeno?

Program je u pravilu namijenjen osnovnim školama, premda su neke zainteresirane srednje škole također uspješno provele program.

Cilj programa je prevencija vršnjačkog zlostavljanja, međutim, kako se zlostavljanje definira učestalošću nasilnih ponašanja usmjerenih od strane jednog učenika ili grupe ka jednom učeniku, tako **program predviđa reagiranje na svako nasilno ponašanje, jer u trenutku njegove pojave ne znamo radi li se o sporadičnom nasilju ili o namjernom i sustavnom zlostavljanju**. Osim toga, reagirajući na svaki oblik nasilnog ponašanja, škola odgojno djeluje u smjeru razvijanja zrelijih socijalnih i emocionalnih vještina.

Kako bismo osigurali ostvarivanje ciljeva programa, smatrali smo da je nužno educirati i podržati učitelje. Na pitanje „Kako se nosite i kako se osjećate u odnosu na problem nasilja među učenicima?“ učitelji su nam prije i nakon provedbe programa ovako odgovorili:

Zbog toga su sve škole koje su provodile program imale mentora koji ih je educirao i podržavao tijekom provedbe cijelog programa.

Program je detaljno opisan i razrađen u Priručniku *Za sigurno i poticajno okruženje u školama* (Pregrad, 2010) slijedom dolje navedenih sedam koraka, uključujući i sve radionice koje se provode s učenicima i roditeljima. Priručnik prati i CD sa svim potrebnim radnim materijalima za lakše umnažanje. Glavne aktivnosti školskog programa prate ovih sedam koraka:

1. korak – Osviještenost o postojanju problema

Svaki razredni odjel odgovara na anonimni upitnik kojim se ustanovljava razina nasilja u odjelu i u školi, kao i vrste nasilja, najčešća mjesta gdje se ono događa i kako reagiraju vršnjaci i učitelji. Škola objedinjuje rezultate po razredima i za cijelu školu koje razmatra na učiteljskom vijeću, vijeću roditelja i učenika te planira sljedeće školske aktivnosti.

2. korak – Definiranje elemenata zaštitne mreže

Educirani razrednici provode raspravu u odjelima na temu međusobnih odnosa i ponašanja po, za to unaprijed pripremljenim, radionicama na nekoliko sljedećih sati razrednog odjela. Ova rasprava koju moderira razrednik, a odluke donose učenici, završava donošenjem **odjelnih vrijednosti, pravila i posljedica**

koji se u obliku plakata stavljaju na vidno mjesto i vrijede u odjelu tijekom cijele školske godine i svi (učitelji i učenici) ih se trebaju pridržavati.

Škola na podlozi odjelnih vrijednosti, pravila i posljedica donosi školske, javno ih oglašava i unosi izmjene i dopune Statuta oko kojih su se prethodno usuglasili učenici u odjelima, Učiteljsko vijeće te Vijeće roditelja i učenika.

Prvi roditeljski sastanak održava se u ovom koraku s ciljem da se roditelji upoznaju s rezultatima školskog istraživanja o pojavi nasilja, o programu koji je škola odlučila provoditi, o vrijednostima, pravilima i posljedicama koje su učenici odredili, o izmjenama i dopunama Statuta, o uvođenju obnove vrijednosti kao načina prevencije i socijalizacije učenika, traže se od njih suglasnost za preventivne aktivnosti i prijedlozi za njihovo ojačavanje i provođenje, a one koji hoće više poziva se u različite aktivističke grupe i projekte i nudi im se Knjižica za roditelje o vršnjačkom nasilju (Pregrad, 2011).

3. korak – Zaštitna mreža je uspostavljena i djeluje⁴⁴

Učitelji prvo prolaze edukaciju kako bi mogli provoditi radionice u odjelima čiji cilj je razvoj socijalnih i emocionalnih vještina potrebnih za suočavanje s nasiljem, kao i za održavanje drugog roditeljskog sastanka. Učitelji (u pravilu razrednici ili oni koji su vičniji radioničkom načinu rada) provode radionice u svakom odjelu raspoređene tijekom cijele školske godine. One obuhvaćaju 6 tema: Što nas vuče k nasilju?; Kako reagiramo na nasilje?; Oporavak od nasilja; Odgovornost za ponašanje; Tko sam ja?; Je li u redu biti osjećajan? i razvijaju vještine potrebne promatračima, djeci koja trpe nasilje, kao i onoj koja su ga sklona činiti.

Svi djelatnici škole uključujući i pomoćno osoblje (domare, kuharice, čistačice) okupljaju se kako bi zajednički raspravili o ponašanju učenika, načinima prepoznavanja situacija nasilja, a posebno zlostavljanja i kako bi se dogovorili načini reagiranja, odnosno protokol o postupanju u slučajevima nasilja. Stručni aktivni raspravljaju u kojim metodskim jedinicama pojedinih predmeta se gradivo može obraditi povezujući ga s nasiljem i njegovom prevencijom, kao i koje slobodne aktivnosti se mogu baviti ovim pitanjem (ekološka, dramska, novinarska, filmska grupa ili projekt). Održava se drugi roditeljski sastanak na temu roditeljskih

---

⁴⁴ Ostvarivanje 3., 4., 5. i 6. koraka obično se u samoj provedbi donekle preklapaju u ovisnosti o planu provedbe pojedine škole i njenih ostalih aktivnosti.

stilova koristeći jedan od pristupa iz programa „Čitanje i pisanje za kreativno mišljenje“ koji omogućava razredniku da vodi raspravu i ne stavlja ga u poziciju znalca u ovoj temi.

Formiraju se **grupe vršnjaka pomagača** i provodi se njihova edukacija za aktivniju ulogu u prevenciji nasilja. Ovaj program provode stručni suradnici (po mogućnosti psiholozi).

4. korak – Suradnja s drugim čimbenicima u lokalnoj zajednici

Škola inicira sastanke s relevantnim čimbenicima u lokalnoj zajednici i to ne samo uobičajenim ustanovama i organizacijama (centar za socijalnu skrb, obiteljsko savjetovalište, dom zdravlja) nego i one s kojima manje uobičajeno surađujemo (kao što su policajci u zajednici, lokalni mediji, crkve i druge religiozne organizacije, nevladine organizacije, sportski klubovi itd.). Roditelji koji mogu biti veza s ovim čimbenicima i djelatnici u njima uključuju se aktivno u provedbu pojedinih preventivnih suradničkih aktivnosti.

5. korak – Učenici traže pomoć

Ako su prethodni koraci dobro ostvareni, ovaj korak gotovo da se događa sam od sebe. No, svejedno, potrebno je ohrabrivati sve učenike, naročito neutralne promatrače, da reagiraju i traže pomoć odraslih. Također je važno podržati učitelje u primjeni odjelnih vrijednosti, pravila i posljedica, a naročito obnovi vrijednosti jer to nije uobičajen način reagiranja na nasilje i kršenje pravila. Zbog toga su mentori i dalje prisutni u svakoj školi.

6. korak – Škola reagira i djeluje po protokolu o postupanju

Stručna služba škole zajedno s razrednicom planira individualne programe socijalnog i emocionalnog razvoja učenika kojima je potrebna temeljitija podrška. Oni ovise o školskim resursima i resursima u zajednici. U svakom slučaju, škola nije mjesto za tretman učenika s teškoćama u ponašanju, međutim može odigrati važnu ulogu u tom tretmanu koju, kad je potrebno, vode stručnjaci izvan škole. Ovaj rad nedvojbeno uključuje i rad i suradnju s roditeljima djece u potrebi.

7. korak – Škola je sigurnije mjesto

Nakon ostvarivanja svih prethodnih koraka, škola provjerava razinu nasilja koristeći se anonimnim upitnikom što predstavlja neku vrstu evaluacije postignutog. Osim rezultata upitnika, važno je analizirati i kvalitetu u provedbi programa, njegove, za školu lake i dobre, kao i teške dionice, i iz takve evaluacije planirati sljedeće školske aktivnosti.

Kad škola uz pomoć mentora zaključi i dokumentira uspješnost provedbe programa (a procjenjuje se u odnosu na svoju početnu točku, a ne na vanjske parametre, jer su škole vrlo različite po mnogim karakteristikama, pa i po čestini nasilja) Mreža škola bez nasilja imenuje ih Školom bez nasilja i prima u svoje članstvo.

„PREKINI LANAC“ – ZAUSTAVIMO ELEKTRONIČKO NASILJE

„Prekini lanac“ – dodatak osnovnom programu koji se bavi prevencijom elektroničkog nasilja razvijen je na zahtjev škola koje su provodile osnovni program i, slijedom iste logike kao i pri osnovnom programu, sastojao se od javne kampanje i školskog programa. Ovaj program UNICEF je razvio u suradnji s Hrabrim telefonom.

U okviru javne kampanje također je izrađen TV spot, letci s osnovnim uputama za učenike i roditelje, ulični plakati te web stranica.

Pri izradi školskog programa „Prekini lanac“ bili smo suočeni s nekoliko stručnih izazova: kako motivirati i podržati učitelje i roditelje da preuzmu odgojnu ulogu u području gdje djeca znaju više nego odrasli; kako govoriti o opasnostima na Internetu na način koji neće dodatno preplašiti roditelje i učitelje s obzirom da je Internet koristan i nezaobilazan medij; poučavanje djece o korištenju Interneta, umjesto da ih sprječavamo u pristupu; kako pristupiti nasilju u mediju koji prikriva stvarni identitet i daje (lažni) dojam anonimnosti; kako obrazložiti i opravdati učiteljima potrebu da se bave i ovom vrstom nasilja s obzirom da se ono ne događa pod krovom škole.

Program je isprobao i doraden u pilot primjeni 2009. godine, a provedeno je i istraživanje o iskustvima i stavovima djece, roditelja i učitelja prema elektroničkim medijima (Pregrad, J. et al., 2011).

Program se sastoji od po 3 radionice za učitelje i roditelje te 4 radionice za učenike razredne i 9 za učenike predmetne nastave. Osim priručnika s temeljitim opisom svih radionica i CD-om sa svim materijalima potrebnim za umnažanje i PPS prezentacijama, škole su dobile i mentora kao podršku u edukaciji učitelja (Ćosić, I. et al., 2010).

REZULTATI EVALUACIJA

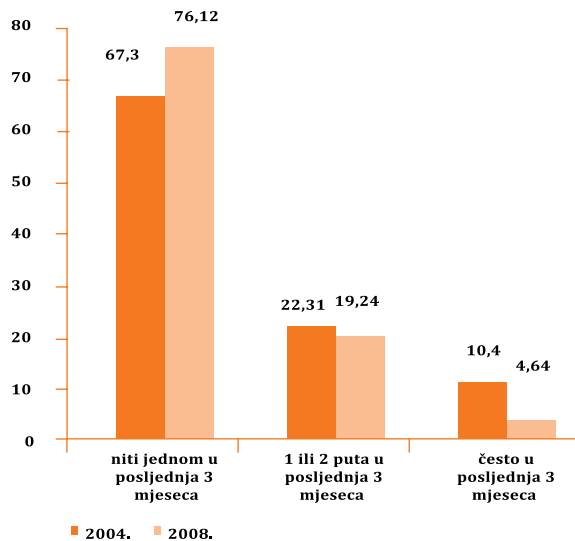
Program je tri puta evaluiran i to prvom vanjskom neovisnom evaluacijom 2005. od strane Instituta za društvena istraživanja i agencije PULS, zatim internom evaluacijom 2008. godine na kraju provedbe programa u većini škola (Tomić Latinac, M., Nikčević Milković, A., 2010) te drugom vanjskom neovisnom evaluacijom 2012. od strane Instituta Ivo Pilar. Detaljni rezultati ovih evaluacija mogu se dobiti na zahtjev od UNICEF-ovog ureda u Zagrebu.

Rezultati pokazuju da su učitelji zadovoljni programom, posebno njihovom edukacijom, praćenjem i podrškom mentora, sudjelovanjem i aktivnom ulogom učenika te da se nakon edukacije i provedbe programa osjećaju mnogo kompetentnijima i manje nesigurnima u nošenju s vršnjačkim nasiljem.

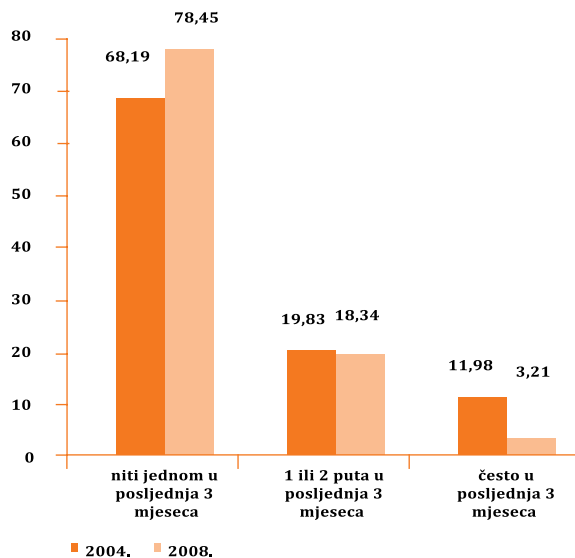
Roditelji također pokazuju veliko zadovoljstvo provedbom programa u školi, podržavaju nastavak takvog rada, načelno su spremni više se uključiti u njegovu provedbu, međutim, njihovo stvarno učešće u aktivnostima manje je od njihovih želja.

Učenici su također zadovoljni programom i njegovim mnogobrojnim aktivnostima. Na razini ponašanja, rezultati pokazuju smanjenje slučajeva nasilja, koje doseže najbolji rezultat nakon (u prosjeku) 3 godine provedbe programa u školi.

Izloženost učenika vršnjačkom zlostavljanju (opetovano nasilje) prepolovljeno je.

Sudjelovanje učenika u vršnjačkom zlostavljanju smanjeno je gotovo za dvije trećine.

Praćenje učinka programa (u prosjeku) šest godina nakon provedbe pokazuje kako se učinak programa smanjuje ako se dalje intenzivno ne provodi. To se posebno vidi na razini nasilnog ponašanja, gdje su statistički značajne razlike između škola koje su provodile program i škola u kontrolnom uzorku u području verbalnog, ali ne i tjelesnog nasilja i socijalnog isključivanja. Doduše, istraživanje pokazuje kako se nasilje u svim školama (eksperimentalnim i kontrolnim) ponešto smanjilo, što je možda dijelom rezultat javne kampanje, veće osjetljivosti javnosti na problem te raznovrsnih drugih programa koji se provode u školama. Nešto stabilnije i dugotrajnije rezultate program postiže na području emocionalnih i socijalnih vještina učenika, njihovog većeg samopouzdanja i bolje komunikacije i odnosa između učenika i učitelja. Čak šest godina nakon provedbe programa učitelji procjenjuju svoje zadovoljstvo programom s 4,03 (na skali od 1 – 5), a svi i učitelji (73,6%) i učenici (81,0%) i roditelji (94,8%) vrlo čvrsto zagovaraju nastavak provedbe programa i uvođenje programa i u druge škole.

Nakon 8 godina razvijanja i vođenja programa i dodatnog educiranja novih mentora u sklopu Stručnih županijskih vijeća stručnih suradnika, UNICEF Ured za Hrvatsku program je ustupio Ministarstvu znanosti, obrazovanja i sporta i Agenciji za odgoj i obrazovanje, a s obzirom na velik interes škola, dostavio svim školama u Hrvatskoj paket svih materijala povezanih s programom. Za daljnju brigu oko provedbe programa neophodna je podrška i koordinacija AZOO.

Inicijativnom Regionalnog ureda UNICEF-a za Europu osnovni priručnik *Stop nasilju među djecom* i Knjižica za roditelje prevedeni su na engleski jezik i bit će, nakon promocije u Zagrebu, krajem 2014. godine, ponuđeni putem UNICEF-ovih ureda ostalim zemljama na korištenje.

REFERENCE

- Ćosić, I., Pregrad, J., Salečić, I., Tomić Latinac, M. (2010) *Prekini lanac! Priručnik programa prevencije elektroničkog zlostavljanja*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku
- Elez, K. (2003) *Nasilništvo i samopoimanje u djece osnovnoškolske dobi (diplomski rad)*. Zagreb, Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu.
- Gossen, D. C. (1994) *Restitucija: preobrazba školske discipline*. Zagreb: Alinea.
- Olweus, D. (1998.) *Nasilje među djecom u školi: Što znamo i što možemo učiniti*. Zagreb: Školska knjiga.
- Poliklinika za zaštitu djece (2003) *Nasilje među djecom.*, <http://www.poliklinika-djeca.hr/istrazivanja/nasilje-medu-djecom-3/>
- Pregrad, J. (2010) *Priručnik: Program prevencije vršnjačkog nasilja „Za sigurno i poticajno okruženje u školama“, 2. dopunjeno izdanje*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
- Pregrad, J. (2011) *Knjižica za roditelje, Program prevencije vršnjačkog zlostavljanja „Za sigurno i poticajno okruženje u školama“*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku.
- Pregrad, J., Tomić-Latinac, M., Mikulić, M. i Šeparović, N. (2011) *Iskustva i stavovi djece, roditelja i učitelja prema elektroničkim medijima: Izvještaj o rezultatima istraživanja provedenog među djecom, učiteljima i roditeljima u sklopu programa prevencije elektroničkog nasilja "Prekini lanac"*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku
- Rigby, K. (2002) *A Meta-evaluation of Methods and Approaches to Reducing Bullying in Pre-schools and in Early Primary School in Australia*. Canberra: Commonwealth Attorney-General's Department.
- Tomić Latinac, M., Nikčević-Milković, A. (2010) *Procjena učinkovitosti UNICEF-ovog programa prevencije vršnjačkog nasilja i zlostavljanja. Ljetopis socijalnog rada, 16 (3), str. 635-657.*

PREPORUKE ŠKOLAMA ZA RAD NA PREVENCIJI NASILJA

Najvažnije **preporuke školama** koje se odluče aktivnije suočiti s problemom vršnjačkog nasilja, a koje ishode iz našeg višegodišnjeg iskustva su:

- činite nešto, jer **ne reagirati na nasilje zapravo znači podržati ga**;
- jedine stvarno vidljive rezultate možemo postići samo ako svi kažemo nasilju NE, zato je tzv. **odgovor cijele škole** oblik koji zastupaju sva svjetska i naša istraživanja, evaluacije i preporuke. Aktivnosti manjeg obima mogu dati neke rezultate, ali mogu biti i izvor frustracije ako očekujete velike pomake u ponašanju učenika. U svakom slučaju sve aktivnosti donekle pomažu i stvaraju ozračje i pripremu za buduću strategiju aktiviranja cijele škole;
- **svakako uključite aktivno i učenike!** Naše istraživanje pokazuje da većina učenika, tzv. promatrači zapravo također trpe i rado bi pomogli u situacijama nasilja, ali se to ne usude sami učiniti. Oni su nam najbolja snaga, ako ih vodimo i damo im podršku, jasan okvir i upute o ponašanju;
- razmislite o nekom od tzv. **neoptužujućih pristupa** (*non-blaming response*) djeci koja se ponašaju nasilno, jer pristup koji kao jedini ili glavni odgovor na nasilje ima kaznu zapravo posreduje i podržava logiku da onaj tko je jači ima moć i kontrolu nad drugima, a to je upravo logika onih koji zlostavljaju. Oni to i čine zato da bi uspostavili kontrolu nad nemoćnijima i na taj način se osjećali sigurnije. Kaznom reguliramo trenutačno ponašanje, ali razvojno podržavamo nasilničko ponašanje. Reagirati i zaustaviti nasilje svakako, a nakon toga odgajati nenasilje;
- ljubav, „volimo se“ i „budimo prijatelji“ ne treba suprotstavljati nasilju kao poželjno ponašanje. **Ono što treba promicati kao suprotnost nasilju jest poštivanje i uvažavanje integriteta drugih.**

PRILOZI

PRILOG 1: BIOGRAFIJE AUTORA

Eli Pijaca-Plavšić profesorica je sociologije, izvršna je direktorica Foruma za slobodu odgoja te trenerica na programima građanskog obrazovanja (Medijacija, Pravo u svakodnevi i Edukacija o Europskoj uniji). Ima bogato iskustvo u vođenju projekata, kao i edukacijskih programa, prezentacija i radionica, s posebnim naglaskom na iskustvo u radu s nastavnicima i mladima, te istraživačko iskustvo, posebno u područjima građanskog odgoja i obrazovanja, medijacije, inkluzije u obrazovanju i sl. Od 2005. do 2008. godine radila je kao voditeljica projekata u odjelu za suradnju s razvojnim fondovima u tvrtci Selectio d.o.o., a od 2008. do 2010. godine bila je koordinatorica i voditeljica projekata u međunarodnoj organizaciji Network of Education Policy Centers. Bila je predsjednica međunarodne organizacije Reading and Writing for Critical Thinking International Consortium te je članica Nacionalnog vijeća za odgoj i obrazovanje. Autorica je priručnika o medijaciji *Možemo to riješiti!* (2009) te publikacije *Od srca do srca: komunikacijski modeli kao alat u medijaciji* (2014).

Natko Gereš od 2006. godine vodi program Inicijativa mladića u Hrvatskoj. Kroz Budi muško klubove, do sada je radio s više tisuća mladića na prevenciji nasilja te promociji rodne ravnopravnosti i pozitivnih životnih stilova. 2010. pokreće udrugu Status M te M centar, resursni centar za unaprjeđenje rada s mladim muškarcima. Kroz njega, do sada je radio s više stotina profesionalaca/profesionalki različitih profila u zemlji i svijetu na korištenju pozitivnog pristupa i rodno osviještene prakse u radu s mladima. Autor je, uz druge radove, prvog internet-skog tečaja u Europi za rad s mladima te edukacijskog modula Zvonkov kviz, nagrađenog u sklopu šireg programa za najbolji primjer primarne prevencije kriminaliteta u Europi. Trenutno radi s centrima za socijalnu skrb i odgojnim zavodima na izgradnji životnih vještina adolescenata. Član je upravljačkog odbora mreže MenEngage, koja se bavi uključenjem muškaraca u postizanje rodne ravnopravnosti. Po struci liječnik, radi magisterij i doktorat na Školi narodnog

zdravlja Andrija štampar, Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, u suradnji sa Sveučilištem u Georgiji, SAD. Motivirana i aktivistički nastrojena mlada osoba zauvijek.

Jasenka Pregrad je psihologinja, psihoterapeutkinja i supervizorica. Profesionalno iskustvo: školska psihologinja (II. gimnazija u Zagrebu), savjetnica za programe i trenerica (Društvo za psihološku pomoć), ravnateljica (LINigra privatna srednja škola s pravom javnosti), trenerica u edukaciji iz Gestalt psihoterapije (Institut für Integrative Psychotherapie Würzburg), osnivačica i trenerica (Gestalt centar Homa), autorica prve verzije i stručna voditeljica UNICEF-ovog programa "Stop nasilju među djecom - za sigurno i poticajno okruženje u školama".

Dr. sc. Dean Ajduković, psiholog, redovni je profesor u trajnom zvanju na Odsjeku za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Radio je kao gostujući profesor na Univerzitetu u Sarajevu, University of Denver i University of California, Berkeley, te se usavršavao na University of Oxford. Objavio je preko 120 znanstvenih radova i dvadesetak stručnih radova. Suautor je tri knjige, te urednik osam knjiga od kojih su tri sveučilišni udžbenici. Održao je dvadesetak pozvanih predavanja na vodećim svjetskim sveučilištima i centrima izobrazbe u SAD, Velikoj Britaniji, Nizozemskoj, Danskoj, Švedskoj, Norveškoj, Francuskoj, Gruziji. Vodio je 17 domaćih i međunarodnih znanstveno-istraživačkih i intervencijskih projekata. Voditelj je projekta *Prevenција i djelotvorno pristupanje nasilju u vezama mladih putem školskog sustava*, koji vodi Društvo za psihološku pomoć u suradnji s organizacijom Movisie (Utrecht), te je koautor i urednik priručnika za provedbu preventivnih radionica u sklopu programa prevencije nasilja u adolescentskim vezama. Član-utemeljitelj je Društva za psihološku pomoć i Hrvatskog društva za traumatski stres, čiji je predsjednik. Dobitnik je nagrade za znanstveni rad Ramiro Bujas, godišnje državne nagrade Republike Hrvatske za znanost, nagrade Fiat Psychologia za unapređenje primijenjene psihologije i europske nagrade Wolter de Loos za doprinos psihotraumatologiji.

Dr. sc. Ajana Löw Stanić, psihologinja, viša je asistentica na Odsjeku za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Bavi se istraživačkim radom u području socijalne psihologije, surađuje na nekoliko domaćih i međunarodnih projekata, a do sada je objavila četiri znanstvena rada i podnijela dvadeset priopćenja na znanstvenim i stručnim skupovima. U koautorstvu je objavila jednu znanstvenu knjigu i jedan stručni priručnik. Suradnica je na projektu *Prevenција i djelotvorno pristupanje nasilju u vezama mladih putem školskog sustava*. Sudjelovala je u kreiranju programa prevencije nasilja u adolescentskim vezama, u sklopu kojeg je u koautorstvu objavila priručnik za provedbu preventivnih radionica. Radi kao savjetovateljica i voditeljica psihoedukativnih grupa u Savjetovalištu za studente Filozofskog fakulteta u Zagrebu, te polazi edukaciju za kognitivno-bihevioralnu terapiju.

Mr.sc. **Maja Uzelac**, rođena u Zagrebu, diplomirala filozofiju i engleski, magistrirala na Odsjeku za filozofiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, sada doktorandica na Fakultetu političkih znanosti u Zagrebu. Osim rada u prosvjeti (od gimnazije do sveučilišta, Ministarstva prosvjete i Zavoda za školstvo, radila je kao urednica društvenih i humanističkih izdanja u Školskoj knjizi, a na civilnoj je sceni intenzivno od 1989. godine kada osniva i kontinuirano sudjeluje u nekoliko organizacija civilnog društva: Udruženje za jugoslavensku demokratsku inicijativu, Centar za ženske studije, Centar za mirovne studije, Koordinacija udruga za djecu, Mali korak – Centra za kulturu mira i nenasilja – gdje je do danas počasna predsjednica. 2002. govorila je u UN-u na Specijalnoj sjednici posvećenoj djeci, a 2011. dobila je nagradu za životno djelo za rad na dječjim pravima.

Anja Zadavec diplomirala je pedagogiju na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu 2013. godine te je iste godine počela raditi u Istraživačko-obrazovnom centru za ljudska prava i demokratsko građanstvo FFZG-a na projektu *Nasilje ostavlja tragove - zvoni za nenasilje!* Radila je na evaluacijama stručnih skupova u sklopu spomenutog projekta te na evaluaciji Mirovnih studija (jednogodišnji program neformalnog obrazovanja za zainteresirane građane koji provodi Centar za mirovne studije). Radila je s nastavnicima kao predavačica na stručnim skupovima. Bavi se

istraživačkim radom i u kvalitativnom i u kvantitativnom području. Tijekom studija sudjelovala je na projektu Vijeća Europe *Learning the Key Principles and the Functioning of the European System of Human Rights Protection* odakle je i potekla njezina motivacija za rad u području ljudskih prava i demokratskog građanstva. Zanimaju je različite metode rada u tom području, pogotovo metoda Forum kazališta čiju je početnu edukaciju i završila. Osim iskustva rada s djecom i mladima, ima iskustva rada i s osobama starije životne dobi s kojima je radila na području ljudskih prava u trećoj životnoj dobi. Autorica je nekoliko tekstova objavljenih u publikaciji (publikacija u tisku) o pravima starijih osoba Zaklade Zajednički put.

Lana Penezić, rođena u Pakracu, živjela u Daruvaru, na fakultet dolazi u Zagreb, gdje i danas živi i radi. Uz želju za istraživanjem i mijenjanjem društva završila sociologiju i filozofiju na Hrvatskim studijima i Mirovne studije pri Centru za mirovne studije. Radila u nevladinom sektoru sa ženama koje su preživjele obiteljsko nasilje, učenicima s poteškoćama u učenju, azilantima i drugim marginaliziranim skupinama. Trenutno u završnoj fazi edukacije iz geštalt psihoterapije pri IGW-u. U Savjetovalištu "Luka Ritz" angažirana na nekoliko projekata: Studentsko savjetovalište (psihoterapijski rad), Tribine za mlade Direktno, NOT - Nasilje ostavlja tragove - zvoni za nenasilje.

Sanja Cesar je dugogodišnja aktivistkinja, feministkinja i jedna od osnivačica CESI u kojem trenutačno vodi program Spol, rod i seksualna prava. Od početka 90-ih godina sudjelovala je i vodila projekte u različitim organizacijama i inicijativama vezane uz osnaživanje žena i djevojaka, izgradnju mira, promociju i zaštitu ženskih ljudskih prava, seksualnu edukaciju te prevenciju nasilja u vezama. Autorica je publikacija i tekstova iz područja rodne ravnopravnosti, prevencije rodno uvjetovanog nasilja, seksualnih i reproduktivnih prava i zdravlja.

Gorana Hitrec, na Filozofskom fakultetu u Zagrebu diplomirala je 1972. godine jednopredmetni studij psihologije, te dvopredmetni studij pedagogije i sociologije.

Do 1996. radila kao školska psihologinja u osnovnoj školi, a potom prelazi u civilni sektor gdje je jedna od osnivačica i višegodišnja predsjednica Udruge roditelja Korak po korak. U Udruzi je vodila međunarodni projekt Korak po korak za osnovnu školu, inicirala je uvođenje i vodila CAP program, jedan od najuglednijih programa prevencije zlostavljanja djece u svijetu, pokrenula i bila glavna urednica časopisa Dijete, obitelj, škola, kao i više drugih projekata (Škola otvorena roditeljima, Roditelji - zastupnici djece i dr.). Aktivna je članica Društva za psihološku pomoć gdje od samog početka sudjeluje u radu tima za krizne intervencije. Vodila je brojne seminare i radionice za nastavnike, stručne suradnike i ravnatelje osnovnih škola i vrtića za primjenu pristupa poučavanju usmjerenog na dijete, za unapređivanje efikasnosti škole, protiv predrasuda i dr. Kroz brojne medijske nastupe i tribine za građanstvo ukazuje na različite aspekte i probleme u razvoju i životu djece. Bila je predsjednica Koordinacije udruga za djecu. Članica je Vijeća za djecu, Vladinog tijela koje koordinira i nadzire provedbu Konvencije o pravima djeteta.

Lana Jurman (1984., Zagreb) diplomirala je na Odsjecima za povijest i pedagogiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Pred kraj studija osobito se zainteresirala za teme mirovnog obrazovanja, te je na tu temu i diplomirala. Ima raznolikog iskustva s programima neformalnog obrazovanja, od jeseni 2013. članica je obrazovnog tima Centra za mirovne studije.

Iva Zenzerović Šloser (Pula, 1974.) diplomirala sociologiju i pedagogiju na Sveučilištu u Zagrebu. U generaciji 1997./1998. završila je neformalni program mirovnog obrazovanja: *Mirovni studiji* gdje se upoznaje s iskustvenim i participativnim učenjem i radom na nenasilnoj društvenoj promjeni Od 2001. radi u Centru za Mirovne studije, od 2003. kao voditeljica Mirovnih studija. Neformalnim obrazovanjem za mir i aktivne građane bavi se od 1999. godine od kada aktivno sudjeluje u aktivnostima, istraživanjima i drugim participativnim procesima koji mogu dugoročno doprinijeti smanjenju nasilja te osnažiti i uključiti što više ljudi u nenasilnu društvenu promjenu i izgradnju održivog mira. Voditeljica kolegija: *Aktivističke prakse i društvena promjena* na Mirovnim studijima.

PRILOG 2: PRIMJER UPITNIKA ZA UČENIKE KORIŠTENOG U ISTRAŽIVANJU

UPITNIK ZA UČENIKE OSMIH RAZREDA

Dragi učenici i učenice, Centar za mirovne studije, IPSOS Puls i partneri provode istraživanje o nasilju među učenicima, te načinima rješavanja sukoba i sporova u školama. Istraživanje se provodi u skopu projekta *Nasilje ostavlja tragove – zvoni za nenasilje*.

Ovim te upitnikom želimo pitati o tome što misliš o školskom okruženju, odnosima među učenicima, odnosima učenika i nastavnika, te kako se snalaziš u situacijama koje mogu izazvati različite, manje ili više prikladne, reakcije.

U ovom upitniku nema točnih i netočnih odgovora. Stoga ne trebaš dugo razmišljati o svakom pojedinom odgovoru.

Molimo te **pažljivo pročitaj** sva pitanja u upitniku te odgovaraj potpuno otvoreno i iskreno.

Ispitivanje je u potpunosti anonimno i rezultati ovog upitnika su povjerljivi. Jamčimo ti da nitko neće biti upoznat s tvojim odgovorima.

Tvoje sudjelovanje u istraživanju je dobrovoljno. Ako ne želiš sudjelovati, slobodno odmah reci.

Odgovaraj tako da **zacrniš kružić ili polje odgovora s kojim se slažeš.**

Unaprijed ti zahvaljujemo na suradnji!

Istraživački tim

Spol: Ženski Muški

NAZIV ŠKOLE: _____

**Tvoj opći školski uspjeh na kraju 7. razreda
(upiši s jednom decimalom npr. 4,3)**

Ocjena iz Hrvatskog jezika na kraju 7. razreda

Ocjena iz Matematike na kraju 7. razreda

1. U školi se uobičajeno nalaziš u situaciji u kojoj drugi procjenjuju tvoj rad i ponašanje. Sad imaš prilike ti biti onaj koji ocjenjuje rad i ponašanje drugih. Koju bi ocjenu dao... Zacrni jedan kružić u svakom retku!

	Nedovoljan	Dovoljan	Dobar	Vrlo dobar	Izvrstan
...učenicima tvoje škole?					
...nastavnicima tvoje škole?					
...učenicima iz tvojeg razreda?					
...školi u cjelini?					

Slijedi niz pitanja o tvom viđenju atmosfere u školi i onoga što se u školama uči i radi u situacijama sukoba ili sporova. Zacrni jedan kružić u svakom retku!

2. Koliko se slažeš s dolje navedenim tvrdnjama o tvojoj školi?	Uopće se ne slažem	Uglavnom se ne slažem	Niti se slažem, niti ne slažem	Uglavnom se slažem	U potpunosti se slažem
Učenici se prijateljski odnose jedni prema drugima.					
Učenici različitih stilova života se međusobno dobro slažu.					
Učenici pažljivo slušaju jedni druge tijekom rasprava na nastavi.					
Tijekom rasprava na nastavi učenici uvažavaju mišljenja drugih učenika.					
Učenici vole biti u školi.					
Tijekom razgovora izvan nastave učenici uvažavaju mišljenja drugih učenika.					
Učenici se međusobno pomažu u školskim aktivnostima.					
Učenici isključuju iz školskih aktivnosti i druženja učenike koji se razlikuju od ostalih.					
Učenici ismijavaju i vrijeđaju jedni druge.					
Učenici ogovaraju jedni druge.					
Učenici se fizički sukobljavaju.					
Nastavnici se odnose s poštovanjem i uvažavanjem prema učenicima.					
Nastavnici su ponašaju pravedno prema učenicima.					
Nastavnici pomažu u rješavanju sukoba i sporova među učenicima.					
Nastavnici pažljivo slušaju mišljenja učenika.					
Nastavnici ismijavaju i/ili vrijeđaju neke učenike.					

Učenici se mogu slobodno obratiti nastavniku za pomoć kad imaju neki spor ili sukob s učenicima.					
Nastavnici ohrabruju učenike da kažu kad dođe do nasilja, sporova i sukoba.					
U situacijama kad učenici prijave vrijeđanje ili nasilje, nastavnici se uključuju u rješavanje sukoba ili spora.					

3. U situacijama kad se nađeš u sporu ili sukobu s nekim učenikom/ učenicom, koliko se osjećaš sposobnim učiniti sljedeće: Zacrni jedan kružić u svakom retku!	Nimalo sposoban	Malo	Osrednje	Znatno	Izrazito sposoban
Reći tom učeniku/ učenici da sukob ili spor među vama postoji.					
Iznijeti vlastito mišljenje o sukobu ili sporu.					
Saslušati mišljenje učenika/ učenice s kojim/ kojom si u sukobu ili sporu.					
Uvažiti argumente učenika/ učenice s kojim/ kojom si u sukobu ili sporu.					
Prilagoditi vlastito mišljenje o sukobu ili sporu uvažavajući argumente tog učenika/ učenice.					
Predložiti rješenje sukoba ili spora koje uvažava oba viđenja.					
Prihvatiti zajedničko rješenje sukoba ili spora.					

4.A. Koliko si u dosadašnjem školovanju imao prilike učiti o sljedećim temama?

Zacni jedan kružić svakom retku pod A.

4.B. Po tvojem mišljenju, treba li o toj temi učiti u školi?

Zacni jedan križić u svakom retku pod B.

	A. Imao prilike učiti o sljedećim temama?					B. Treba li učiti u školi?	
	Nimalo	Malo	Osrednje	Mnogo	Izrazito mnogo	DA	NE
Zaštita prava osoba s posebnim potrebama							
Uzroci sukoba i sporova među grupama vršnjaka							
Ravnopravnost osoba koje pripadaju različitim religijama i/ili narodima							
Ravnopravnost osoba različitog imovinskog stanja							
Vrste nasilja među ljudima							
Ravnopravnost žena i muškaraca							
Posljedice nasilnog ponašanja (fizičkog, verbalnog, psihičkog)							
Ravnopravnost osoba koji imaju različite stilove života ili različite glazbene, modne, sportske i druge odabire							
Postupci nenasilnog rješavanja sukoba i sporova među učenicima							
Uzroci sukoba i sporova među pojedincima							
Jednakost svih ljudi (ljudska i građanska prava)							
Postupci rješavanja sporova između učenika i nastavnika							
Ravnopravnost osoba različitih seksualnih orijentacija							
Postupci nenasilnog rješavanja sukoba u obitelji							
Uzroci i posljedice sukoba između država/ naroda							

5. U zadnjih mjesec dana koliko ti se često dogodilo sljedeće? Zacrni jedan kružić u svakom retku!	Niti jednom	1-2 puta	3-4 puta	5 i više puta
Udarilo sam nekog učenika/ učenicu.				
Neki učenik/učenica je udario/la mene.				
Namjerno sam gurnuo nekog učenika/ učenicu.				
Neki učenik/ učenica je namjerno gurnuo mene.				
Nazvao sam nekog učenika/ učenicu pogrdnim imenom.				
Neki učenik/ učenica je nazvao/la mene pogrdnim imenom.				
Ogovarao sam nekog učenika/ učenicu.				
Neki učenik/ učenica je ogovarao/la mene.				
Prijetio sam nekom učeniku/ učenici.				
Neki učenik/ učenica je prijetio/la meni.				

6. Molim te navedi prvi najbliži odnos koji bi ti osobno bio spreman/spremna uspostaviti s tipičnim učenikom/učenicom svake od navedenih skupina. Zacrni jedan kružić u svakom retku!

Primjeri:

1. Ukoliko ti na primjer, nije prihvatljivo da ti netko bude najbolji prijatelj, a prihvatljivo ti je da sjedi s tobom u klupi tada izaberi ocjenu 3 za tu skupinu
2. Ukoliko ti nije prihvatljivo niti jedan bliži odnos s tipičnim učenikom/icom iz te skupine, onda izaberi ocjene 5 ili 6, a ako bi želio/željela izbjeći svaki mogući kontakt s učenikom/icom skupine onda izaberi ocjenu 7

	Da bude tvoj najbolji prijatelj	Da bude tvoj prijatelj	Da sjedi s tobom u klupi	Da ide u tvoj razred	Da ide u tvoju školu	Da živi u tvojoj ulici	Da živi u tvom gradu
Siromašni učenici							
Učenici hrvatske nacionalnosti							
Učenici srpske nacionalnosti							
Učenici iz susjednog mjesta/ naselja							
Učenici čiji su roditelji razvedeni							
Učenici Romi							

Učenici s problemima u ponašanju							
Učenici s posebnim potrebama							

7. Jesi li ikad dobio/la uvredljivu ili prijeteću poruku na mobitel? Zacrni jedan kružić

☐	Ne, nikada
☐	Jednom
☐	Više puta
☐	Ne, nema svoj mobitel

8. Znaš li nekoga iz tvog razreda tko šalje takve poruke? Zacrni jedan kružić

☐	Znam sa sigurnošću za neke ili nekoga
☐	Sumnjam na nekoga/neke, ali nisam siguran
☐	Ne znam nikoga

9. Jesi li ikada dobio/dobila poruku koja govori loše o drugima? Zacrni jedan kružić

☐	Ne, nikada
☐	Jednom
☐	Više puta

10. Jesi li ikada dobio/la neki sadržaj putem Interneta koji ti je izazvao neugodu ili te je na bilo koji način uznemirilo? Zacrni jedan kružić

☐	Ne, nikada
☐	Jednom
☐	Više puta
☐	Ne koristim Internet

11. Što ti misliš zbog čega jedan učenik zlostavlja drugog učenika? Pod zlostavljanjem se ne misli samo na tjelesno nasilje već i na izrugivanje, vrijeđanje i sl. UPIŠI DETALJNO SVOJE RAZMIŠLJANJE

---

12. Imaš li neki prijedlog kako bi učenici uz potporu školskog osoblja mogli pridonijeti razvoju boljih odnosa u školi. UPIŠI DETALJNO SVOJE RAZMIŠLJANJE

OPĆI PODACI

Kakva je bila ocjena tvog vladanja na kraju 7. razreda?	
☐	Uzorno
☐	Dobro
☐	Loše

Broj neopravdanih izostanaka u ovoj školskoj godini (u 8. razredu!) (Upiši broj u kućicu!)	
---	--

Jesi li tijekom dosadašnjeg školovanja dobio sljedeće?	
☐	Opomenu
☐	Ukor
☐	Strogi ukor
☐	Preseljenje iz druge škole zbog lošeg vladanja ili neopravdanog izostajanja
☐	Ništa od navedenog

Imaš li brata/ sestru?	
☐	Da
☐	Ne

S kim trenutno živiš?	
☐	S oba roditelja
☐	S jednim roditeljem
☐	Nešto drugo

Kakvi su odnosi među članovima tvoje obitelji?	
☐	Izrazito loši
☐	Loši
☐	Osrednji
☐	Dobri
☐	Izrazito dobri

Najviši stupanj obrazovanja tvoje majke:	
☐	Završena osnovna škola
☐	Završena srednja škola
☐	Završena viša škola ili fakultet
☐	Bez odgovora

Najviši stupanj obrazovanja tvog oca:	
☐	Završena osnovna škola
☐	Završena srednja škola
☐	Završena viša škola ili fakultet
☐	Bez odgovora

Kakav je životni standard tvoje obitelji?	
☐	Mnogo lošiji od drugih
☐	Nešto lošiji od drugih
☐	Jednak kao i kod drugih
☐	Nešto bolji od drugih
☐	Mnogo bolji od drugih

Jesi li ti osobno pripadnik ili se osjećaš pripadnikom neke etničke ili nacionalne manjine?	
☐	Da
☐	Ne

ZAHVALJUJEMO NA SURADNJI!

Nasilje među učenicima u školi u središtu je interesa teoretičara i praktičara više od desetljeća. To ne znači da i prije nije bilo takvog nasilja, ali je ono danas češće i nemilosrdnije nego što je bilo ranije. Osim toga, pojavljuju se i novi oblici nasilja koje je teže kontrolirati i spriječiti. Ove nove okolnosti zahtijevaju od škole, obitelji i čitave društvene zajednice da ulože maksimalan napor kako bi se nasilje u školi, ali i u cijelom društvu na vrijeme preveniralo ili barem smanjilo... U ovoj bih recenziji posebno istaknula, kao vrijedan, dio istraživanja gdje o problemu nasilja govore djeca. Takvih je istraživanja u Hrvatskoj relativno malo, a što je rezultat još uvijek prevladavajućeg stava odraslih da mišljenje djeteta nema posebnu važnost u situacijama rješavanja pitanja vezanih za njihov život. Iako je UN-ova Konvencija o pravima djeteta na snazi punih 25 godina, a koja priznaje dijete kao subjekta s pravima među kojima su i ona koja mu omogućavaju da se njegov glas čuje i uvažava, još uvijek je velik broj odraslih koji smatraju da upravo oni najbolje znaju što djecu muči i kako im pomoći. Međutim, istina je sasvim drugačija. Djecu treba saslušati i njihovo mišljenje uzimati ozbiljno, jer oni svijet percipiraju drugačije od odraslih.

Da je to istina najbolje govore rezultati prezentirani u ovom rukopisu. Učenici su, između ostalog, dali svoju percepciju odnosa među učenicima, odnosa između učenika i učitelja, uzroka nasilja i mogućnosti rješavanja tog problema... Na temelju odgovora učenika može se identificirati njihov položaj u društvu uključujući i pitanje koliko djeca i mladi imaju mogućnosti sudjelovati u rješavanju pitanja koja ih se tiču.

Hvale je vrijedan pokušaj da se u prvom dijelu rukopisa ukratko skrene pozornost na korištenje različitih termina kad se govori o nasilju te o razlici među njima. Empirijski dio je izložen na način razumljiv najširem krugu čitatelja, a što je jako važno, jer će djelo dobro doći svima koji rade s djecom, ali i samim učenicima. Djelo može poslužiti kao poticaj za razgovor na nastavi, učiteljima će dati priliku da upoznaju što učenici misle o tom problemu...

Posebno je vrijedan treći dio rukopisa u kojem se predstavljaju udruge i njihovi programi koji su se u javnosti afirmirali kao kvalitetni i korisni sa stajališta prevencije nasilja među učenicima. Gotovo da je ovo jedini takav primjer u našoj zemlji. Školama ovaj kratki opis udruge i programa, osim što omogućava njihovo upoznavanje, može pomoći u vlastitom radu, potaknuti ih na pokretanje sličnih programa, otvara im mogućnost uspostavljanja kontakata s udrugama i uspostavljanje konzultativnih i suradničkih odnosa. S druge strane, dionicima civilnog sektora rezultati istraživanja mogu biti putokaz u djelovanju i planiranju daljnjih aktivnosti.

Dr. sc. Dubravka Maleš, redoviti profesor
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu - Odsjek za pedagogiju

Europska unija

Ovaj projekt je financiran sredstvima EU

VLADA REPUBLIKE HRVATSKE
URED ZA UDRUGE

Ovaj projekt sufinancira Ured Vlade Republike Hrvatske za udruge

IPA 2010 Potpora naporima organizacija civilnog društva za prevenciju nasilja među mladima i djecom te za njegovanje volonterstva među mladima